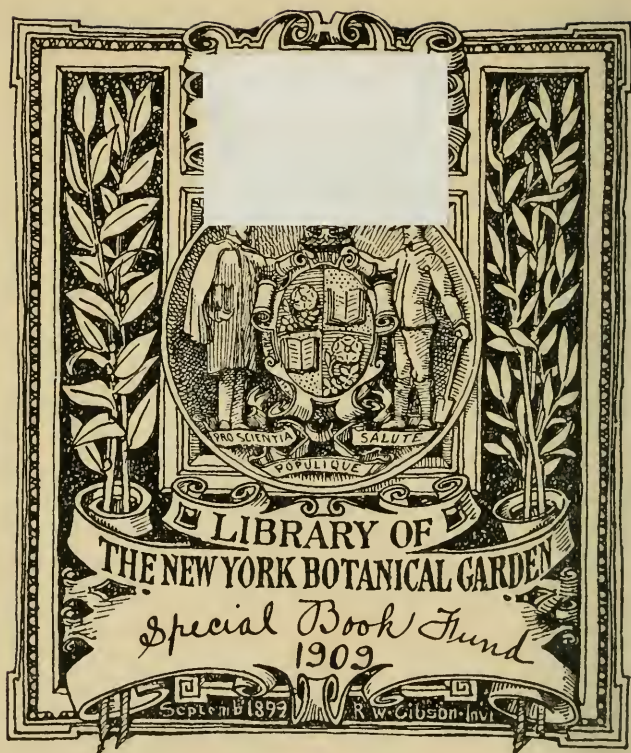

QK
354.7
.F5

[illegible]

DE PLANTEN

IN DEN

BOTANISCHEN TUIN

BIJ HET

GROOT MILITAIR HOSPITAAL TE WELTEVREDEN,

HUNNE

INL. BENAMINGEN, GROEIPLAATS EN GEBRUIK,

NAAR DE BESTE SCHRIJVERS EN INLANDSCHE
OPGAVEN ZAMENGESTELD DOOR

G. J. FILET,

Officier van Gezondheid der 2de klasse.

LIBRARY
NEW YORK
BOTANICAL
GARDEN.

Uitgegeven voor rekening van de Geneeskundige Vereeniging in N. Indië.

BATAVIA.—LANGE & CO.

—
1855.

GR354.7

.F5

V O O R W O O R D.

De botanische tuin bij het Groot Militair Hospitaal te Weltevreden, waarvan meermalen reeds in het Tijdschrift der Natuurkundige Vereeniging voor Nederlandsch Indië melding is gemaakt, werd in het begin van het jaar 1850 door den heere G. WASSINK, dirigerend officier van gezondheid der 1^e klasse (thans Chef over de Geneeskundige dienst) aangelegd, op de pleinen gelegen tusschen de verschillende ziekenzalen. Het hoofddoel daarbij was de studie der inlandsche geneeskrachtige gewassen voor jeugdlige geneeskundigen te bevorderen, te voorzien in de behoefte der bij gemelde inrigting gebruikt wordende artsenijsgewassen, verfraaijing van het Hospitaal, en tevens de omgeving der zieken vrolijk en aangenaamer te maken, zonder op de door een groot aantal zieken bewoonde zalen de zoo noodige luchtstrooming in het minst te verhinderen.

Gedurende dit tijdvak is het getal der in dezen tuin aangeplante gewassen langzamerhand grooter geworden; in December 1851 bedroeg hun aantal 331, in February 1854, 504, terwijl er heden reeds 558 plantensoorten aanwezig zijn. Voor het grootste gedeelte zijn het inlandsche, doch men treft er ook vele Europesche en vooral

Amerikaansche artsenijgewassen en sierplanten in aan.

Met het opzigt over dezen tuin van Januarij 1854 tot Mei 1855 belast, werden mij vooral door mijne jongere collega's dikwerf inlichtingen gevraagd omtrent het nut dezer planten, hare geneeskrachtige aanwending en beschrijving.

Zooveel mogelijk trachtte ik daaraan te voldoen door datgene mede te deelen, wat ik gedurende mijn kort verblijf in deze gewesten heb kunnen opsporen, of wel ik verwees hen naar verschillende schrijvers. De werken over Indische planten en hunne geneeskrachten handelende zijn echter niet in ieders handen, somtijds zeldzaam te bekomen of zeer kostbaar en het is om die reden dat ik besloot het hiernavolgende zamen te stellen.

Om tot die samenstelling te geraken, teekende ik omtrent elke plant datgene op, wat reeds door BONTIUS, VAN RHEEDE, BURMAN, RUMPHIUS, HORSFIELD, WILLDENOW, BLUME, WAITZ, BLANCO, ENDLICHER, GEIGER, HASSKARL, PEREIRA, LINDLEIJ en anderen is opgegeven, en vergeleek deze opgaven zoo onderling als met van inlanders bekomene inlichtingen. Van hetgeen deze laatsten mij mededeelden en ik als nieuw voor de wetenschap beschouwde, teekende ik alleen dat op, wat verscheidene hunner mij voor waar opgaven, nimmer wat slechts één hunner mij vertelde.

Door de vriendelijke hulp van de heeren BLEEKER en BAUER, waarvoor ik die heeren openlijk mijnen opregten dank betuig, werden mij de hierboven genoemde boekwerken, voor zoo verre ze niet in mijn bezit waren, welwillend ten gebruike afgestaan.

Behalve de botanische naam heb ik bij elke plant opgegeven de bekende inlandsche benamingen, de groeiplaats en het huishoudelijk of geneeskrachtig gebruik; zaken, het bijgeloof betreffende zijn zoo

veel mogelijk weggelaten. Van bijna elke plant heb ik iets vermeld gevonden; bij weinigen slechts ontbreekt de inlandsche benaming en opgave van het gebruik; deze laatste zijn meestal Europesche of Amerikaansche sieraadplanten.

Wat de inlandsche benamingen betreft, zoo heb ik getracht alle van deze eilanden reeds bekende synonymen achter elke plant te plaatsen, en vooral de van Java nog niet bekende namen te verzamelen. Vaak toch heeft in elke of in vele residentien eene en dezelfde plant verschillende benamingen, en werkelijk heb ik ruim een 200 tal, naar ik geloof, nog onbekende plantenbenamingen van Oostelijk Java, Sumatra en Menado opgegeven.

Deze, zoo mede de reeds bekende, schreef ik zoo veel mogelijk volgens de gewone uitspraak der Inlanders.

Achter de verschillende planten komen eenige verkortingen voor, welke de plaatsen aanduiden, waar de plant dezen naam voert; deze verkortingen zijn als volgt:

Amb. Amboina.	Huom. Huamohel.
Bat. Batavia.	J. Javaansch.
Bd. Banda.	Lt. Leijtimor.
Bi. Bina.	Lh. Loehoe.
Bg. Boegineesch.	M. Maleisch:
Br. Boeroe.	Mand. Mandheling.
Bon. Bonoa.	Mak. Makasser.
Bt. Boeton.	Men. Menado.
Cel. Celebes.	Mol. Molukkos.
Cr. Ceram.	OJ. Oostelijk Java.
Ch. Chineesch.	Rtt: Rotti:
Ht. Iitoe.	S. Sundaneesch:

Sw.	Sawoe.	Td.	Tidore.
T.	Ternate.	Tm.	Timor.
Tmb.	Tambokko.	Ul.	Uliassers.

BATAVIA,
Mei 1855.

G. J. FILET.

CORMOPHIJTA ACROBRIJA.

POLYPODIACEAE RBr.

No. 1. BOTANISCHE NAAM. — *Acrostichum aleicorne* Sw.

INLANDSCHE BENAMING. — Pakoe oentjal en Pakoe minjangan S. & M.

GROEIPLAATS. — Veelvuldig op hooge boomen.

2 Bot. NM. — *Acrostichum nummularifolium* Bl.

INL. BEN. Doedoeitan M. Pitisan J.

GR. PL. — Klimt op Java en elders veelal tegen boomen op.

GEER. — Het sap der bladeren drinken eenige Inlanders tegen hoest; met de bloemen van Djarak (*Ricinus communis* L.) afgekookt, bezigen zij dit kruid tegen buikpijnen; terwijl sommigen het tegen gonorrhoeae aanwenden in aftreksel, vermengd met adas (*Anisum vulgare* L.), poelassarie (*Aljxia stellata* R. & S.) en de wortel der papaija (*Carica papaija* L.)

3 Bot NM. — *Polijpodium crassinervium* Bl.

INL. BEN. — Pakoe katakka of kadaka. M.

GR. PL. — Java, zoekt vochtige, beschaduwde plaatsen.

GEER. — Sommige Javanen dienen aan koortslijders een afkooksel dezer bladeren toe.

4 Bot. NM. *Polijpodium* L. Spec. 1.

INL. BEN. Pakoe.

GR. PL. — Java, op vochtige plaatsen.

GEER. — Men bezigt de bladsteelen hier en daar tot stijlen voor schapen- en geitenstallen.

5 Bot. NM. — *Adiantum* L. Spec. 1.

INL. BEN. Pakoe.

GR. PL. — Java, op vochtige plaatsen.

6 Bot. NM. — *Pteris* L. Spec. 1.

INL. BEN. — Pakoe en Pakoe koerang S; Rakka J.

GR. PL. — Java, in schaduwrijke oorden.

GEBR. — Men nuttigt de jonge bladeren als groente afgekookt bij de rijst. Op Java wrijft men het ligchaam van koortslidders in met een afkooksel dezer bladeren.

7. BOT. NM. — *Aspidium* Sw. Spec. 1.

INL. BEN. — Pakoe lëar S.

GR. PL. — als voren.

GEBR. — Men eet de jonge bladeren als groente bij de rijst.

Het Sap door insnijding uit den wortel verkregen dient men op Java bij koortsen inwendig toe.

8. BOT. NM. — *Aspidium* Sw. Spec. 1.

INL. BEN., GR. PL. en GEBR. als voren.

9. BOT. NM. — *Cibotium glaucescens* Kaulf.

INL. BEN. — Pengawar djambi M. Pakoe tijang S. Akkar koekoe-tjingan M.

GR. PL. — O. en W. kust van Sumatra en ook op Java in vochtige beschaduwde oorden.

GEBR. — Het goudgeele haar, dat boven op den stam of liever hoofdwortel aanwezig is, wordt uitwendig bij verbloedingen enz. als bloedstelpend middel gebezigd; ook inwendig, bij wijze van extract, toegediend bewijst het goede diensten bij inwendige bloedingen, zoo als bij menstruaalvloed enz. Niet alleen op Java maar ook in Nederland zijn deze geneeskrachten erkend (zie Heije, wenken en meeningen enz. 1,2,3,4.206) terwijl nu wijlen Dr. Molkenboer zich in den laatsten tijd veel moeite heeft gegeven in het doen van nasporingen naar de geneeskrachtige en chemische eigenschappen van het pluis.

10. BOT. NM. — *Alsophila lurida* Endl.

INL. BEN. — Pakoe tijang gedeh S. Pakoe tijang burrum S. Pakoe kidang M.

GR. PL. — Op Java in vochtige bergstreken.

GEBR. — Ook de rosachtige wol, welke de spits des stams omgeeft, zou bloedstelpende eigenschappen bezitten en wordt als zoodanig op Java gebezigd.

11. BOT. NM. — *Alsophila glauca* Endl.

INL. BEN. — Pakoe tijang boddas. S.

GR. PL. — Op Java in bergstreken.

SCHIZAEACEAE Mrt.

12. BOT. NM. — *Lijgodium circinatum* Sw.

INL. BEN. — Hatta gedeh S; Pangais monjet J; Kapeij gorita Amb; Rabeij en Ribeij Lh.

GR. PL. — Eene slingerplant, welke bijna overal in dezen archipel voorkomt.

GEER. — Rumphius zegt van deze plant: »men bezigt de stengels tot het samenstellen of binden van koffertjes en voor ander bindwerk. De Balinezen eten de jonge niet ontrolde bladeren als groente. De bladeren fijngevreven met zout en *Curcuma* legt men op gekneusde en gebrande ledematen:» Volgens Hasskarl, zouden de Javanen de bladeren uitwendig gebruiken om op wonden te leggen, veroorzaakt door den beet van visschen (Ikan leles). Volgens door mij ingewonnene berigten wordt een afkooksel der bladeren gedronken bij die aandoening der piswerktuigen, welke verkregen wordt door het misbruik der vrucht *Djengkol* (*Inga bigemina* Wld.) Ook zouden de stengels een goed touw opleveren.

LIJCOPODIACEAE DC.

13. BOT. NM. — *Lijcopodium javanicum* Sw.

INL. BEN. — Raneh M. & S. Koempaa M.

GR. PL. — Op Java in bergstreken op vochtige plaatsen.

GEER. — Men maakt alhier een afkooksel van het jonge kruid vermengd met de wortel van *Curcuma viridiflora* Rxb. (konneng tienggang) en met die van *Curcuma zerumbet* Rxb. (konneng parie), en geeft dit te drinken aan kraamvrouwen dadelijk na hunne bevalling.

Uitwendig bezigt men de fijngevrevene bladeren bij schurft.

CIJCADEACEAE Endl.

14. BOT. NM. — *Cijcas revoluta* Thnb.

INL. BEN. — Pakkies haadjie of Pakoe haadjie S. & M. IJzerboom.

GR. PL. — China, Japan, de Moluksche eilanden, op Java veelal in tuinen.

GEER. — Volgens Thunberg, worden de vruchten door de Japannezen gegeten, is het merg des stams bovenmate voedend en wordt in Japan zoo hoog geschat, dat het op lijfstraffe verboden is dezen boom uittevoeren. Geiger haalt aan, dat men in China uit het binnenste des stams eene soort van Sago bereidt.

15. BOT. NM. — *Cijcas circinalis* L.

INL. BEN. — Pakkies haadjie en Pakoe haadjie S. & M. Pakoe badak S. Sajor klappa en Sajor radja M. Lagogo en Patoeka Cel. Utta nivel of Utta nuër Amb. Djoedjaroe of Madjong oetoe en Pitojo T.

GR. PL. — Afrika, Oost Indien, ook op Java en Madura langs de stranden.

GEER. — Deze schoone boom, van welke Teijsmann de aanmerkelijke warmteontwikkeling in de pas geopende bloeiwijze reeds vermeld heeft, en welke somtijds des avonds 14° C. sterker zoude zijn dan die der buitenlucht, heeft niet alleen als voedsel maar ook als geneesmiddel eenige waarde. Uit de dikwijls zeer hooge stam wordt eene soort van Sago bereid. Vele eilanders, vooral op Sumatra en in de Molukken, nuttigen de jonge bladeren en het bovenste der steng afgekookt als eene smakelijke groente, Blanco haalt aan, dat op de Philippijnsche eilanden de vruchten worden gegeten, doch dat zij niet smakelijk zijn. Volgens Endlicher zijn de jonge stengels eetbaar, met het uit dezelve gedrukt sap vermeent men kolijkpijnen tegen te gaan, branding der maag te bedaren en bloedbraking te genezen. De vruchtdragende toppen worden in Malabar fijngeslagen of gestampt en bij wijze van pap op de lendenstreek gelegd, daar zij nierpijnen zouden leenigen en onwillekeurige zaadvloed tegengaan. Men eet de vruchten met suiker gekonfijt; rauw genuttigd veroorzaken zij verstoppingen. Uit de jongere met water afgekookte vruchten wordt een geneesmiddel bereid, dat als braakverwekkend, bijzonder maagzuiverend werkt. De zaden der Australische soorten worden als sterke braakmiddelen door de bewoners der Flianders eilanden aangewend.

Voor zoo verre ik heb kunnen na gaan, is bij de Javanen dit alles onbekend, en kennen slechts weinigen het voedend vermogen der jonge bladeren.

CORMOPHIJA AMPHIBRIJA

GRAMINEAE JSS.

16. BOT. NM.—Zea Maijs L.

INL. BEN.—Djagong S. & M.

GR. PL.—Zuid Amerika; zij wordt op Java en omliggende eilanden veelvuldig in tuinen aangekweekt.

GEER.—Omtrent het Turksche koorn is reeds zeer veel in handboeken geschreven; ik wil alleen hier nog vermelden, dat de Javanen zoowel de rijpe als de onrijpe vruchten nuttigen, hetzij boven het vuur geroost, hetzij gekookt, hetzij in verschillende soorten van gebak; ook wordt door hen uit dezelve eene soort van suiker bereid.

17. BOT. NM.—Coix lacryma L.

INL. BEN.—Hanjehreh en Handjenlieh S; Saleh M. & Amb; Djalie en Djalie batoe J; Sinkoer batoe Mand.

GR. PL.—Japan, Oost Indien, op Java in het wild en ook veel in tuinen.

GEER.—Bij gebrek aan andere granen kan het zaad dezer grassoort gegeten worden, nadat te voren de harde schil gedurende twee dagen er afgeweekt is. Op de Philippijnsche eilanden verzamelen volgens Blanco de Kreolen het zaad, om er een meel van te maken, hetwelk een geschikt voedsel is voor zwakke en van ziekte herstellende personen.

Op Java bezigt men de harde blaauwe zaden tot het vervaardigen van bidsnoeren (tasbeh) en van guirlandes bij inlandsche

feesten. Hun steenachtig omhulsel wordt verondersteld roborec-
rend en diuretisch te werken (Lindleij), en werd vroeger bij
Phthisis en Hijdrops toegediend (Endlicher).

18. BOT. NM. *Panicum palmaefolium* Koen.

INL. BEN. — Saichun badak S; Dawon loeloean karbo J; Kie-
siek Mand.

GR. PL. — Java en Sumatra, veelal in tuinen.

GEER. — De jonge spruiten worden door de inlanders gekookt
en bij de rijst gegeten, en ook aan kraamvrouwen spoedig na
hunne bevalling te eten gegeven.

19. BOT. NM. — *Pennisetum macrochaetæ* Jeq.

INL. BEN. — Koenjiet S; Paddie djawa M; Tjoewawoet J.

GR. PL. — Oostindische Archipel, wordt op Java dikwijls aan-
geplant.

GEER. — Het zaad is een gewild voedsel van tortelduiven en an-
dere kleine vogels, en ook de Javanen nuttigen het dikwijls
als eene brei gekookt; zij bereiden er door gisting eene alcoholi-
sche drank uit, welke op Java *Badek* en te Batavia *Brum* ge-
naamd wordt, en hen dikwijls sterk bedwelmt.

20. BOT. NM. — *Arundinaria glaucescens* Rich.

INL. BEN. — Bamboe tjina M.

GR. PL. — Japan, China, op Java en tuinen.

GEER. — Dit dunne riet wordt gebruikt voor wandelstokjes en
pijpenroeren.

21. BOT. NM. — *Bambusa vulgaris* Wld.

INL. BEN. — Bamboe atter S. & M; Awie atter S; Awie tammas
S; Bamboe djawa J;

GR. PL. — Java.

GEER. — Deze rietsoort wordt slechts voor heiningen, enz. gebe-
zigd, daar ze spoedig door insekten verteerd wordt. Het wa-
ter dat zich tusschen hare geledingen verzamelt, wordt dik-
wijls bij buikaandoeningen gedronken ter hoeveelheid van 2 à 4
oncen.

22. BOT. NM. — *Bambusa Blumeana* Schl. of *Schizostachium*
durie Rupr.

INL. BEN. — Bamboe doerio M; Awi hauer tjoetjoek S; Bamboe
iraton J.

GR. PL.—Java, Sumatra enz., veelal als borstweering rondom de kampongs.

GEER.—Nadat deze soort eenigen tijd in het water gelegen heeft, wordt zij veelvuldig tot huisbouw, enz. gebruikt, ook worden de jonge uitspruitsels (rebong) gekookt gegeten.

23. BOT. NM.—*Bambusa mitis* Poir.

INL. BEN.—Bamboe hauer geulies S; Awi hauer geulies S;

Bamboe ampel Bat; Tihing ampel Bali; Domul Amb;

Domor Lt; Tabatico nani T; Boeloe Seri en boeloe keij Bd.

GR. PL.—Door den geheelen archipel.

GEER.—Vooral van deze soort worden veelvuldig de jonge spruiten afgekookt en geroost gegeten en zijn zij in het zuur ingelegd eene lekkere toespijze (atjar) ook op Europeesche tafels. Het oude riet wordt slechts tot het dragen van goederen (pikol-an) en voor heiningen gebezigd.

24. BOT. NM.—*Bambusa* Schreb. Spec. 1.

INL. BEN.—Awi hauer konneng S; Bamboe koening M; Bamboe gading J.

GR. PL.—Op Java veelvuldig als sieraadplant in tuinen.

GEER.—Ook van deze soort is de rebong zeer gezocht en dient het riet tot dezelfde doeleinden als de vorige soort. De vloeistof welke zich bij het versche riet steeds tusschen de geledingen bevindt, wordt ter hoeveelheid van 2 à 3 oncen dikwijls bij geelzucht gedronken.

25. BOT. NM.—*Saccharum officinarum* L. var. *communis* R. & S.

INL. BEN.—Teboe en Tiwoe S. & M; Tewoe Amb. & Bd; Oega T; Kamsia Ch.

GR. PL.—Langs den Euphraat; wordt op Java veel aangebouwd.

GEER.—Raauw en in stukjes gesneden kaauwt de inlander het suikerriet als eene lekkernij; men bezigt het mede tot het bereiden van sommige spijzen; ook de jonge spruiten worden geroost of gekookt dikwijls bij rijst gegeten. Zie omtrent suikerriet en suiker overigens de bestaande handboeken.

26. BOT. NM.—*Imperata Koenigii* Palis.

INL. BEN.—Eurie S; Allang allang M; Glaga M; Weri Amb koessoë T.

GR. PL. — Op Java, Sumatra enz. tot op eene hoogte van 3-4000 voeten; N. Holland; Japan.

GEER. — De jonge scheuten worden door het rundvee gaarne gegeten. Het gedroogde gras dient tot het dekken van huizen. De wortels worden met de bladeren van *Plijllanthus nuriri* L. (mamaniran) als thee afgetrokken en gedronken bij urethroblennorrhoeae; Hasskarl geeft aan, bij bloedwateren.

27. BOT. NM. — *Anthisthiria arundinacea* Rxb.

INL. BEN. — Kassoh S; Manja burrum S.

GR. PL. — Java.

GEER. — Zij levert voor paarden en rundvee een goed voedsel op; de jonge spruiten bezigt de inlander dikwijls als groente bij de rijst.

28. BOT. NM. — *Andropogon muricatus* Rtz. (*Anatherum muricatum* Palis).

INL. BEN. — Akkar wangié M; Loros setoe Jav.

GR. PL. — Wordt op Java veelvuldig in tuinen aangekweekt, zoo ook op Isle de France en Bourbon.

GEER. — In Indie worden de welriekende wortels veel gebruikt om tusschen de kleederen te leggen, zoo om hunne geur als ook ter afwering van schadelijke insekten. Van deze wortels worden ook matjes gevlochten, welke, vooral als zij nat gemaakt worden, sterk rieken; verder bereidt men er eenen zweetdrijvenden drank en eene aetherische olie uit, welke volgens Roijle Ol. Calami of Grasolie van Namen zoude zijn. De wortels zouden ook tegen Cholera gebruikt worden, en zij kwamen voor eenige jaren onder den naam van *Radix Iwarancusae* in den handel voor. Endlicher noemt den wortel aromatisch-scherp, prikkelend en zweetdrijvend.

29. BOT. NM. — *Andropogon* (*Trachypogon*) *Schoenanthus* L.

INL. BEN. — Sereli M; Hissa Amb. Goemaro koessoe T.

GR. PL. — Oost Indien, wordt ook op Java enz. veel in tuinen aangekweekt.

GEER. — Uit dit aangenaam riekende gras, ook wel Citroen- of limoen gras genoemd, bereidt men eene vluchtige olie (minjakh sereli) en eene zalf. Een afkooksel van hetzelfde wordt door de Hindoesche artsen als zweet- en pisdrijvend middel geroemd en

wordt op Manilla tegen rheumatische pijnen aangewend (Geiger). Volgens Endlicher wordt het gras door indische volkeren als een prikkelend, krampstillend, maag versterkend, pis- en zweetdrijvend middel aanprezen. Blanco geeft aan, dat men op de Philippijnsche eilanden een afkooksel der wortels toedient bij ziekten der pisafscheidende werktuigen. Op Java bezigt men dit gras dikwijls in de huishouding ter bereiding van saucen, groenten enz. welke bij de rijst genuttigd worden, omdat het aan deze eenen aangename geur mededeelt. Bij wijze van kerrij of wel als aftreksel, vermengd met sauchun (*Panicum palmaefolium* Koen), koenjit (*Curcuma longa* L), kamirie (*Aleurites moluccana* Wld.) en tjabeh djawa (*Piper longum* L). wordt het aan pas bevalene kraamvrouwen dikwijls bij de rijst toegediend. Eindelijk haalt Rumphius reeds aan, dat de Amboinsche Sagoweer, welke over zee vervoerd moet worden, vermengd wordt met deze plant, met gember, muskaatnoten en eijeren.

CIJPERACEAE De.

30. BOT. NM. — *Scleria* Berg. Spec. 1. en

31. BOT. NM. — *Cijperus* L. Spec. 1.

INL. BEN. — Ielat.

GR. PL. — Java.

GEER. — Hiervan is mij niets bekend geworden, waarschijnlijk strekken zij het rundvee tot voedsel.

COMMELIJNACEAE Bl.

32. BOT. NM. — *Commelina paludosa* Bl.

INL. BEN. — Patoek gajak of P. gagak S; Tjelegor J; Teponang J. en Djewor J.

GR. PL. — Op Java gaarne in schaduwrijke vochtige oorden.

GEER. — Het jonge kruid van deze en andere Commelijnasoorten wordt door de inlanders gekookt en bij de rijst gegeten.

33. BOT. NM. — *Tradescantia terminalis* Bl.

INL. BEN. — Djockoet gehwor S.

GR. PL. — Java, Molucco's.

GEER. — Wordt als sieraadplant dikwijls in tuinen aangetroffen.

ALISMACEAE R.Br.

34. BOT. NM. — *Sagittaria hirundinacea* Bl.

INL. BEN. — Etjeeng S; Bea-bea M.

GR. PL. — Veelvuldig in moerassige streken.

GEER. — De jonge bladen en bladsteelen, worden door vele inlanders met graagte als groente bij de rijst gegeten.

FLAGELLARIEAE Endl.

35. BOT. NM. — *Flagellaria indica* L.

INL. BEN. — Oar S; Oar naga S; Oar tambang S; Rottan Oetan M; Loemboei J; Walo en Wala H; Waro, Wara en Aijwara Lt; Urioma T.

GR. PL. — Tropisch Azie, Nieuw Holland, de geheele O. J Archipel.

GEER. — Van deze plant noemt Lindleij de bladeren zamentrekkend en wondheelend. Rumphius geeft aan dat de stengels als bindtouw gebezigd en de geknuste bladeren op versehe wonden worden gelegd. Met het kruid zoude het hoofdhaar gewaschen worden om het nitvallen te beletten. Op Java is van dit alles weinig of niets bekend, doch worden de bladeren door sommigen als groente (lalap) gegeten.

36. BOT. NM. — *Methonica superba* Lam.

IND. BEN. — Djamblang S.

GR. PL. — In onbebouwde oorden op Java.

GEER. — De tweehoofdige bolwortel zoude zeer giftig zijn.

37. BOT. NM. — *Polyanthes tuberosa* L.

INL. BEN. — Kembang sedep malam en k: soendal malam M; Troena malam M.

GR. PL. — Mexico. Op Java in bijna alle tuinen als sierplant.

GEER. — Van deze bolplant, welke alleen om hare geurige witte bloemen door de schoone sekse op Java niet alleen, maar

ook elders zeer gezocht is, vermeldt Lindleij, dat zij na zons-
ondergang haar meeste geur verspreidt, en men heeft waar-
genomen, dat zij bij zoele avonden na donder, wanneer de damp-
kringslucht sterk met electriciteit is beladen, vonken, flikkerin-
gen, ja zelfs heldere vlammetjes afverpt, in zoo groote hoeveel-
heid, dat de bloemen als verbleekt (verwelkt) schijnen. Blanco
zegt, »van de sterke geur dezer bloemen vallen hijsterici »flaauw,
als dood ter neder.»

38. BOT. NM. — *Yucca flaccida* Haw.

39. BOT. NM. *Jucca gloriosa* Andr.

GR. RL. — Amerika. Beide op Java als sierplanten in sommi-
ge tuinen.

GEER. — Van sommige *Yucca* soorten werkt de vleezige doos-
vrucht ontlastend bevorderend en wordt de wortel bij wijze van
zeep gebezigd.

40. BOT. NM. — *Aloë vulgaris* De.

INL. BEN. — *Lida boenja* M.

GR. PL. — Afrika, vooral aan de kaap de Goede Hoop, ook
in West Indie; op Java in tuinen.

GEER. — Deze plant levert de bekende Aloë. De inlanders be-
reiden met het sap der bladeren eene soort van drank, tjintjouw
genaamd; ook maken zij, nadat de bladeren met kalkwater
eenigen tijd zijn uitgetrokken, met dezelve eene soort van gebak.
De gekneusde bladeren leggen zij bij hevige hoofdpijn ter ver-
koeling op het voorhoofd. In sommige onderbuiksaandoeningen
drinken zij een aftreksel der bladeren tot bevordering van den stoel-
gang.

41. BOT. NM. — *Asparagus officinalis* L.

GR. PL. — Europa in zandige gronden; Japan; op Java in eeni-
ge hooger gelegene tuinen.

GEER. — De wortel, welke vroeger in de Apotheken verkrijgbaar
was en onder de 5 radices aperientes werd gerekend, zoomede
haar eigenaardig bestanddeel, Asparagine genoemd, en het zaad
bezitten pisdrijvende, braakverwekkende, zelfs giftige eigenschap-
pen (zie uitvoeriger de bestaande handboeken).

42. BOT. NM. — *Dracaena ferrea* L. variet. *rubens* Hsskl.

INL. BEN. — Andong *meirah* S; Hanjoewang *barrum* S.

GR. PL. — Java & Sumatra in tuinen en in het wild.

GEER. — De jonge bladeren worden gekookt bij de rijst gegeten.

DIOSCOREAE RBr.

44. BOT. NM. — *Dioscorea alata* L.

INL. BEN. — Hoi lielen S; Hoi poetoen S; Oebie lielen M; Oebie tangan M; Oebie kepas M; Oebie aijam M; Oebie lakki lakki M; Lami Mak; Heri assapin Amb; Heri manoe Amb; Heri malona Amb; Oehie en Heri Amb; Heli Hit; Loetoe Bd; Ima T.

GR. PL. — In bijna alle tropische gewesten; zij wordt ook in dezen Archipel zeer algemeen aangekweekt.

GEER. — Van de Yamsplant worden de wortelknollen even als elders bij wijze van aardappelen gegeten. Van sommige *Dioscorea* soorten worden door Aziatische volkeren de bladeren aangeprezen tegen slangenbeten, van andere worden zij, gekookt met Corianderzaad, bij tusschenpoozende koortsen toegediend.

45. BOT. NM. — *Dioscorea hirsuta* Bl.

INL. BEN. — Aroij gadong S; Hoi gadong S; Oebie gadong M. J. & Bali; Oebie oetan M; Sikappa Bali; Seappe Mak; Bitoele Men; Ondo Bt; Haijoero Lt; Ulibita en Uhulibita Lh; Haijoelo Ht.

GR. PL. — Door den geheelen O. J. Archipel; op Java veel al in tuinen.

GEER. — Even als van de vorige soort wordt ook van deze de soms reusachtige groote wortel gegeten, doch steeds na alvorens afgekookt te zijn, daar zij raauw gegeten vergiftige eigenschappen (dia bekin mabokh orang) bezit. Reeds Rumphius haalt aan dat dezelve benaauwdheid, duizeligheid, mierenkruipen, verlamming, braking en vermeerderde stoelgang veroorzaken, waartegen klapperwater wordt gedronken. Uitwendig wordt de wortel bij tand en kiespijn aangewend. Ook op de Philippijnsche eilanden wordt de knol gekookt gegeten en aldaar het sap voor giftig gehouden.

TACCEAE Lindl.

46. BOT. NM. — *Tacca pinnatifida* Frstr.

INL. BEN. — Takka laut M; Kolopale Bt; Nepoe T.

GR. PL. — Op Java, doch meer in de Molukkos.

GEER. — Uit de wortel dezer *Tacca* wordt een fijn meel verkregen, hetwelk als sago gebruikt en gegeten wordt.

IRIDEAE RBr.

47. BOT. NM. — *Sisijrinchium latifolium* Sw.

INL. BEN. — Sauchun lulus S; Loeloean sapie J.

GR. PL. — Europa, op Java in tuinen aangeplant.

GEER. — Volgens Lindleij worden eenige *Sisijrinchium*soorten aangewend als diuretica, purgantia en emetica, doch zouden zij soms eene op zeeziekte gelijkende braking met geheele inzinking der krachten kunnen veroorzaken. Op Java worden de bladeren vermengd met Tatter (*Solanum verbascifolium* L.), Semboeng (*Pluchea balsamifera* Less), Kasimboekan (*Eclipta* L. sp.) Bamboe apoos (*Bambusa apus* Schl.) enz. met water fijngewreven aan kraamvrouwen toegediend.

48. BOT. NM. — *Pardanthus chinense* Ker.

INL. BEN. — Akkar tjamakka S; Gegoh bengan S; Kelipas M; kepet-kepet-an J; Ketip Men; Salim batok Mand.

GR. PL. — Op Java en naburige eilanden in zandige en onbebouwde streken.

GEER. — Endlicher vermeldt dat de volkeren van den vasten wal van Indie deze plant om hare oplossende en openende eigenschappen aanwenden. In Mandheling kaauwen pas bevallene kraamvrouwen de wortel bij hunne sirih.

AMARIJLLIDEAE RBr.

49. BOT. NM. — *Crinum zeijlanicum* Ker.

INL. BEN. — Bakoeng S & M.

GR. PL. — Wordt op Java veelvuldig in tuinen gevonden als sieraadplant.

GEER. — Endlicher geeft aan dat de wortel van eenige *Crinum*soorten in Azie en Amerika bij wijze van cataplasma op

gezwollene deelen aangewend wordt. Volgens inlandsche opgaven wordt de wortel van deze soort bij hevige hoofdpijn en delirium ten gevolge van koorts uitwendig gebruikt, na alvorens met water fijingewreven te zijn; ook zoude hij een goed blaartrek-kend middel zijn.

50. Bot. Nm. — *Crinum asiaticum* L.

INL. BEN. — Bakoeng S, M, Bali & Makasser.

GR. PL. — Door bijna den geheelen Archipel, vooral aan de stranden, rivieroevers en moerassige streken.

GEER. — Reeds Rumphius haalt aan dat deze wortelknol door zijne scherpe braakverwekkende eigenschappen een goed tegengift was bij giftige pijlwonden, welke pijlen in vroegere oorlogen op Makasser en andere plaatsen veelal in den oorlog door de inboorlingen werden gebezigd, weshalve dan ook de soldaten deze wortel steeds bij zich droegen en bij verwonding zooveel van dit middel moesten kaanwen en inslikken, als zij in eens in den mond konden nemen, waarna spoedig braking volgde en de huidnitwaseming bevorderd werd; ook bij de beet van insekten en visschen werd hij ingenomen. Volgens hem wordt hij fijn gewreven of in schijven gelegd op de huidziekten der inlanders, Blah en Boeboel genoemd. Ook Horsfield roemt zijne kracht als braakmiddel, deed er vele proeven mede en beveelt hem de tegenwoordige geneesheeren ter verdere proefneming aan; ik geloof echter hij als emeticum geheel in vergetelheid geraakt is. Op Java bezigt men deze soort uitwendig even als de vorige, doch meer bepaald bij kleine kinderen (oerot oerot sadja).

51. Bot. Nm. — *Crinum lorifolium-longifolium* Schl.

variet, flore rubro-striato.

INL. BEN. — Bakoeng S. & M.

GR. PL. — Europa. Op Java als sieraadplant in vele tuinen.

GEER. — Ook op deze soort is het van de vorenstaande soorten opgesomde waarschijnlijk toepasselijk.

52. Bot. Nm. — *Pancratium zeylanicum* L.

INL. BEN. — Brambang Oetan M. & Jav; Kasse selan Bali: Batsjang kiang Ch.

GR. PL. — Overal in dezen archipel op lage moerassige gronden.

GEBR. — Op Malabar zoude men de wortel bezigen tot het dooden van honden; en op Java het sap, door persing uit de bladeren verkregen, bij doofheid in de ooren druppelen, en de bladeren zelve in sommige zalven mengen. Niemand heeft mij echter hieromtrent iets bepaalds kunnen mededeelen.

53. BOT. NM. — *Haemanthus puniceum* Jacq.

INL. BEN. — Babawangan trisna S; Ompô-Ompô Mand.

GR. FL. — Op Java veelvuldig in tuinen.

GEBR. — Sieraadplant.

54. BOT. NM. — *Agave Rumphii* Hsskl.

INL. BEN. — Nannas sabrang M; Nannas wolanda J.

GR. FL. — Zuid Amerika, op Java veelal in en rondom tuinen.

GEBR. — Uit de bladvezelen bereiden de inlanders allier en elders naaigaren en touw; zij zijn echter grover dan die van *Ananassa sativa* Lindl. Van *Agave americana* L. vermeldt Blanco dat men de fijngewrevene bladeren op kanker aanwendt.

55. BOT. NM. — *Fourcroya tuberosa* Haw.

GR. FL. — Zuid Amerika, op Java en elders in vele tuinen, als sieraadplant uit Europa overgebracht.

BROMELIACEAE Lindl.

56. BOT. NM. — *Ananassa sativa* Lindl.

INL. BEN. — Nannas M, J, Amb. & T.; Manas Bali; Pangran Mak; Oeri bengala Ht; Kajoe nassa Bd.

GR. FL. — Oost- en West Indie, allier meestal in en rondom tuinen.

GEBR. — Zoo huishoudelijk als geneskrachtig is deze plant van groote waarde. Vooral op Java worden uit de bladvezelen garen en kleedjes geweven, welke somtijds zoo fijn en wit als zijde en vrij sterk zijn. De rijpe vruchten zijn zeer gezocht, zij worden raauw, gekookt en met suiker ingelegd gegeten, doch is het steeds goed ze, raauw etende eerst met water af te wasschen, ten einde een gedeelte van hun scherp zuur weg te nemen; matig gebruikt zijn zij onschadelijk, zij kunnen

evenwel ligtelijk tot buikziekten, als kolijken, diarrhoea en dysenterie aanleiding geven; evenwel bezigen de inlanders ze somtijds bij katarrhale diarrhoe. Veel gebruik maakt men ook van de onrijpe vruchten; niet een inlander is onbekend met hunne pisdrijvende eigenschappen, en vrij algemeen worden ze dan ook door hen tegen Gonorrhoeae aangewend; zij eten ze als dan gewoonlijk in schijven gesneden met suiker, nadat men dit mengsel alvorens eenigen tijd in de opene lucht of 's nachts in de daauw heeft afgetrokken. Ook Rumphius, Horsfield, Endlicher, Waitz en anderen staven deze eigenschap, de laatste zelfs door zelfproeven. Ook als anthelminthicum schijnt de onrijpe vrucht goede diensten te kunnen bewijzen. Endlicher niet alleen vermeldt dit van de Antillen, maar ook Rumphius dat in de Molukko's en Blanco dat op de Philippijnsche eilanden het sap der nog niet geheel rijpe vruchten des morgens aan kleine kinderen wordt toegediend tegen ingewandswormen. Eindelijk wordt op deze eilanden de onrijpe vrucht menigvuldig misbruikt als een sterk emmenagogum en abortivum. Alle door mij ingewonnene berigten staven deze hoedanigheden der rijpe en onrijpe ananas; terwijl men mij nog heeft verzekerd, dat kraamvrouwen de jonge bladeren met eenige andere kruiden afgetrokken drinken, ten einde de afscheiding der lochia te bevorderen.

ORCHIDEAE RBr. *

57. BOT. NM. — *Dendrobium* Sw. Spec. 1.

INL. BEN. — Anggrek S. & M.

GR. PL. — Als parasiet op hoog geboomte van Java's bosschen.

58. BOT. NM. — *Cymbidium* Sw. Spec. 1.

INL. BEN. — Anggrek S. & M.

GR. PL. — Op Java op hoog geboomte.

59. BOT. NM. — *Aerides arachnites* Lindl.

INL. BEN. — Anggrek S. & M.

GR. PL. — In bosschen aan den voet van het Salakh en Sariboe gebergte.

60. BOT. NM. — *Rhynchostylis retusa* Bl.

INL. BEN. — Anggrek oentjal S.

GR. PL. — Vooral bij Buitenzorg en Bantam op hoog geboomte. Alle deze Orchideae worden om hunne fraaije, zonderling gevormde bloemen veelvuldig in tuinen aangekweekt.

61. BOT. NM. — *Vanilla planifolia* Andr.

GR. PL. — Zuid Amerika en vooral ook Mexico. Op Java wordt zij tegenwoordig veelvuldig in tuinen aangetroffen. Zij is in 1840 door Dr Pierot het eerst naar Java overgebracht en levert aan hen, die met de wijze van voortteeling bekend zijn, vrij groote en geurige vruchten.

GEER. — De vruchten dezer plant zijn de in alle handboeken beschrevene en veel gebruikt wordende siliquae *Vanillae*. Den Javanen schijnt hun gebruik nog onbekend te zijn.

ZINGIBERACEAE C. Rich.

62. BOT. NM. — *Zingiber officinale* L.

INL. BEN. — Djahej of Djahi S. M. J. & Bali; Halija of Alea M; Lea Cel; Sehij en Siwe Amb; Sohij Bd; Gora Td; Goraka en Woraka T; Kion en Tjong Ch.

GR. PL. — De kust van Guinea, van daar naar Oost en West Indie overgebracht; op Java meestal in tuinen.

GEER. — De algemeen bekende Gemberwortel wordt door den inlander ook ingelegd gegeten en raauw bij vele spijsen en bij in- en uitwendige geneesmiddelen gemengd. Hij kent aan hem dezelfde geneeskrachten toe als de Europeanen.

63. BOT. NM. — *Zingiber casumunar* Rxb.

INL. BEN. — Blakkatoa S; Lampoejang paait M; Bangle M. J. & Bali; Oenin pakkeij en Makkeij Amb.

GR. PL. — Op bijna alle deze eilanden in tuinen en in het wild.

GEER. — Deze wortel was vroeger onder den naam van Rad: Casumunar in de apotheken verkrijgbaar. Hij wordt in deze streken veelvuldig door kraamvrouwen zoo uit als inwendig gebezigd ter bevordering der kraamzuivering; zij gebruiken hen bij wijze van djamoe, vermengd met sauchun (*Panicum palmaefolium* Koen), konneng tamman (*Cureuma longa* L, β minor Hsskl), schreh (*Andropogon Schoenanthus* L), singoegoe (*Clerodendrum*

serratum Sprg), dawon tjangkoedoe (*Morinda citrifolia* L). enz. Volgens Rumphius dient men dit mengsel ook toe bij kolijkpijnen en geelzucht.

64. BOT. NM. — *Zingiber gramineum* Bl.

INL. BEN. — Banglaai S; Lampoejang wangie M; Banglej J; Soentie J; Alea paddi M; Schij of Siwe lale Amb; Boesso Ilt; Schijrara Lt; Woraka T.

GR. PL. — Menigvuldig in dezen archipel op grasvelden.

GEER. — Veelvuldig wordt deze wortel door inlanders aangewend, zoo uit een geneeskundig als bijgeloovig oogpunt. Zij mengen hem in bijna alle hunne geneesmiddelen, doch vooral in die tegen adijnamische koortsen, diarrhoea, flatulentia, zelfs tegen dijsenterie; zij verbinden er somtijds wonden en zweren mede; kraamvrouwen drinken vaak een aftreksel van dezen; eindelijk stampen zij ze en wrijven daarmede het geheele ligchaam in ter voorkoming van ziekten, (of liever om duivels uit hetzelfde verwijderd te houden). Zij planten bij eenen mislukten oogst deze plant rondom hunne tuinen, in de meening dat daardoor de kwade geesten bevreest wegloopen.

65. BOT. NM. — *Curcuma longa* L.

INL. BEN. — Konng gedeh S; Koenig besaar M; Koenig en Koenjit M, J, en Mak; Tomongering S; Oenik Mand; Oenin Amb; Koenil Bd; Goratschi T; Uin kion Ch.

GR. PL. — China, Hindostan. de O. J. Archipel, op Java in het wild en in tuinen,

GEER. — De bekende Curcumawortel mengen de inlanders veelvuldig in hunne spijzen, vooral in hunne kerrij's, zoo om deze te kleuren als om er eenen prikkelenden smaak aan mede te deelen; verder in vele hunner djamoës, zoo als in die bij No. 63 opgegeven. Bij trouw- en andere feesten schilderen zij er hun ligchaam mede geel. Hij is een geliefkoosd middel bij geelzucht, ook bij obstructien in het poortaderstelsel en bij steenziekten van nieren en blaas. Volgens Blanco bezigt men den wortel in China als niesmiddel en in spijzen. Op de Philippijnsche eilanden legt men den sijngevrevenen wortel op den voet, wanneer iemand in eenen doorn getrapt heeft, ten einde dezen er uit te trekken.

66. BOT. NM. — *Curcuma longa* L. β . minor Hsskl.

INL. BEN. — Konneng tamman S.

GR. PL. — Zie boven.

GEER. — Fijngewreven bezigt men dezen dikwijls uitwendig bij pijnen in de onderste ledematen door ziekten of vermoeidheid te weeg gebragt. Zie ook het mengsel onder No. 63 vermeld.

67. BOT. NM. — *Curcuma zerumbet* Rxb.

INL. BEN. — Konneng boddas S; Konneng parie S; Koening poetih M; Tommo M. J. & Bali; Temoe tis J; Tommon Mak; Karbanga T.

GR. PL. — Zie boven.

GEER. — Deze plant levert de zoogenaamde Rad. Zedoariae, ook dezen bezigen de inlanders uitwendig bij een gevoel van pijn of vermoeidheid in de onderste ledematen, en wrijven zij zich met het fijngekneusde kruid het ligchaam in na pokziekten.

68. BOT. NM. — *Kaempferia galanga* L.

INL. BEN. — Kintjoer M; Tjikoer M; Tsjonkor M; Kongsjor M; Koentja J; So-oelo Ht; So-oer Lt; Sokoer Bd; Sokko en Patakka T; Batakka Men; Assior Mand.

GR. PL. — Oost Indie; op Java in het wild en in tuinen.

GEER. — Ook deze wortel wordt door de inlanders veelvuldig bij hunne spijzen gemengd, uitwendig bij beenpijnen aangewend even als No. 66 en 67, en bezigen kraamvrouwen ze gelijk No. 63; eindelijk is bij een goede huidprikkel bij verschil lende ontstekingen van inwendige organen. Rumphius vermeldt nog dat het sap des wortels bij oorenvloed in de ooren wordt gedruppeld en ook vruchtdrijvende krachten zou bezitten.

69. BOT. NM. — *Kaempferia pandurata* Rxb.

INL. BEN. — Koentjie M; Temo koentjie M; Lampoetie T.

GR. PL. — Zie boven.

GEER. — Deze wortel, welke ook eene geele kleurstof bezit, mengen de inlanders in sommige hunner spijzen. Bij windzucht wrijven zij zich den buik in met de fijngewrevene wortels en kaauwen deze somtijds met pinang bij drooge hoest en spruw.

70. BOT. NM. — *Amomum cardamomum* L.

INL. BEN. Koppol of Kappol S; Kapoelaga M.

GR. PL. — Java en Sumatra in het wild in bergachtige streken en in tuinen.

GEER. — Volgens Geiger zoude deze plant de zoogenoemde semina cardamomi rotunda leveren. Hare zaden worden alhier gegeten; het kruid en de wortel worden met water fijngewreven en daarmede de beenen ingewreven bij vermoeidheid, rheumatische en andere pijnen.

71. BOT. NX. — *Amomum gracile* Bl.

INL. BEN. — Ella S, M; Parahoeloe leutiek S.

GR. PL. — Java in bergstreken.

GEER. — Uitwendig bij beenpijnen gelijk de vorige soort.

72. BOT. NM. — *Amomum aculeatum* Rxb.

INL. BEN. — Prahoelo of Parahoeloe gedeh' S.

GR. PL. — Java op vochtige plaatsen.

73. BOT. NM. — *Amomum maximum* Rxb.

INL. BEN. — Hanggassan gedeh S; Katilan Bat.; Wrassa of Worssa J.

GR. PL. — Java.

GEER. — Volgens Lindleij zouden hare zaden de Grana Paradisii zijn. De jonge bladeren en vruchten worden op Java gegeten; de wortel door kraamvrouwen aangewend als No. 63.

74. BOT. NM. — *Hedijehion flavescens* Car.

INL. BEN. — Gandasohlie S.

GR. PL. — Java in het wild en vrij algemeen als sieraadplant in tuinen.

75. BOT. NM. — *Alpinia galanga* Sw.

INL. BEN. Ladja bener S; Ladja betoel M; Lankwas M; Laus J; Lawassa of Lakwas of Lawas Amb; Galiassa T.

GR. PL. — Java, Sumatra, China, Cochinchina. Op Java veelvuldig in de tuinen en rondom de huizen.

GEER. — Van dezen wortel, welke de Rad. Galangae der apotheken is, merkt Rumphius aan, hij maagversterkend en krampstillend werkt; dat hij met azijn fijngewreven en bij wijze van cataplasma uitwendig gebezigd blaartrekkend is en niezen verwekt; dat de bloemen soms raauw of in azijn ingelegd worden gegeten. Op Java bezigt men thans den wortel veelvuldig ter bereiding der sauzen, welke bij de rijst worden gebezigd, ten einde deze scherper en smakelijker te maken. Met water fijngewreven smeert de inlander daarmede de onderste ledematen

in, wanneer hij door ziekte of vermoeidheid pijnen gevoelt.

76. BOT. NM. *Costus speciosa* Sm.

INL. BEN. — Patching S, M & J; Kajoe dawar en 'Toeboe toeboe M; Tehoe lopoe Amb; Muri muri & Tebe pussa Lh; Uga uga T; Toansing Men; Tawar tawar Mand,

GR. PL. — Oost Indie, op deze eilanden op vochtige gronden.

GEER. — Omtrent het gebruik dezer plant loopen de opgaven zeer uiteen. Endlicher geeft aan, dat de wortel om zijnen sterk bitteren smaak door de indische volkeren tot de tonische middelen wordt gebragt, geheel verschillend van de andere Zingiberaceae. Rumphius zegt: deze plant is van verkoelende kracht en zweetdrijvend. De jonge spruiten leveren eene goede groente (sajor); zij zijn goed bij ontstokene oogen, vooral bij die door pokken ontstaan; het hoofd daanmede gewasschen doen zij het haar groeijen. Het hout met water fijngewreven en gedronken is een goed zweetdrijvend middel bij koortsen. De inlandsche opgaven mij medegedeeld zijn de volgende: de vruchten worden gegeten; het fijngekneusde kruid bezigt men nitwendig bij slangenbeten; het sap onder uit de stengen verkregen dient men toe bij dijsenterie; kraamvrouwen bezigen de wortel gelijk No. 63.

CANNACEAE Agrhd.

77. BOT. NM. — *Maranta indica* L.

INL. BEN. — Patat sago S; Araroet M.

GR. PL. — Jamaika, Oost Indie, op deze eilanden dikwijls aangekweekt.

GEER. — Op Java worden de wortelstokken gekookt gegeten, zij leveren het bekende zetmeel, Arrowroot genaamd, op.

78. BOT. NM. — *Canna coccinea* Ait.

INL. BEN. — Sabbah burrum S; Tasbeh M; Poespanida of Posponidro J; Kembang gedang J; Miloe miloe J; Laikiet nimbole Men; Sesobeh Mand.

GR. PL. — Oost Indie, op Java en elders in het wild en in tuinen.

79. BOT. NM. — *Caena flavescens* Lk.

INL. BEN. — Sabbeh konneng S, zie overigens hiervoren.

GR. PL. — als voren.

GEER. — Op Java schijnen deze beide planten noch huishoudelijk noch geneeskundig aangeweend te wouden; men plant ze aldaar slechts als sieraadplant om hunne roode en geele bloemen, en bezigt de harde zwarte zaadkorrels soms ter vervaardiging van bidsnoeren of in plaats van hagel tot het vangen van kleine vogeltjes. Omtrent de Cannasoorten in het algemeen geeft Endlicher aan: »men gelooft dat de wortels van eenigen zacht zweet- en pisdrijvend werken; de zaden van andere prijst men ook als plaatsvervangers der koffij, zij geven eene purper kleur af, zijn echter minder krachtig.” Lindleij vermeldt: de vleezige corms van sommige Canna's worden in Peru gegeten, en eene soort van arrowroot, genaamd *Tous les mois*, wordt in West Indie uit eene soort vervaardigd, welke men veronderstelt dat de *C. achiras* is.

MUSACEAE Agrdh.

80. BOT. NM. — *Musa paradisiaca* L.

INL. BEN. — Tjou S; Pisang M; Kedang J; Bijo Bali; Oenting Mak; Koela & Oerij Amb & Bd; Kojo T: Tema Cr; Tschijo Ch.

GR. PL. — Ceijlon, Oost Indie & eilanden, meestal in tuinen.

GEER. — Deze plant, waarvan in dezen archipel stellig een veertigtal variëteiten voorkomen, wordt tot verschillende doeleinden gebezigd.

De bladeren en de steng, vooral het binnenste, worden door sommige beesten gaarne gegeten, ook zouden de jonge uitspruitsels volgens Lindleij als eene lekkere groente kunnen genuttigd worden. De stam, welke zich zeer gemakkelijk in enkele schillen laat afstroopen, bezigt men versch en gedroogd tot het inpakken van verschillende voorwerpen, als planten, tabak, enz. In hospitalen zijn deze schillen bijzonder dienstig tot het van de slaapplaatsen der zieken doen afvloeijen van water, speeksel en andere onreinheden, b. v. bij de aanwending der irrigatietoestel, salivatie als anderzins. De stam zoude ook tot bereiding van

potasch kunnen gebruikt worden. Ook de bladeren zijn dienstig tot het inpakken van verschillende voorwerpen, vooral nadat zij eenigen tijd boven het vuur zijn gehouden, daar zij alsdan minder scheuren: verder tot borden of tot deksels boven spijzen; in hospitalen bezigt men ook deze veelvuldig tot het doen wegvloeijen van vloeistoffen, of wel, mits zij dikwijls ververscht worden, voor oogschermen. De nog in de stam beslotene, onontwikkelde jonge bladeren, welke van een fluweelachtig aanvoelen en zeer fijn weefsel zijn, kunnen daartoe doelmatig opgerold, zeer goed bij wijze van bougies bij strictura urethrae of fistulae gebruikt worden. Uit de vezelrijke bladsteelen bereiden sommige volkeren garen en kleedjes, en volgens Blanco dient de stam tot bereiding van manillatouw. De Javanen drinken dikwijls het vocht, dat bij insnijding en afschilfering uit de steng vloeit, ter hoeveelheid van 8 tot 12 en meer oncen daags, bij dijsenterie of hevige diarrhoe, en wel dan wanneer andere middelen falen. De bloemknoppen, bloemen en onrijpe vruchten worden raauw, gekookt en geroost gegeten. De rijpe vrucht is een zeer gezond voedsel, die raauw, gekookt en gekonfijt genuttigd wordt, als diaeteticum bij vele ziekten kan aangeprezen worden en door de inlanders geroost of gebrand bij diarrhoe wordt aangewend.

81. BOT. NM. — *Heliconia* Grtn. spec. 1 (an Bihai L?)

INL. BEN. — Tjon leuwung S; Pisang kolleh en P: oetan M.

GR. PL. — Op Java en Sumatra in het wild en in tuinen.

GEER. — Ook deze bladeren bezigt men veelal tot het inpakken van tabak, enz: verder tot bereiding van potasch, als laxerend middel voor paarden en tot verkoelend bedeksel bij sommige ziekten en zweeren (Bleeker).

AROIDEAE Jss.

82. BOT. NM. — *Arum* bicolor Vent.

GR. PL. — Op Java in vele tuinen, vooral van Europeanen.

GEER. — Als sieraadplant, van elders ingevoerd.

83. BOT. NM. — *Colocasia* vera Rmphi. (Variet. 2).

INL. BEN. — Tallus S; Tallas M. & J; Kladië M. Bali & Mak; Aladië Mak; Inam en Ina Amb; Kedoe Bd; Ou Ch.

GR. PL. — Egipte, China, Oost Indie; wordt op deze eilanden veelvuldig aangekweekt.

GEBR. — De jonge bladeren doch meer de wortelknollen worden door de inlanders gegeten, echter steeds afgekookt of geroosterd, daar zij anders de keel te veel prikkelen; zij hebben alsdan eenen lekkeren, doch eenigzins kleverigen smaak, zijn een zeer gewild voedsel, vooral bij mislukking der rijstooft; op Sumatra zijn vele kampongs, wier inwoners zich uitsluitend met dit voedsel behelpen.

84. BOT. NM. — *Colocasia odorata* Brgn. var. *A. viridis* Hasskl.

INL. BEN. — Bira boddas S; en

84a. BOT. NM. — *Colocasia odorata* Brgn. variet. *B. rubra* Hasskl.

INL. BEN. — Bira burrum S; Senteh hitam J:

GR. PL. — Oost Indie.

GEBR. — De inlanders wrijven dezen wortel met water fijn, en wenden hem als huidprikkel aan bij ziekten van inwendig gelegene organen. De meeste *Colocasiasoorten* bezitten in alle hunne deelen scherpe beginselen, zij veroorzaken op de huid aangewend niet alleen prikkeling, maar verwekken soms blaren en puisten, even als croton-olie, braakwijnsteen, enz, van daar dat men ze daar aanwendt, waar wij spaansche vliegpleister, zalf van Autenrieth, enz. zouden bezigen. De wortels met zout fijngewreven en op de wond gelegd, bezitten eene zekere vermaardheid bij slangenbeten, zoomede bij kwaadaardige zweren en herpes.

85. BOT. NM. — *Colocasia macrorrhiza* Schtt.

INL. BEN. — Kareoh S; Kadjar kadjar M.

GR. PL. — Wordt door den geheelen O. J. Archipel veel aangeplant.

GEBR. — Ook de wortelknollen van deze soort worden veelvuldig gegeten, zij zijn echter krassend, niet lekker van smaak; op de Zuidzee-eilanden vooral vindt men er uitgestrekte velden mede beplant. Hare wortels en bladeren worden na geroosterd te zijn met water fijngewreven en uitwendig bij pijnen in de ledematen rondom de gewrichten aangewend. Volgens Hasskarl zoude het sap uit de bladstelen bij hoest dienstig zijn.

86. BOT. NM. — *Calladium giganteum* Bl.

INL. BEN. — Tiroe boddas S.

GR. PL. — Java.

GEER. — Ook deze wortel bezit zeer scherpe eigenschappen en wordt bij inwendig lijden veelvuldig als huidprikkel aangewend; van het sap der bladstelen vermeldt Hasskarl het gebruik tegen hoest.

87. BOT. NM. — *Aglaonema simplex* Bl.

INL. BEN. — Tjaricang S; Tjariewoe S.

GR. PL. — Op Java in boschrijke bergstreken met steenachtigen grond.

GEER. — Tabak in deze bladeren ingepakt wordende, zoude eenen beteren smaak bekomen. De bladeren en bladsteelen afgekookt met katjang hidjoe (*Phaseolus radiatus* L.) worden dikwijls aan kraamvrouwen bij de rijst te eten gegeven.

88. BOT. NM. — *Homalonema rubrum* Hsskl.

INL. BEN. — Tjaricang burrum S; Senteh woelong J; Nampoe J; Silong doewa Mand; Betch meirah Men.

GR. PL. — O. J. Archipel.

GEER. — Bladeren en steng worden door de Javanen met water fijngevreven en bij koorts (sakit moeriah) op de lendenstreek gelegd. De stam met eenige andere kruiden vermengd en afgekookt, drinken de reeds bejaarden en hooffden dikwijls als aphrodisiacum.

89. BOT. NM. — *Raphidophora lacera* Hsskl.

INL. BEN. — Tjaloebangbang S; Tjaloemampang M; Lolloh keboh S; Lolloh moending S.

GR. PL. — In Westelijk Java.

GEER. — De bladeren fijngesneden en met gras vermengd geeft men als een buikzuiverend middel aan paarden te eten, door het gebruik hiervan zouden deze vet en glanzend worden.

90. BOT. NM. — *Scindapsus officinalis* Schtt.

INL. BEN. — Lolloh monjet S.

GR. PL. — Bengalen, Java.

GEER. — De Bengalezen kennen aan deze plant wormdrijvende krachten toe en verkoopen de bloemscheden onder den naam van Guj-pippuli. De Javanen schijnen deze plant niet te gebruiken.

91. BOT. NM. — *Pothos scandens* L.

INL. BEN. — Aroij kitjongtjohrang S; Aroij kikontjang S; Davon doedock M; Tapanawa ketjil Amb.

GR. PL. — O. J. Archipel.

GEER. — Deze plant wordt in Hindostan als een geneesmiddel bij rotkoortsen aangeprezen. Volgens Hasskarl worden de ranken gebezigd tot vlechtwerk en soms tot zwartverwen, en worden de sappen gedronken en in de lendenen ingewreven bij lendenpijn. Volgens mondelinge opgaven der inlanders wrijven zij de bladeren met adas (*Anisum vulgaris* L.) en poelassarie (*Alijxia stellata* R. & S.) vermengd met water fijn en drinken dit bij opgezetheid der buik.

92. BOT. NM. — *Lasia heterophylla* Schtt.

INL. BEN. — Sampie M.

GR. PL. — Java.

GEER. — Deze plant wordt door kraamvrouwen gebezigd even als No. 64. Bij been- en gewrichtspijnen wrijft de inlander haar met water fijn en legt dit om de pijnlijke deelen. Bij het buiklijden, door hen sakit proet anggët genaamd, drinken zij een afkooksel van wortel en kruid.

93. BOT. NM. — *Acorus terrestris* Rmph.

INL. BEN. — Jariengo en Djeriengoe M; Kajoe swangi Bd; Aijwahaöe Lh; Tsjaupo Ch.

GR. PL. — Door dezen geheelen archipel in moerassen.

GEER. — De wortel dezer plant kan zeer goed onze *Radix Acori calami* vervangen en wordt dan ook veelvuldig door europesche geneesheeren voorgeschreven. Ook de inlanders bezigen hem dikwijls bij de ziekten waartegen zij *Zingiber gramineum* en de vorige plant aanwenden, zoo in als uitwendig.

PANDANEAE RBr.

94. BOT. NM. — *Pandanus furcatus* Rxb.

INL. BEN. — Tjankoeang S.

GR. PL. — Oost Indie.

GEER. — De jonge spruiten, boven het vuur gebrand en met suiker vermengd, drinkt men bij hoest. Volgens Hasskarl wor-

den de spitsen der takken met de nog onontwikkelde bladeren met water afgekookt, zonder er zout bij te voegen, en dit gegeven bij vergiftiging; van de bladeren worden matten of geldzakken gemaakt. Omtrent de Pandanussoorten in het algemeen geeft Endlicher aan:” de vruchten zijn eetbaar, sommige eenigzins aromatisch, onrijp zijnde houdt men dezelve voor stondendrijvend. Het kienwit is amandelachtig. Het matig zamentrekkende sap der bladeren wordt bij diarrhoe en dijsenterie toegediend. De bloemkolven zijn zeer welriekend, de jongere met melk afgekookt behooren tot de liefdeopwekkende dranken der Indische volkeren. Verschillend is het huishoudelijk gebruik der bloemkolven en bladeren.”

95. BOT. NM. — *Pandanus inermis*. Rwdt.

INL. BEN. — De plant heet Pandan M. & J, de bloemen Poedak S. & M.

GR. PL. — Java.

GEBR. — Van de bladeren maakt men fijn vlechtwerk, als sigarenkokers, enz: de welriekende bloemen bezigt men als sieraad en om hunne lekkere geur.

96. BOT. NM. — *Pandanus latifolius* Rumph.

INL. BEN. — Pandan rampoh gedeh S; Pandan wangie & P: bebaauw M; Keker noni Amb.

GR. PL. — Arabie, Oost Indie en op bijna alle deze eilanden.

GEBR. — De bladeren, welke versch zijnde weinig reuk verspreiden, worden fijn gesneden zeer sterk reukend, en zoodanig met bloemen vermengd tusschen de kleederen gelegd of in het haar gedragen. Rumphius geeft ook aan, men dezelve bij de rijst zoude kookten, om deze eenen aangename geur mede te deelen, en dat men uit dezelve eene olie vervaardigt. Geiger vermeldt dat de onrijpe vruchten dezer plant, welke vroeger *P. odoratissimus* genoemd werd, als emmenagogum zoude kunnen dienen.

97. BOT. NM. — *Pandanus samak* Hsskl.

INL. BEN. — Pandan samak S; Pandan tikar M; Pandan orang en P. rie J.

GR. PL. — Op Java langs de stranden.

GEBR. — Van de bladeren vlecht men, nadat zij aan stukken

gesneden, gekookt en gedroogd zijn, eene grove soort van matten. De wortel, na toebereid te zijn met adas (*Semina Anisi vulgaris* L.) en poelassarie (*Lign. Alijxiae stellatae* R. & S), dient men toe bij waterzucht.

98. BOT. NM. — *Pandanus utilis* Wld.

INL. BEN. — *Pandan meirah* M.

GR. PL. — Bourbon, Madagascar, op Java in tuinen overgebragt.

GEER. — De bladeren kunnen door verweeking tot een zeer bruikbaar vlas verwerkt worden, waaruit men kleedingstukken kan vervaardigen: de vruchten maken met die der *Artocarpus incisa* L. het hoofdvoedsel der Zuidzeeilanders uit.

PALMAE L.

99. BOT. NM. — *Pinanga* Rumph. Spec. 1.

100. BOT. NM. — *Areca catechu* L.

INL. BEN. — Djambej soesoë S; Pinang M; Rapo Mak; Hoa of Hua Amb; Pua Bd; Hena en Pare T.

GR. PL. — Tropisch Azie, Siam, Malakka, in den O. J. Archipel veelal aangekweekt.

GEER. — De blad- en bloemscheden dienen tot het inpakken van voorwerpen, welke voor regen moeten beveiligd worden. De noten worden fijngesneden en met tabak, sirihbladen en kalk gekaauwd, de zoogenaamde betelpruimtjes; het roode speeksel hierdoor bekomen wordt door den inlander onder het prevelen van spreken veelvuldig gebezigd op verwonde of pijnlijke deelen, zoo als bij verwondingen, hoofdpijn, buikpijn, wormen, windzucht, enz: deze besmeering noemen zij Semboor of Sumboor. Volgens eenigen zouden oude, zeer rijpe vruchten fijngewreven en gegeten een sterk aphrodisiacum zijn, terwijl Rumphius nog aanhaalt dat de Chinezen dikwijls met vrucht een afkooksel der bolsters van pinangnoten bezigen bij chronische diarrhoe en dijsenterie; daar dit afkooksel sterk looistofhoudend is kan het dikwijls goede diensten bewijzen. Op deze eilanden schijnt uit de noten geene Catechu bereid te worden, daar deze op Sumatra, Riouw enz. in overgroote hoeveelheid uit de Un-

caria gambir Rxb. daar gesteld wordt. Vele schrijvers gelooven echter nog dat dit artikel uit de Pinangnoten wordt verkregen en Pereira geeft hieromtrent onder anderen het navolgende aan: » op Ceijlon worden uit dezelve twee soorten van Catechu bereid; » de eene soort zwart en zeer onzuiver, genaamd Kassu; de andere » geelachtig bruin, aardachtig op de doorbraak en vrij van bijge- » mengde zelfstandigheden, genaamd Cowrij.

» Behalve deze zijn nog andere soorten in den handel, als 1°. » van Singapore, eene soort genaamd Gambir van de Uncaria » gambir Rxb. 2°. van Bahar en N. Indie eene soort waarschijs- » nijk afkomstig van Acacia Catechu: 3°. Pegucatechu, afkomstig » van Butea frondosa Guib, benevens eenige andere van minder » bekenden oorsprong.

» De Catechu wordt vooral gebezigd als zamentrekkend middel » en wel 1°. bij aandoeningen van mond-en keelholte; 2°. als » maagversterkend middel bij dijspepsie; 3°. als zamentrekkend » middel voor het darmkanaal bij verouderde diarrhoe en dijsen- » terie; 4°. bij atonische bloedvloeijingen; 5°. bij loodkolijk; 6°. » bij slijmvloeijingen en 7°. plaatselijk op zweren."

101. BOT. NM. — Saggerus saccharifer Bl.

INL. BEN. — Kawoeng S; Gomoetoe M; Aren J; Lahang J; Jahaka Bali; Nann Bi; Joero Mak; Makka Mol; Nawa Amb, Ht & Lh; Akel Men; Selu T; Nawa Bd.

GR. PL. — O. J. Archipel, de Moluksche en Philippijnsche eilanden, op Java tot op eene hoogte van 1800 voeten.

GEBR. — Deze voor de bewoners der opgenoemde eilanden zoo onontbeerlijke boom dient als volgt: de oude bladeren en het gemoetoe, eene zwartvezelige stof welke zich tusschen de bladstee- len en den stam bevindt, bezigt men tot het dekken van huizen. Uit deze gemoetoe (ook doek of inboek S genaamd) vervaardigt men een vrij goed touw, dat dikwijls op de koopvaardij- schepen wordt gebruikt. De grovere deelen dezer doek worden fijngewreven of met kalk vermengd en daar aangebragt, waar men de houten stijlen der huizen tegen de witte mieren wil be- veilig. Uit den stam des booms klopt men eene vrij goede soort Sago, soms levert eenen boom tot 200 ponden. De jonge blade- ren bezigt men dikwijls, even als die van Nipa (Nipa fruticosa

Thub.) tot het vervaardigen van sigaren, terwijl de oudere tot het dekken van huizen dienstig zijn. Uit de bladstelen worden schrijfpennen, pijlen en soms vischgereedschap vervaardigd. Het bovenste gedeelte der steng, waarin de jonge nog niet ontwikkelde bladeren bevat zijn, Palmiet of door de Sundanezen Dōdōl geheeten, eet men raauw, gekookt en in het zuur gelegd als toespijze bij de rijst. Uit de bloemsteelen verkrijgt men door insnijding en kneuzing een helder sap, dat versch aangenaam zoet van smaak is, toewak genaamd en veel gedronken wordt, het verwekt echter ligt buikloop. Vooral op de Moluksche eilanden onderwerpt men dit sap aan eene ligte gisting, vermengt het daarna met bittere plantenstoffen, vooral met eene wortel akkar sesoot (1) genaamd, waarna het de zoogenaamde bittere Sagoweer daargestelt, eenen bedwelmenden drank, welke ook zelfs door Europeanen veel gebruikt, ja misbruikt wordt; matig gebruikt zeer gezond, eenigzins opwekkend en versterkend is, doch misbruikt, even als andere alcoholica, als een langzaam vergift groote verwoestingen in het organisme aanrigt. Het versehe sap wordt spoedig zuur en bezigt men tot het maken eener vrij goede soort van azijn, nog dient hetzelfde tot bereiding eener zwartbruine soort van suiker, goela djawa genaamd, en van arak. Voorts eten zoo inlanders als Chinezen de vruchten gekookt en gekonfijt. Zij zouden een scherp, opwekkend en huidprikkelend vocht bevatten, dat in de vroegere Moluksche oorlogen dikwijls door de voorvechters werd gebruikt, om moed te bekomen.

102. BOT. NM. — *Carijota furfuracea* Bl.

INL. BEN. — Sarraij S; Sarrawoij S; Sowangkoeng J; Klomboe J.

GR. FL. — Op Java, Sumatra, Borneo en N. Guinea in bergachtige streken.

GEER. — Even als de vorige levert ook deze boomsago en eene soort van toewak op, en zouden de vruchten een zeer scherp vocht bevatten.

103 BOT. NM. — *Calamus* L. Spec 1.

INL. BEN. — Hoëh S; H. boeloe S; H. karokrok S; H. korrekrok S; H. krokkot S; Rottan M.

(1) *Rhicophora Mangles* L.

GR. PL. — Bantam.

GEER. — Men eet de jonge spruiten afgekookt bij de rijst en geeft ze soms als wormdrijvend middel aan kinderen, even als die van andere rottangsoorten.

104. BOT. NM. — *Zalakka edulis* Rwdt.

INL. BEN. — Zalak of Zallak of Rottan zalak S. & M.

GR. PL. — Java, Bali en alle oostelijk gelegene eilanden, vooral in bergstreken.

GEER. — Op Java plant men deze struik veelvuldig om zijne sterkkriekende, aangenaam zuur en zamentrekkend smakende vruchten, welke geschild en raauw, gepekeld of gestoofd worden gegeten, zwaar zijn te verteeren en volgens Hasskarl een aphrodisiacum zouden zijn, welk laatste mij echter niemand heeft bevestigd. Men nuttigt ook raauw en gekookt de spits der stam umboet of hoemoet) en wendt deze na gebrand te zijn bij kiespijn aan. Uit de oude stam maakt men weverskammen, bezigt de oude bladeren soms tot het dekken van huizen en tot het inpakken van arensuiker.

105 BOT. NM. — *Daemonorops melanochaetes* Bl.

INL. BEN. — Hooëh Selan S; H. Sellang S; Seël S: Rottan itam M; Rottan teboe M; Penjalin J; Uä mette en Uä tehoe Amb.

GR. PL. — Poeloepinang, de Luzonsche en O. J. eilanden, op Java op lagere bergen en in bosschen op hogere bergstreken.

GEER. — Even als andere rottangsoorten dient ook deze om mede te binden en te vlechten, zij is echter minder buigzaam, wordt veelal voor grof vlechtwerk, wandelstokken en werplansen gebezigd; de Alfoeren vlechten van dezelve hunne eetkorven. Haar umboet nuttigt de inlander als toespijze bij rijst en gebruikt hij de oude bladeren tot dekking van woningen.

106 BOT. NM. — *Borassus flabelliformis* L.

INL. BEN. — Lontar M; Siwalen J; Tala Mak; Kepuë-dure Sw; Tuä-hu Rtt; Koli Tm; Tuä-hun Tm.

GR. PL. — Westelijk Afrika, Java, Madura, Bali, Celebes, Molukkos en Philippijnsche eilanden, verkiest eenen steenachtigen grond en wordt op Java veel aangekweekt.

GEER. — Het harde, zwartachtig gevlekte hout dient tot het

maken van kistjes en voor traliwerk. De top (hoemoet) wordt raauw en gekookt bij de rijst gegeten. De bladeren, na gedroogd te zijn; werden voorheen en ook nu nog door de Indische volkeren gebezigd om hunne geschiedenis, legenden enz. op te schrijven, kunnende men dezelve langen tijd bewaren. Op de beoosten Java gelegene eilanden maakt deze boom met de kokospalm de voornaamste spijs der inboorlingen uit, daar hij rijkelijk sago bevat, op Celebes vervangt hij zelfs dikwijls de Sagguerns saccharifer Bl. Op Java plant men hem meer tot bereiding van suiker; deze suiker, goela loutar, goela djawa, ook jagoe-oera of jagara gehaamd, is bleeker van kleur en harder dan die der Arenboom, en wordt door kooking verkregen uit het versehe sap door insnijding uit de vrouwelijke bloemkolven bekomen, nadat er eenige gekneusde zaden der Aleurites moluccana Wld zijn bijgevoegd. Men kan er ook eene soort van palmwijn of sagoweer uit bereiden, welke eenen aangenamen smaak bezit. Volgens Rumphius bezigt men de sagoweer of socra, welke men in geringe hoeveelheid uit de bloemkolven der mannelijke boomen bekomt, alleen als geneesmiddel; men drinkt ze 's morgens nuchteren bij phthisis, dijsenterie, enz., en zoude zij dikwijls ook voor Europeanen heilzaam zijn bevonden. Op Ceijlon en Coromandel eet men de weeke pit der onrijpe vruchten, doch is een rijkelijk gebruik schadelijk.

De rijpe vrucht wordt raauw genuttigd of uit dezelve poenata bereid, een verdikt suikerhoudend extract, dat men als toespijze bezigt.

107. Bot. NM. — *Licuala pumila* Bl.

INL. BEN. — Wargoe gedeh S; Wiroe S.

GR. PL. — In westelijk Java.

GEER. — Volgens Hasskarl maakt men uit den stam wandelstokken, zijnde deze harder & sterker nog dan rottan.

108. Bot. NM. — *Rhapis javanica* Bl.

INL. BEN. — Wargoe S; Wiroe S.

GR. PL. — Op de bergen van W. Java.

GEER. — De jonge spruiten of eigenlijk de top der steng (hoemoet) wordt gekookt bij de rijst gegeten; raauw en gekookt zoude zij een geschikt middel zijn bij chronische diarrhoe.

109. Bot. Nm. — *Cocos nucifera* L.

INL. BEN. — Tangkal kalapa S; Pohon njior, Pohon kerambang of Kerambiel M; Klappa, Kalappa en Klôpô J; Wit of Hoewit krambil, Hoewit ketjambil en ook Hoewit kelôpô J; Njo Bali; Kepuê ngieju Sw; Noh-hu Rtt; Nua-hua Tm; Kalukn Mak; Popo Men; Niwer Mol; Igo T; Nieoera Cr; Je-schu Ch.

GR. PL. — Zij groeit op alle eilanden dezer archipel, het best echter aan de stranden, verder op alle Zuidzee-eilanden en in West Indie.

GEER. — Dezen zoo nuttigen en voor de inboorlingen bijna onontbeerlijken boom vermeen ik niet te mogen voorbij gaan, zonder in korte bewoordingen het gebruik, hetwelk van alle zijne deelen gemaakt wordt, te hebben opgesomd, doch waarvan Rumphius, Blume en andere schrijvers reeds zulke uitvoerige beschrijvingen hebben geleverd, dat ik hen, welke inniger met denzelfen bekend willen worden, dan ook naar die schrijvers verwijs. Beginnende met den wortel zoo wordt deze soms in plaats van pinangnoten bij de sirihpruimtjes gekaauwd, maakt men in Brazilië van zijne dunne vezelen korfjes en is een afkooksel van denzelfen om de zamentrekkende beginselen een geneesmiddel tegen diarrhoe en koorts. De stam dient soms tot huisbouw, meer echter tot het maken van bruggen, waterleidingen, enz, doch wordt deze spoedig verrot of door witte mieren vernield; het onderste gedeelte is zoo hard, dat het gepolijst zijnde op agaat gelijkt. Zijn top (umboet of hoemoet) levert een aangenaam voedsel, en wordt raauw, gekookt of in azijn ingelegd gegeten. Van de jonge bladeren vlecht men korfjes, waarin rijst of ketan gekookt wordt (ketoepat), waardoor deze lekkerder van smaak wordt. De oude bladeren dienen mede tot het maken van manden, tot het beschutten van kleine hutjes, soms tot dekking (atap) van huizen en voor fakkels; ook schrijft men met scherpe bamboezen brieven op dezelve, ola geheeten; de bladnerven dienen te zaamgebonden voor bezems, terwijl de middelnerf op kleine prauwen soms de plaats van roerstok vervult; hunne asch bevat eene groote hoeveelheid potasch. De netvormige zelfstandigheid aan de basis der bladen bezigt men in sommige streken tot het maken van geldzakken, zelfs ook van eene grove soort

van kleederen. De bloemschede dient voor fakkels. Het sap, dat bij insnijding uit den bloemsteel vloeit, bevat eene aanmerkelijke hoeveelheid suiker, is een aangenaam zoete, verfrisschende drank, welke in Bengalen *Toddij* en in West Indie *Sära* genaamd wordt; men bezigt het tot bereiding van arak, van eene soort van suiker, Jagerij geheeten, en van azijn. Zelfs de jonge bloesems zouden volgens Rumphius met lontarsuiker gekaauwd en het sap inslikkende bij moeilijke nrienloozing en gonorrhoea heilzaam zijn. Het is echter vooral de vrucht door welker zoo huishoudelijke als geneeskundige aanwending dezen boom zoo beroemd is geworden; deze draagt naar haren onderdom verschillende benamingen, de afvallende jonge vruchtjes heeten boengsil, de grootere doch nog onrijpe roedjakh, de halfrijpe bebantjie, de bijna rijpe pemalan en de oude uitgevretene kalongkong. In alle deze toestanden weet de inlander van de geheele noot of van een gedeelte partij te trekken. De dikwijls nog zeer jonge afvallende vruchtjes, boengsil, gedroogd en met Poelassarie (lign. *Alijxiae stellatae*) en water fijngewreven zijn een geprezen geneesmiddel bij chronische diarrhoe en dijsenterie; uitwendig bezigt men ze bij eenige huidziekten (korreng besaar), of wel vermengd met aromatica 'en arak tot het inwrijven van zuchtig opgezwollene ledematen. De grootere doch nog geheel onrijpe vruchten eet men geheel, met de buitenste schil zelfs, als roedjakh, dat is fijngesneden en vermengd met keukenzout en spaansche peper, zijnde dit een zeer scherpe en ongezonde spijs. Het water der halfrijpe vruchten levert eenen aangenaam zoeten en verkoelenden drank, welke matig gedronken onschadelijk is, vooral bij vrouwen dikwijls zacht ontlastingbevorderend werkt en bovendien een goed geneesmiddel daartelt bij sommige ziekten der pissewogen; misbruikt echter heeft hij dikwijls nadeelig op het organisme ingewerkt. De pit der halfrijpe vrucht wordt raauw of met suiker gegeten, heeft veel van amandelen en dient in de keuken tot het gereedmaken van onderscheidene spijzen. De vezelige bast der rijpe vrucht (koelit kalapa M, genoffo T) dient tot londen, vloermatten, het inpakken van plantenstekken (tjangkok) enz, ook dikwijls tot het maken van touwwerk, dat om zijne groote veerkracht veelal op groote prauwen en kust-

schepen gebruikt wordt. Haar houtig gedeelte (batokh kalapa S, tampoerong M) verwerkt men tot waterscheppers, lepels, drinkglazen enz. De pit der rijpe vrucht eindelijk levert na geraspt, uitgeperst en met water uitgekookt te zijn de bekende en lekkersmakende klapper-of kokosolie, welke veelvuldig naar Europa overgevoerd wordt om tot zeep te dienen, de inlander even als de boter bij ons te lande gebruikt, terwijl hij ze verder bezigt tot het zachtmaken zijner huid en haren, tot weering en genezing van schurftuitslag en tot het branden zijner lamp.

CORMOPHIJTA-ACRAMPHIBRIJA.

CUPRESSINAE C. Rich.

110. BOT. NM. — *Thuja dolobrata* L.

GR. PL. — Japan; op Java als sieraadplant in eenige tuinen.

GNETACEAE Lindl.

111. BOT. NM. — *Gnetum gnemon* L.

INL. BEN. — Tangkil oetan S; Manienjo oetan M; Koelan oetan Mak; Oetta soä Amb; Gnemon of Gnemo T; op Java noemt men de bast Bago, de bladeren Soö en de vruchten Manienjoh.

GR. PL. — O. J. Archipel, de Molukko's, N. Guinea, de Marianen en Philippijnsche eilanden.

GEBR. — De witachtige schors der in het wild groeiende boomen is zeer dun en bijzonder geschikt tot bereiding van vlas, daar zij fijnere en minder ruwe vezelen levert dan het europesche; zij dient tot vervaardiging van touw, strengen voor paarden en ander stevig touwwerk, doch vooral voor vischnetten, zullende dit in het zeewater duurzamer zijn dan onze hennip,

waarom Blume in zijne *Rumphia* reeds aanhaalt, het van een hoog belang is men deze zaak naauwkeurig onderzoekte, daar het getal dezer boomen, welke men gemakkelijk met zaad kan voortplanten, in verschillende onzer indische gewesten, vooral in Menado, bijzonder groot is. De jonge bladeren en katjes worden afgekookt of met klappermelk gestoofd veelvuldig door de inlanders gegeten, zijnde dit eene spijs welke zij zoo zeer beminnen, dat zij dezen boom volgens Rumphius de koningin der boomen noemen; zij verkiezen echter de bladeren der zelf gekweekte boomen boven die der in het wild groeiende, daar deze minder scherpe vezelen bevatten en minder kitteling' veroorzaken. Even zoo verkiezen zij als spijs steeds de vruchten der aangekweekte boomen, zij eten deze als een geliefkoosd voedsel, nadat ze vooraf gekookt en door verweking van de aanhangende vezelen gezuiverd of even boven het vuur geroosterd, of wel gekneusd met klappermelk of olie fijngewreven en gedroogd zijn.

112. BOT. NM. — *Gnetum latifolium* Bl.

INL. BEN. — Kasunka of Kasunka aroij S; Kasoengka M.

GR. PL. — Op Java vooral in bergachtige streken, Celebes, N. Guinea.

GEER. — Ook uit de schil dezes booms wordt eene soort van vlas bereid, hetwelk dun vezeliger en buigzamer dan het vorige en zeer geschikt is tot daarstelling van touwwerk, vooral voor duurzame vischnetten. Om vlas uit dezelve te bereiden worden de ranken op den grond of in den rook eenige dagen gedroogd, waardoor de groene schil zich gemakkelijk van de onderliggende vezelige laag afscheidt; deze, vervolgens van het hout afgezonderd, wordt door kneuzing en verweking van de aanhangende slijmige deelen gescheiden en er vervolgens vlas van gemaakt. *Blume.*

PIPERACEAE Rich.

113. BOT. NM. — *Piper longum* Dtr. (*Chavica Roxburghii* Miq).

INL. BEN. — Tjabeh aroij S; Tjabeh djawa of Tjabeh prahoe M. & J; Lada pandjang M; Ammo ette ette Amb; Malisa ka-

moel Ht; Marisa ammo of Maritsja amme Lt; Bidoritsja T; Pih-pholli Ch.

GR. PL. — Bengalen, O. J. eilanden en Molukko's. Op Java vooral aan den Salakh en langs de stranden.

GEBR. — De wortel en het onderst gedeelte der steng worden in stukken gesneden, gedroogd en in Bengalen onder den naam van Pippula moola als geneesmiddel verkocht; volgens Rumphius wordt een drachme van het poeder des wortels met klapperwater als tegengift bij sommige vergiftigingen gebezigd; drinkt men dezelfde met flor: Chamomillae afgetrokken bij gastricismus; kaauwt men de fijne worteltjes bij tandpijn en zoude het sap der stengels bij waterzucht werkzaam zijn. Het meest wordt van deze plant echter de vrucht gebruikt, zijnde deze de zoogenaamde lange peper, welke aanwending zoo huishoudelijk als geneeskundig met die der zwarte peper overeenstemt. Bijna alle pharmacologen houden haar voor sterker dan de zwarte, Cullen en Bergius beweren evenwel het tegendeel; zij dient dikwijls ter bereiding der Piperine. Hasskarl geeft aan, dat de vruchtjes gestampt, en met suiker en water tot eenen aangename eenigzins prikkelenden drank toe bereid worden, welke op de bazars bij het glas verkocht wordt; ook worden zij fijn gestampt, vermengd met aluin, plassarie (*Alijxia stellata*) en banglaai (*Zingiber gramineum*), en daarmede de buik van kraamvrouwen ingewreven; eindelijk wendt men ze nog uitwendig bij beenpijnen aan.

114. BOT. NM. — Piper betle L (*Chavica betle* Miq.)

INL. BEN. — Seureu S; Sirie M; Socro J; Basse Bali; Leko Mak; Ammo, Amme en Ammelaun Amb; Kamoel en Kamelaun Ht; Bido marau T en Lauhio Ch.

GR. PL. — Op bijna alle deze eilanden, soms in het wild, meer echter aangekweekt.

GEBR. — Vermengd met kalk, pinangnoot en tabak leveren de bladeren dezer slingerplant de bekende betelpruintjes, welke op deze eilanden algemeen zoo door mannen als vrouwen worden gebruikt, maagprikkelend werken en den adem eenen aangename geur mededeelen, voor het oog van Europeanen echter door het roode speeksel en het donker kleuren der tanden een walgelijk gezigt opleverende. Het sap der bladeren werkt bij hen, welke

aan derzelver gebruik niet gewoon zijn, als een ligt vergift, veroorzakende bij het inslikken duizeligheid, zamentrekking en ontvelling van mond- en keelholte, tijdelijk verlies van smaak. Endlicher noemt een misbruik van het siriekaanwen zeer schadelijk voor een vroeger krachtvol mensch of volk. De inlander beschouwt de sirie niet alleen als lekkernij, even als de Europeanen de tabakspijp of sigaar, maar kent ook door bijgeloof aan het siriesap in vele ziekten eene buitengewone geneeskrachtige werking toe, bestaande de aanwending in niets anders dan in het herhaald besmeren van verschillende lichaamsdeelen met dit roode vocht onder het prevelen van verschillende spreuken.

115. BOT. NM. — *Piper diffusum* Vhl.

INL. BEN. — Kasoh, Karok en Karoek S; Bode, Podo-podo en Soeroewan J; Sirie dingin en Sirie oetan dingin M; Kalambouw Mak; Ammelau abber mamare en Ammelau tallan mahina Amb.

GR. PL. — Op Java en omliggende eilanden in schaduwrijke en bergachtige streken.

GEER. — Ook deze bladeren kunnen in plaats van siriebladen geaauwd worden: hun sap zoude bij dijsurie en gonorrhoea heilzaam zijn; uitwendig bezigt men ze met water fijngewreven als zalf bij hoest en op den buik ingewreven bij koorts en kolikpijnen. De vruchten, vermengd met adas (*Anisum vulgare*) en poelassarie (*Alijxia stellata*) en met water fijngewreven, worden ingenomen tegen ingewandswormen en hoest.

CASUARINEAE Mubl.

116. BOT. NM. — *Casuarina muricata* Rxb. (*C. equisetifolia* Frst.)

INL. BEN. — Tjamara laut M; Tjômôrô J; Kajoe merak Bali; Kajoe angin M. & Mak; Angi-angin Mak; Aijsamara Amb; Lour Lt; Louewul Lh; Kullehur Bd; Urenl Cr; Liluwi T.

GR. PL. — Afrika, Hindostan, de O. J, Moluksche en Philippijsche eilanden, N. Holland. Op Java bij Tenger, Lawoe en veel in tuinen.

GEER. — Het hout, dat vast, hard, sterk, fijn, rood, eenigzins welriekend en duurzaam is, dient veelal voor scheden van

wapens, lanssteelen, strijkkolven, enz, is ook geschikt voor brandhout, gevende eene felle hitte en goede kolen leverende. De bast des booms is ligt zamenstrekkend en wordt een afkooksel van dezen als tonicum aangewend. Blanco zegt dat dezelve bij partus zoude werkzaam zijn, de menstruatie bevorderen en het afkooksel nuttig zijn bij haemoptijsis. Rumphius geeft aan dat de inlanders met het afkooksel hunne ledematen inwrijven tegen verlammingen, vooral tegen beri-beri; dat de Makassaren dit drinken bij buikpijn en zij de vruchten met water fijngewreven op het voorhoofd leggen bij hoofdpijn.

MOREAE Endl.

117. BOT. NM. — *Morus indica* L.

INL. BEN. — Bebesahran gedeh S, Bobossaren, Kajoe bobosjaren en Kajoe besaar M; Zong-zaij Ch.

GR. PL. — Oost Indie, op Java meestal in bebouwde streken.

GEER. — Van dezen boom, van welken Geiger zegt, dat denzelve eenigzins op *M. alba* gelijkt, van welken hij door zijne eivormig-langwerpige bladeren verschilt, en dat hij de nu in onbruik geraakte Rad: Lopez leverde, worden de bladeren en vruchten gebruikt. De bladeren dienen tot voedsel voor de zijdevormen en worden ook door de inboorlingen afgekookt als groente gegeten, zullende deze bij vrouwen de zogafscheiding vermeerderen en bij jonge kinderen het vormen van graveel tegengaan; ook de vruchten zijn eetbaar, zuur, doch min smakelijk. Nog vermeldt Rumphius dat de wortel of schors gekookt met adas, plassarie en sandelhout haematurie en gonorrhoe zoude genezen.

118. BOT. NM. *Broussonetia papijrifera* Vent.

INL. BEN. — Diloewang M; Saaij J; Kendong J; Woo Cel; Mala Huom.

GR. PL. — China, Japan, Java in bebouwde streken en op de Zuidzee-eilanden.

119. — *Broussonetia papijrifera* Vent, variet. Japonica.

GR. PL. — Japan, op Java in den tuin te Buitenzorg.

GEER. — De bast des booms, welke zeer taai en hard is, wordt afgeschraapt en gespleten om tot bindtouw te dienen, meer ech-

ter wordt zij op Java verwerkt tot papier of tot grove kleedingstukken, die door klopping uit haar bereid worden; dit javaansche papier is echter zeer grof en graauwachtig; in Japan schijnt men dit fijner en witter te maken, ten minste wijdt Kaempfer zeer uitvoerig uit over deszelfs bereiding en somt hij vijf soorten van hetzelfde op (1). De vruchten zijn eetbaar, sappig, doch smakeloos zoet.

120. BOT. NM. — *Ficus lucescens* Bl.

INL. BEN. — Loa S.

GEBR. — Het hout is grof, ligt en roodachtig en dient tot het maken van keukengereedschappen, als doelangs enz. Het melksap bezigt men tot vogelvangst. De bladeren worden dikwijls gegeten bij vergiftiging met koetjoebong (*Datura* Sp. div), ook drinkt de inlander een afkooksel van bladeren en vruchten tegen buikloop. De vruchten zijn eenigzins zoet, niet lekker van smaak en worden rauw als roedjak gegeten.

121. BOT. NM. — *Ficus allutacea* Bl.

INL. BEN. — Kiara leutiek S; Kitjiat M; Kondan J; Awar-awar Bat.

GR. PL. — Java, vooral aan den Salakh in vochtige bosschen.

GEBR. — Het melksap uit de bladstelen wordt bij doofheid in de ooren gedruppeld. De schors en bladeren worden met water gekookt, en gaat de inlander bij koorts, verkoudheid, enz boven den damp van het water zitten om in zweet te geraken. De gedroogde bladeren worden als tabak gekorven, met opium vermengd en dan gerookt. De vruchten bezigt men als braakmiddel, men eet daartoe van 10-20 stuks.

122. BOT. NM. — *Ficus benjamina* L.

INL. BEN. — Kiara jajava S; Wariengien M; Gagawaij?

GR. PL. — Oost Indie, op Java, Sumatra, Borneo, Celebes enz. veelal in bebouwde streken, langs wegen en pleinen, op grafplaatsen enz.

(1) Zie Thunberg, flora japonica, pag 72 & sqq

GEBR. — Deze statige boom wordt door den inlander geplant op alle plaatsen, welke in zekere eerbiedige vereering staan, en dient veele pleinen door zijnen breedgetakten en koelteverspreidenden kruin tot een waar sieraad; het sap dat zacht van smaak is en waarnit caoutchouk kan verkregen worden, staat bekend als een werkzaam zacht-oplossend geneesmiddel. De vruchten zijn eetbaar, doch flauw van smaak en door vogels zeer gezocht.

BOT. NM. — *Ficus elastica* Roxb.

INL. BEN. — Kiara karet S; Kollélet S; Kajoe karet M; Karet M; Karet tapok M; Penaga Mand.

GR. PL. — Oost Indie; veelvuldig in W. Java en Sumatra, bemint steenachtige gronden.

GEBR. — Het melksap van dezen fraaijen boom levert de alom bekende caoutchouk, en wordt verder als vogellijm en voor fakkels gebezigd.

124. BOT. NM. — *Ficus politoria* Lam.

INL. BEN. — Ampelas lumboet S; Ampelas M, J, & Bali; Dawon gossok M; Wellat Ht; Itilat en Ila-a-un Lt.

GR. PL. — Op bijna alle O. J. eilanden.

GEBR. — De bladeren, welke zeer ruw op het aanvoelen zijn, bezigt men algemeen tot het gladwrijven en politoeren van fijne houtwerken; fijngekeusd wrijft men deze bij hoofdpijn aan het voorhoofd in; het sap uit den stam wordt tegen buikloop ingenomen en ook door hen, welke aan moeilijke urienlozing lijden, des morgens nuchteren gedronken.

125. BOT. NM. — *Ficus hispida* L. (*Covellia hispida* Miq).

INL. BEN. — Bisoroh S; Bunjieng bisoroh S; Moessoe Amb?; Dongdong Mand.

GR. PL. — Op de meeste dezer eilanden in beschaduwde vochtige streken.

GEBR. — De inlanders tappen het sap uit den stam dicht bij den wortel af, bij wijze van toeäk, drinken het bij koorts en diarrhoe en bezigen het ook op wonden. De bladeren worden raauw of ook bij visch gekookt gegeten. Op Bali wordt de vrucht dikwerf genuttigd, doch op Java geeft men steeds ze met dedak gemengd aan eenden om deze meer eijeren te doen leggen.

126. BOT. NM. — *Ficus japonica* Bl.

INL. BEN. — Bunjieng S; Hamoekêhkeng M; Ramokêkes M.

GR. PL. — Buitenzorg, is derwaarts uit Japan overgezonden door Dr. Siebold onder den naam van *F. erecta*.

GEBR. — De bladeren fijngewreven met adas (*Anisum vulgare*), poelassarie (*Aljxia stellata*) en kokosolie worden uitwendig gebezigd bij die ziekte der voeten van den inlander, welke hij sakit blâh noemt.

127. BOT. NM. — *Ficus coronata* Rwdt.

INL. BEN. — Ampelas badak S; Amies mata M; Oeja-oeja-an J.

GR. PL. — In boschrijke en bergachtige streken van Java.

GEBR. — De bladeren bezigt men tot het polijsten van houtwerken; gedroogd en fijngesneden worden zij met opium vermengd en gerookt; men geeft ze ook aan kraamvrouwen te eten, en wendt ze fijngekneusd uitwendig op den buik of lendenstreek aan bij kolijkpijnen (sakit proet moelas). Het sap des stams of wel een afkooksel van het jonge loof drinkt men bij kolijkpijnen. De vruchten worden gegeten.

ARTOCARPEAE Endl.

128. BOT. NM. — *Antiaris toxicaria* Lesch.

INL. BEN. — Pohon Oepas M; Antsjar J; Ipo of Hijo Mak.

GR. PL. — In digte bosschen op Java, als bij Japara, Ngungungan, Passaroeang, Malang, Banjoewangie, verder op Sumatra, Bali, Borneo, Celebes, Timor, de Philippijnsche eilanden.

GEBR. — Het melksap van dezen zeer giftigen boom stelt het uit vele handboeken reeds bekende pijlvergift der O. I. eilanden, vooral der Makassaren, daar; het wordt door insnijdingen uit den stam verkregen en gewoonlijk vermengd met de fijngewrevene wortels van *Kaempferia galanga* L, van *Zingiber casumunar* Rxb en van *Nampoh* (eene plant behoorende tot de Nat. Fam. der Aroideae). Anderen voegen hierbij nog eenige aromatica en acria, als de wortel van *Alpinia malaccensis* Rsc, het zaad van *Piper nigrum* L en eenige vruchten van *Capsicum* fru-

tescens L. Deze massa wordt, innig vermengd en goed fijn verdeeld, bewaard in bamboezen kokertjes en daarmede de spitsen der pijlen besmeerd. Rumphius geeft eindelijk nog aan, dat dit sap, nog niet met de opgesomde middelen vermengd, onschadelijk zoude zijn, en als zoodanig zelfs een tegengift tegen den beet van eenige visschen. Verder somt hij tegen het pijlvergift negen in gebruik zijnde tegengiften op. Zie verder omtrent dezen zoo giftigen boom uitvoeriger.

Rumphius, Amboinsche kruidboek Dl II p. 253 & Sqq.

Blume, Rumphia, Dl I p. 46-59.

Endlicher, Encheirid. botanic. p. 168.

Geiger, Pharmac. Botanik Dl II p. 314.

Pereira, Materies medica Dl II p. 267.

V. Hasselt, Vergiftleer Dl II en anderen.

129. BOT. NM. — *Artocarpus integrifolia* L.

INL. BEN. — Nangka S & M; Poessar J; 'Tat-wel Bali; Rappotsjidoe Mak; Ambi T.

GR. PL. — Op alle Oost Indische-en Zuidzee-eilanden, op Java in bergstreken, doch meer aangeplant.

GEBR. — Het sterke, zware, grove en geele hout bezigt men voor huisbouw, meubelen en fijne houtwerken, men gebruikt het ook voor buffelschellen en blokken in de wachthuizen, om dat het een zeer schel geluid geeft. De bladeren dienen even als die van *Ampelas* tot het polijsten van hout, nog jong zijnde worden zij ook door kraamvrouwen als groente gegeten. Het melksap bezigt men tot de vogelvangst. De rijpe vruchten zijn als nageregt door velen bemind, onrijp worden zij afgekookt als groente bij de rijst genuttigd; de rijpe zaden eet men bij wijze van kastanjes raauw en geroost, ook maakt men er soms eene soort van brood van, hetwelk zeer voedzaam is.

Rumphius zegt eindelijk omtrent dezen boom nog. »Op Malabar en Ceijlon groeit ook uit hetzelfde sap, bij en omtrent de wortelen in de aarde, een tuber of knolle, in het Portugeesch »Ista de Jaca genaamd, zijnde week en geel van binnen, en 't »welk die natie voor een geprobeerde medicijn houden tegen buik- »loop, doch men vindt ze maar bij weinig boomen en worden »ook te koop naar elders uitgevoerd.»

130. BOT. NM. — *Artocarpus calophijlla* Zoll & Mor.

INL. BEN. — Boeroet S.

GR. PL. — Java.

131. BOT. NM. — *Artocarpus rigida* Bl.

INL. BEN. — Boeroet S; Mandalika S; Poessar M.

GR. PL. — In bergachtige streken bij Buitenzorg. Tjiandjor, Krawang.

GEER. — Volgens Hasskarl worden de klevige sappen met was vermengd en gebruikt tot het verwen van kledjes (batikh kajin). Het hout wordt als dat van Nangka (129) gebezigd. De vruchten zijn zuurachtig zoet en aangenaam om te eten.

132. BOT. NM. — *Artocarpus incisa* L.

INL. BEN. — Tiemboel M; Soekkoen M; Kloewie M; Gomo T en Men.

GR. PL. — Zuid Amerika, de Zuidzee-eilanden, Molukko's, Oost Indie, op Java veelal in bebouwde streken.

GEER. — Deze boom is door zijnen smakelijken en veel zetmeel bevattenden vrucht voor de bewoners der Zuidzee-eilanden hetzelfde, wat de graanvruchten voor den Europeaan, wat de rijst voor den Javaan is; zij wordt door hen dan ook veelvuldig aangekweekt, en zijn er door kultuur vele verscheidenheden van ontstaan, van welke de kernlooze de het meest gezochtste is, omdat deze meer vrucht vleesch dan de andere bezit; de eigenlijke in het wild groeiende broodboom heeft groote zaden, welke als kastanjes smaken. Volgens Meijen zijn drie boomen toereikende om een' mensch gedurende acht maanden te voeden. Men eet de nog niet geheel rijpe vrucht, welke geroost of gebakken, omtrent als ons witbrood zal smaken; ook wordt door gisting en opvolgend bakken uit haar een voedingsmiddel bereid, niet ongelijk aan het Westphaalsche zwarte brood. Op Java waar deze boom, door het overgroot aantal andere voedingsmiddelen, bijna overbodig is, worden de vruchten geschild, met onderscheidene kruiden te zamengekookt en bij de rijst genuttigd; bezigt men zijn melksap voor lijmstokjes bij de vogelvangst, en worden de oude bladeren na boven het vuur geroost te zijn, met water fijngewreven en daarna uitwendig aangewend tegen vergrooting der milt (sakit koewajja).

133. BOT. NM. — *Conocephalus suaveolens* Bl.

INL. BEN. — Kakegoan aroij S; de mannelijke plant Aroij kakeedjoan S, Kallas J; de vrouwelijke Aroij luksa S en Gestô J.

GR. PL. — In vochtige krepelbosschen der Preanger-regentschappen, Banjoemaas, Patjitan, Kediri en Soerabaija.

GEER. — De bast of liever de jonge stengels dezer slingerplant bezigt men als touw om te binden.

URTICACEAE Endl.

134. BOT. NM. — *Urtica baccifera* L.

GR. PL. — Philippijnsche eilanden, op Java in sommige tuinen.

GEER. — Blanco zegt van deze plant alleen, de vrucht heb ik gegeten, dezelve is wit, doorschijnend en gelijk eenigzins op eene moerbezie.

135. BOT. NM. — *Urtica ovalifolia* Bl.

INL. BEN. — Poeloes badak S; Poeloes djelatong S; Dawon gatel M; Dawon seetan M; Polot, Polat, en Aij polut Amb; Daulassi T; Salattan Bd.

GR. PL. — De geheele O. I. Archipel.

GEER. — Hare groote bladeren verwekken op de huid een jeukend, hevig brandend gevoel, waarom zij zeer dikwijls als prikkelend middel uitwendig bij verlammingen enz. aangewend worden. Dit bijtend vermogen hangt volgens Endlicher bij de Urticasoorten af van eene eigenaardige stof, welke ontstaat in de onder de opperhuid aanwezige haarvormige klieren, en zoude deze stof voornamelijk bi-carbonas ammoniae zijn. Nog wordt op Java de stam met water geklopt en dit in het water geworpen, waardoor als dan de visschen zouden bedwelmde raken.

136. BOT. NM. — *Urtica ardens* Bl.

INL. BEN. — Poeloes malella S; Poeloes malaba S; Dawon gatel, D. seetan en D. kemadoe M.

GR. PL. — Java.

GEER. — De bladeren en stam bezigt men als de vorige soort, de eerste zijn echter meer in gebruik; nog wordt het sap, dat door insnijding uit den stam wordt verkregen, bij oogontstekingen in de oogen gedruppeld.

ANTIDESMEAE Sweet.

137. BOT. NM. — *Antidesma bunias* Sprg.

INL. BEN. — Hunie of Hoenie S & M; Hoenie djaheh S; Boenie karambou J; Kattikoeta of Koeti kotta Bat; Boenie karbo Mak.

GR. PL. — Meestal in vochtige bewoonde plaatsen.

GEBR. — Volgens Endlicher zijn de vruchten van de meeste *Antidesmeae* aangenaam zuur, eetbaar, haren smaak nagenoog gelijkende op die der vruchten van *Ribes*- en *Berberis*soorten. De jonge saprijke bladeren van *A. bunias* L zijn zuur bijna als die van zuring, worden met andere groenten gekookt gegeten en zijn geroemd om hare zweetdrijvende eigenschappen tegen sijphilitische aandoeningen. Op Java eten koebeesten gaarne de bladeren, nuttigt de inlander ze rauw of gekookt, mengt hij ze in verschillende zweetdranken, en geeft hij ze, om haren zamentrekkenden smaak, met zout en trassie (een stinkend mengsel uit garnalen en kleine visschen bereid) aan vermagerde en door ziekte uitgeputte menschen. De vruchten worden rauw gegeten, of ook met visch gekookt om dezen eenen zuren smaak mede te deelen.

CHENOPODEAE Vent.

138. BOT. NM. — *Basella cordifolia* Lam.

INL. BEN. — Gandoola burrum S.

GR. PL. — Malabar, op Java veelal in tuinen.

GEBR. — Het loof dezer slingerplant wordt door vele indische volkeren en ook op Java, gekookt bij wijze van spinazie, als groente gegeten. De Javaan wrijft het met djaroeng boddas (*Barleria multiflora* Hsskl.) en water fijn, dient het als dan inwendig toe bij buikloop of bezigt het uitwendig tot inwrijving zijner ledematen bij rheumatische en andere beenpijnen. Volgens Rumphius zoude het zacht ontlastingbevorderend werken en volgens Blanco de vruchtbaarheid der vrouwen zeer bevorderen. De saprijke, roodvleezige bessen bezitten eene roode, weinig vasthoudende kleurstof; op Java dienen zij fijn-

gestampt en na bijvoeging van een weinig meel van ketan (*Ori-za glutinosa*) tot kleuring van konfituren, gebak enz.; in Japan bedient men zich van dezelve tot het roodverwèn van aardewerk (*serico*) en katoen.

AMARANTACEAE RBr.

139. BOT. NM. — *Gomphrena globosa* L.

INL. BEN. — Radna poetie M; Boenga knop M; Rabna bakadja J; Adas-adassan J.

GR. PL. — Oost Indie, Timor, China, Japan, de Societeits-eilanden, Brazilië en in geheel Europa, op Java in tuinen.

GEBR. — De bladeren leveren een smakelijk moeskruid, zijn gezond en behooren tot de openende, oplossende geneesmiddelen; de bloemen dienen tot versiering.

140. BOT. NM. — *Aerva sanguinolenta* Bl.

INL. BEN. — Katoempang burrum S; Gondang kassé J.

GR; PL. — Rondom Batavia in tuinen en in het wild, Timor, Amboina en Spaansch Amerika.

GEBR. — Volgens Rumphius mengen de javaansche doekoens dit kruid onder verschillende djamoës, welke zij in-en uitwendig bij haematurie en gonorrhoea aanwenden.

141. BOT. NM. — *Amarantus tricolor* L. (*Amarantus melancholicus* Moq. var. β . *tricolor* Lam.)

INL. BEN. — Sengang burrum S; Sengang meirah S; Bajem meirah M.

GR. PL. — Perzie, Ceijlon, China, Japan, de Zuidzee-eilanden; Zuid Amerika, op Java meestal in tuinen.

GEBR. — Tegenwoordig is nog hier en daar, doch vooral vroeger was het kruid als oplossend middel officineel, onder den naam van herba *Amaranti tricoloris* s. *Gomphrenae sijnphoniae*.

142. BOT. NM. — *Amarantus spinosus* L.

INL. BEN. — Sengang tjoetjoek S; Bajem doerie M; Bajem oetan M; Bajem monjet M.

GR. PL. — Tropisch Azie, Afrika en Amerika; op Java veelvuldig in onbebouwde streken en in tuinen.

GEBR. — Het kruid wordt op Jamaïka en ook in deze gewesten soms als groente gegeten; in de Molukko's bezigt men den wortel tegen tandpijn.

143. BOT. NM. — *Celosia cristata* L.

INL. BEN. — Jawer kottok S; Jawer ajam M; Rara aijam M; Bajem ejkor koetjing M; Iler J; Bangon bangon nabara Mand; Serewoeng Men.

GR. PL. — Oost Indie, Nepaul, Japan; op Java in het wild en in tuinen.

GEER. — Van deze sieraadplant wordt door de inboorlingen het kruid als groente genuttigd en in Azië hare bloemen, welke zamentrekkend zijn, tegen diarrhoeae, blennorrhoeae, overvloedige stondenvloed, bloedbraking en dergelijke ziekten aangewend.

NIJCTAGINEAE Jss.

144. BOT. NM. — *Mirabilis jalappa* L. var. flore coccineo.

145. " " " " L. " " purpureo.

146. " " " " L. " " luteo.

INL. BEN. — Kembang pagi soreh M; Kembang soreh M; Kembang poekoel ampat M; Boenga waktoe ketjil M; Dawon passar soreh M; Katigret J; Notja en Kembang norotja J & Bali.

GR. PL. — Is waarschijnlijk uit Peru afkomstig, doch nu ook in Mexiko, N. Granada, Martinique, Mauritius, Cochinchina, Timor en Japan; op Java in tuinen veelvuldig.

GEER. — De wortel dezer plant, welke in Europa slechts eenjarig is, doch in warme luchtstroken lange jaren blijft voortgroeijen, hield men langen tijd voor den echten Jalappawortel, welke echter van eene *Convolvulacea* (*Ipomoea jalappa* Pursh.) afkomstig is; ond zijnde gelijkt hij zeer op den echten, werkt minder sterk purgeerend dan deze, heeft eenen minder walgelijken smaak en wordt somtijds nog bij hieldrops toegediend. De Japannezen maken van de zaden een wit blanketsel, dat hunne vrouwen veel bezigen; ook op Java en Sumatra wordt dit veel gebruikt, en daartoe de zaden van hunne schil ontdaan en sijngewreven.

LAURINEAE Endl.

147. BOT. NM. — *Cinnamomum Zejlanicum* Nees.

INL. BEN. — Kiamies S; Kajoe manies M; Kajoe manies djan-gan M; Keninga J.

GR. PL. — Hindostan, Ceijlon, China, op Java aangekweekt.

GEER. — De bast van dezen boom is de beste kaneel van den handel. Gedroogd zijnde, bezigt de inlander ze als specerij bij zijne spijzen en bij vele geneesmiddelen; volgens Hasskarl drinkt hij de bladeren als thee afgetrokken; zijn de bittere vruchten door vogels zeer gezocht en kunnen zij tot het maken van kaarsen gebruikt worden.

148. BOT. NM. — *Cinnamomum aromaticum* Nees.

INL. BEN. — Kajoe manies tjina M.

GR. PL. — Is uit China naar Java overgebracht en aldaar kultuurplant.

GEER. — Deze boom levert de cortex Cassia lignea van den handel, welker huishoudelijke en geneeskrachtige aanwending dezelfde is als die van kaneel.

149. BOT. NM. — *Persea gratissima* Grtn.

INL. BEN. — Djamboe wolanda M; Apokat M.

GR. PL. — West Indie, Zuid Amerika, naar Java in tuinen overgebracht.

GEER. — De vrij groote, groenachtige vrucht, in West Indie onder den naam van Advogado-peer bekend, heeft eenen aangename smaak en wordt door menschen, zelfs door sommige huisdieren gaarne gegeten; daar het vruchtvliesch eenigzins olieachtig en zeer week is, smaakt zij gewoonlijk den nieuw aangekomen Europeaan in den beginne niet, wanneer hij dezelve echter een paar malen goed voorbereid met Maderawijn en suiker, of met zout en peper gegeten heeft, verkiest hij haar spoedig boven andere tropische vruchten; waarschijnlijk hangt hare eigenaardige smaak van eene vette olie af; wanneer de kern slechts eenen dag uit de vleezige vruchtmassa genomen wordt, verliest zij reeds hare kiemkracht.

150. BOT. NM. — *Tetranthera multiflora* Nees.

INL. BEN. — Poespa S; Hoeroe batoe S; Kipapak S.

GR. PL. — In bosschen op den Salakh en Gedeh.

GEER. — Van vele Tetrantherasoorten is het hout ligt, wordt weinig door insekten aangetast en daarom als bouwhout gebezigd.

Uit de vruchten van eenige kan door drukking een op was gelijkend vet bekomen worden, waarvan de inboorlingen kaarsen vervaardigen. De javanen bezigen een aftreksel der bladeren en ook soms van de welriekende bast inwendig tegen koorts en; met het sap der fijngekneusde bladeren wrijven zij zich het ligchaam in om te zweeten.

151. BOT. NM. — *Tetranthera japonica* Spr.

INL. BEN. — Hoeroe djapan S.

GR. PL. — Schijnt uit Japan naar herwaarts te zijn overgebracht.

DAPHNOIDEAE Vent.

152. BOT. NM. — *Dais dubiosa* Bl.

INL. BEN. — Kakapassang S; Godong lamah S; Dawon blibinam M; Kampang garang M.

GR. PL. — In bergachtige bosschen van Java en Noesakambangan.

GEER. — Omtrent dezen boom heb ik niets vermeld gevonden, wel echter van *Dais octandra* L, waarmede hij veel overeenkomt; van dezen worden de bessen door de Javanen als emetica en purgantia aangewend:

ARISTOLOCHIEAE Endl.

153. BOT. NM. — *Aristolochia indica* L.

INL. BEN. — Akkar poeloe ron M; Tuhe tutunu of Teboe toetoe Bd; Bessa magoemie T; Wallas J.

GR. PL. — Hindostan, de Moluksche archipel.

GEER. — De wortel dezer plant, radix Puloronica door Rumphius genoemd, wordt in Indie als volksmiddel en tegengift genoemd en aan hem nagenoeg dezelfde of gelijke krachten toegerekend als aan rad. *Serpentariae virginianae*. Daar hij zeer bitter is, wordt een afkooksel aangewend tegen buikpijnen en tusschenpoozende koorts en, als diureticum bij waterzucht en graveel, en eindelijk in Hindostan verondersteld tegen jicht en als stonddrijvend middel goede diensten te kunnen bewijzen.

PLUMBAGINEAE Vent.

154. BOT. NM. — *Plumbago rosea* L. = *P. coccinea* Boiss.

INL. BEN. — Djaroenng burrum S; Hamproe lemah S; Akkar binassa M; Tjintekka J; Kembang gennie J; Aijokkol ketjil Amb; Bana T; Mehoelatoe en Mehoetana hane Ht; Kajoe auwaran Bd.

GR. PL. — China, Java en verdere O. J. eilanden.

GEBR. — Van deze plant, welke in Hindostan geroemd wordt een tegengift tegen verschillende vergiften te zijn, kan de wortel door zijn scherp sap, zeer goed de plaats van andere blaartrekkende middelen vervullen, daar hij reeds na 6 á 8 uren blaren veroorzaakt; bij hoofdpijn wordt ze ook veel voor het voorhoofd gebonden. Omtrent deze huidprikkelende eigenschap vermeldt Horsfield; » hij is na de kellarwortel (*Moringa pterigosperma* Grt.) de voornaamste dezer klasse, op de huid aangewend brengt hij bijna dezelfde uitwerkselen als de *Cantharides* te weeg; hij schijnt meer ontsteking en pijn te veroorzaken, doch minder uitzweeting van wei; ik heb gewoonlijk eene sterke roodheid en ook uitstorting van bloed zien ontstaan na de aanwending van den verschen wortel. De *P. europea* is reeds in vele *materies medicae* vermeld; zij bezit dezelfde opwekkende eigenschappen en wordt hoofdzakkelijk plaatselijk aangewend bij tandpijn.” De inlanders geven ook een afkooksel der wortels te drinken aan zieke paarden, om deze vet en glanzend te maken,

155. BOT. NM. — *Plumbago auriculata* Lam = *P. capensis* Thnb.

INL. BEN. — Djaroenng blaauw S; Seriwan M.

GR. PL. — Kaap de goede hoop, Natal, Mauritius, Oost Indie, Assam, op Java in het wild en in tuinen.

GEBR. — Sieraadplant.

COMPOSITAE Vaill.

156. BOT. NM. — *Elephantopus scaber* L.

INL. BEN. — Tjangtjang s. Tjangtjeng S.

GR. PL. — Oost Indie, Nepaul, Silhet, Luzon, Timor, op Java langs de wegen en in weilanden.

GEER. — De geheele plant, doch meestal slechts de in stukken gesnedene wortel, wordt afgekookt en gebruikt als versterkend en de minnedriftwekkend middel; om aan het laatste doel te beantwoorden wordt zij vermengd met de fijngewrevene wortel van kawoeng (*Sagguerus sacchariferus* Bl.), djoekoet bilulan (eene Graminea), adas (*Anisum vulgare* L.) en poelassarie (*Aljixia stellata* R & S). In koud water afgetrokken, wordt dit dikwijls tegen chronische buikaandoeningen en spruw toegediend. De bladeren worden in stoom gekookt en als groente genuttigd, staan als genezend bedeksel van huidzweeren bij de inlandsche bevolking in goeden naam en worden dikwijls aan paarden toegediend tegen hoest, ontstaan door verkouding of vermoeidheid.

157. BOT. NM — *Ageratum conijzoides* L.

INL BEN. — Djoekoet baauw S; Babadottan S.

GR. PL. — Tropisch Amerika en Afrika, Madera, Mauritius, Oost Indie, de Sandwichs eilanden; op Java in het wild.

GEER. — Het kruid wordt door sommigen als groente gegeten; de gedroogde wortels in plaats van thee afgetrokken en gedronken; met de met water fijngewrevene wortels wordt het ligchaam ingewreven bij vermoeidheid, gevatte koude of koorts.

158. BOT. NM. — *Eupatorium celebicum* Bl = *Vernonia celebica* Dc.

GR. PL. — Op Celebes in bosschen.

159. BOT. NM. — *Aster indicus* L.

INL BEN. — Kembang aster M.

GR. PL. — In vele tuinen op Java als sieraadplant.

160. BOT. NM. — *Blumea macrophylla* Dc.

INL BEN. — Semboeng lakukki S.

GR. PL. — Op Java veelvuldig in bergstreken langs beekjes.

GEER. — De wortel wordt in water geweekt en hiervan alle morgen een kopje gedronken bij buiklijden, of wel zij wordt met adas en poelassarie fijngewreven en in poedervorm hiertegen toegediend, en ook aan kraamvrouwen ingegeven. De bladeren bezigt men als zweetdrijvend middel tegen koorts, en wendt ze uitwendig fijngewreven in den omtrek van wonden aan, zoo als bij de besnijdenis.

161. BOT. NM. — *Blumea balsamifera* De = *Pluchea balsamifera* Less.

INL. BEN. — Semboeng aweweh S; Soemboeng M, J & Bali; Aijlaun tahina Amb; Madikapo T.

GR. PL. — Oost Indie, Cochinchina, Luzon, op Java en elders in klei-en steenachtige gronden.

GEER. — Van deze plant, omtrent welke al het bij de voorgaande aangegevene ook van toepassing is, merkt Rumphius aan: »men mengt de bladeren met andere kruiden of kookt ze alleen »en gebruikt ze bij buikpijn door winden of koude veroorzaakt, »men maakt van dezelve warme stovingen bij beri-beri, en bij »diegenen, welke slap en lang ziek geweest zijn, waarop een »wakker zweeten volgt, doch moet ze niet bij koortsige of uit- »teerende lijders gebruiken. Tot het eerste bad bezigt men sem- »bong, lagondi (*Vitex trifoliata* L), wilde guajavos (*Psidium* »guajava Rddi) en limoenbladeren. Op Bali mengt men de bla- »deren met het sap van poele (*Alstonia spectabilis* RBr) en dawon »koentoet (*Paederia foetida* L.) en geeft dit bij buikpijn, wor- »men. Het afkooksel der bladeren verdroogt de overvloedige »maandstonden." Horsfield heeft van deze plant de volgende be- »schrijving gegeven: »eene plant van eenen aangenameu balsem- »achtigen geur; de smaak is prikkelend; hare opwekkende »hoedanigheden zijn gepaard met eene groote hoeveelheid slijm. »Een warm aftreksel werkt vrij goed als diaphoreticum en wordt »zeer algemeen zoo door Javanen als Chinezen aangewend als »een borstmiddel. Verschillende geneesheeren te Samarang heb- »ben mij verzekerd dat het standvastig gebruikt wordt bij borst- »pijnen, catarrhus, enz."

Blanco eindelijk schrijft van de Philippijnsche eilanden dat aldaar de inlanders hetzelfde veel, vooral bij ziekten van vrouwen bezigen; in de handen eenigen tijd gehouden zoude het het beven dezer tegengaan.

Tegenwoordig wordt het in hospitalen veelvuldig aangewend als diaphoreticum en expectorans, of ook als mondspoeeling bij salivatie.

162. BOT. NM. — *Pluchea indica* Less.

INL. BEN. — Loentas M; Bloentas en Baloendas M & S.

GR. PL. — Oost Indie, Poeloe pinang, Luzon, Java, Borneo, Timor.

GEER. — De bladeren dezer zijn even als die der voorgaande plant aromatisch en eenigzins prikkelend, zij worden door sommigen afgekookt als groente genuttigd, meer echter als geneesmiddel, zijnde zij in baden en warme stovingen uitwendig aangewend eene goede zenuwprikkel en inwendig toegediend bij wijze van thee afgetrokken een geschikt zweetdrijvend middel; reeds Horsfield raadt dezelve zeer ter verdere proefneming aan om als surrogaat van andere middelen bij de armere volksklasse te worden gebezigd.

163. BOT. NM. — *Dahlia variabilis* Desf.

GR. PL. — Mexiko, is uit Europa naar Java's tuinen overgebracht.

GEER. — Van alle Dahliasoorten, welke voor het eerst in 1786 naar Europa overgevoerd zijn geworden, zijn de knollen en stengels, tubera et caules *Dahliae*, in gebruik; hebben zij gekookt eenen aromatischen echter niet zeer aangenaam te noemenen smaak, zoo dat menschen ze niet gaarne eten en zelfs paarden en rundvee ze niet lusten. De knolvormige uitzettingen der wortelvezelen, welke een stijfselaardige stof (Dahline) eenigzins op Inuline gelijkende, eene aetherische olie en eene bittere aromatische stof bevatten, worden door de Mexicanen als zweet- en pisdrijvend middel aangeprezen bij kolijkpijnen, opzettingen, maagbezwaren, enz. In den jongsten tijd heeft Dr. Nauche te Parijs een afkooksel der knollen en stengels met melk vermengd tegen scrophuleuze longteering aanbevolen. Paijen raadt de kleurstof der violette bloembladen als een zeer gevoelig herkenningsmiddel voor zuren en alkalien aan, dat de meeste andere blaauwe plantenkleuren in gevoeligheid zoude overtreffen.

164. BOT. NM. — *Spilanthes pseudo-acmella* L.

INL. BEN. — Jottan lumboet S; Dawon lada M; Soeba goratsji T.

GR. PL. — Oost Indie, op Java langs de wegen en in onbebouwde streken.

GEER. — Het kruid wordt fijngewreven met adas, poelassarie en water en zoo in- als uitwendig aangewend bij verschillende

pijnlijke aandoeningen, als beeuipijnen, stijfheid der ledematen, kies- of tandpijn, enz. Volgens Rumphius geven de Arabische schoolmeesters hetzelfde veelal aan hunne leerlingen, om hen gemakkelijker de Arabische letters te doen uitspreken, zijnde hetzelfde scherp en bijtend op de tong.

165. BOT. NM. — *Zinnia elegans* Jeq.

GR. PL. — Mexiko; uit Europa als sieraadplant naar de tuinen op Java overgebracht.

166. BOT. NM. — *Helianthus annuum* L.

INL. BEN. — Kembang mata harie M (Zonnebloem).

GR. PL. — Mexiko en Peru, is uit Europa naar Java overgebracht en wordt daar in tuinen als sieraadplant gekweekt.

GEER. — Hare groote, zoete, als hazelnoten smakende zaden worden door kinderen gaarne gegeten, zij kunnen tot eene zeer smakelijke brei of pap gekookt worden; in Amerika worden deze gestampt en er eene soort van brood van gebakken of op andere wijze toebereid genuttigd, ook dienen zij tot voeder voor vogels. Uit dezelve perst men eene zachte, zuivere en vette olie, Zonnebloemolie of ol. sem. *Helianthi*, welke bij spijsen, salade en tot het branden der lamp kan gebruikt worden. De jonge afgeschilde stengels en bloemknoppen kunnen als groente bij wijze van artisjokken gegeten worden.

167. BOT. NM. — *Bidens* L. Spec. 1.

GR. PL. — Groeit op Java als sieraadplant bijna verwilderd in vele tuinen.

168. BOT. NM. — *Cosmea parviflora* Wld = *Cosmos parviflorus* Hmbd. & Bpl.

GR. PL. — Mexiko. Als sieraadplant uit Europa naar Java overgebracht.

169. BOT. NM. — *Tagetes patula* L.

INL. BEN. — Taai aijam M.

GR. PL. — Mexiko. Is als sierplant tegenwoordig over bijna alle landen des aardbols verspreid.

170. BOT. NM. — *Tagetes erecta* L.

INL. BEN. & Gr. Zie voren.

GEER. — Geiger haalt van deze alleen aan, dat de onaangenaam riekende bloemen, *Flores africani* s. *Tagetis*, vroeger officineel waren

171. BOT. NM. — *Achillea squarrosa* Ait.

INL. BEN. — Tatter goenoeng S.

GR. PL. — Japan; als sieraadplant op Java in vele tuinen.

172. BOT. NM. — *Pijrethrum indicum* Css.

INL. BEN. — Sarroenie wolanda M; Saronie M; Kiokhoë Ch.

GR. PL. — China, Japan, Oost Indie, op Java als sieraadplant.

GEER. — De bloemen in water afgetrokken worden als oogwater bij pijnlijke ophthalmiën aangewend (Rumphius).

173. BOT. NM. — *Tithonia tagetiflora* Desf.

GR. PL. — Mexiko. Op Java in tuinen als sieraadplant.

LOBELIACEAE Brtl.

174. BOT. NM. — *Lobelia cardinalis* L.

GR. PL. — N. Amerika, op Java in tuinen overgebracht.

GEER. — Aan hare wortel, welke scherp en giftig is, worden wormdrijvende krachten toegekend.

RUBIACEAE Jss.

175. BOT. NM. — *Coffea arabica* L.

INL. BEN. — Koppi M & S.

GR. PL. — Gelukkig Arabie en Aethiopie, en van daar als kultuurplant overgebracht naar Oost Indie en midden Amerika.

GEER. — Deze plant levert de bekende koffij en caffeineum. De inlanders bezigen als drank meer het aftreksel der bladeren, dan dat der boonen. (Zie nitvoeriger omtrent deze de verschillende handboeken over Materies Medicae en Pharmacie).

176. BOT. NM. — *Pavetta macrophylla* Bl.

INL. BEN. — Moehoen boddas S; Mahoen S.

GR. PL. — Op Java in bergachtige bosschen.

GEER. — Van eenige Pavetta-soorten zijn de bladeren en bast, welke zuiver bitter zijn, met adstringerende en tonische krachten bedeed (Endlicher). Van alle Pavetta-soorten worden stukken der takken aan het eene einde gebrand, waardoor aan het tegenovergestelde een sap uifloopt, dat men op ijzer laat vallen en alsdan eene zwarte verf geeft, om de tanden mede te verwen,

zij wordt door ouderdom niet wit, zoo als die, welke men bij de Chinezen kan koopen (Hasskarl).

177. BOT. NM. — *Ixora incarnata* De, flore roseo.

INL. BEN. — Sokka blaauw S; Santen djaroeng S; Sokka meirah M.

178. BOT. NM. — *Ixora incarnata* De., flore albo.

INL. BEN. — Sokka boddas S; Santen djaroeng S; Sokka poetie M.

GR. PL. — Beide op de Moluksche eilanden, op Java aangekweekt.

179. BOT. NM. — *Ixora javanica* De.

INL. BEN. — Moehoen kahoeroewang S; Sokka koening M.

GR. PL. — Op Java in bergachtige bosschen.

GEER. — Alle deze *Ixora*'s verstrekken veelal den javaansche tuinen tot sieraad. Van *I. coccinea* vermeldt Horsfield dat de wortel ook huidprikkelende, blaartrekkende eigenschappen bezit, echter minder krachtig is dan die van *Plumbago rosea* L., dat hij ook bij tandpijn wordt aangewend, omdat dezelve de speekselvloed sterk bevordert.

180. BOT. NM. — *Canthium Rheedii* De.

INL. BEN. — Tjoetjoeck kaliageh S; Toemboeng kanjoet S.

GR. PL. — Malabar, op Java in tuinen.

GEER. — De bladeren en bast van sommige *Canthium*soorten zijn zuiver bitter en wordt hen eene adstringeerend-tonische kracht toegekend (Endlicher). De vruchten van sommige *C.* soorten worden afgekookt en bij de rijst gegeten, zij zijn aangenaam zuur, daarbij eenigzins wrang (Hasskarl).

181. BOT. NM. — *Paederia tomentosa* Bl.

INL. BEN. — Aroij kahitoetan gedeh S; Aroij kahitoetan lumboet S; Kahitoetan S; Dawon koentoet M.

GR. PL. — Op Java in bergachtige streken.

GEER. — Van deze en andere *Paederia*soorten, doch vooral van die der *P. foetida* Lam, welke in de Molukko's vrij algemeen voorkomt, verspreiden de bladeren, in de hand fijngewreven wordende, eenen sterken reuk of liever stank, niet ongelijk aan dien door flatus veroorzaakt, ook door invloed van de zonnearmte wordt de dampkring overvuld van haar onaangenaam aroma, waarom de inlander dan ook niet ten onrechte aan deze planten

den naam van dawon koentoet gegeven heeft. Niettegenstaande dit echter eet hij dezelve gaarne bij zijne rijst, en dient hij de fijn-gewrevene bladeren of wel het sap der stengels bij buikpijn door flatulentia veroorzaakt met goed gevolg toe, zoo uit als inwendig genomen. Volgens Lindleij bezigt men de bladeren in geneeskrachtige baden en worden zij in aftreksel inwendig toegediend bij retentio urinae en koortsen. De wortel bezit braakwekkende eigenschappen.

182. BOT. NM. — *Morinda citrifolia* L.

INL. BEN. — Tjangkoedoe S; Mangkoedoe en Mangkoedoe dawon bezaar M; Menkoedoe Bd; Baïja Mak; op Java heeten de onrijpe vruchten Pentis, de rijpe Patjeé.

GR. PL. — Malabar, Pegu, O. I. Arehipel, hier dikwijls in tuinen.

GEER. — De schil der wortels, volgens eenigen ook de bladeren, dient tot roode verfstof; zij wordt tot dit einde afgewaschen, gedroogd, fijngestampt en vermengd met sossabast (*Leiocarpus fruticosus* Bl.) Met kalk fijngewreven wordt zij bij paarden op wonden gelegd, welke ontstaan zijn door het schuren der zadels. De jonge bladen worden raauw en gekookt bij de rijst gegeten; zij zouden ook werkzaam zijn bij diarrhoeae en kolijkpijnen, daartegen uit- en inwendig worden aangewend, en wonden spoedig heelen. De vruchten, van welke Blanco vermeldt, dat zij oud zijnde eenen zoo slechten reuk verpreiden, dat zelfs geen dier ze eten wil, worden zoo rijp als onrijp door de inlanders gegeten, zij zijn zuurachtig. Volgens Rumphius drinkt men deze, door een' doek uitgeperst en met een weinig kalk gemengd, bij dijsurie, en zouden zij met azijn fijngewreven en gedronken of wel raauw uit de hand gegeten opzwellingen der milt genezen. Bontius geeft aan, dat zij gebruikt worden bij dijsenterie, cholera, phthisis, pleuritis, haemoptoë enz. Eindelijk geven de Javanen nog de vrucht met eenig keukenzout te eten aan aamborstigen en bezigen zij haar tot het reinigen van hun hoofthaar. (1)

(1) De te vroeg aan de wetenschap ontvallene pharmaceut der 3 kl. Van Heijningen heeft in 1851 uit deze plant getrokken eene groene kleurstof; zijn overlijden was oorzaak dat die gewigtige ontdekking tot dus ver geene volledige resultaten heeft opgeleverd.

183. BOT. NM. — *Morinda bracteata* Rxb.

INL. BEN. — Mangkoedoe en Bankoedoe laki laki M; Koedoe kras J; Tjangkoedoe kantjil J; Tiba Bali; Bengkoedoe Mak; Nenu en Nenoe kerri Amb; Komi-komi T.

GR. PL. — O. I. Archipel, de Andaman, Moluksche en Philippijnsche eilanden; op Java in bergstreken.

GEER. — Behalve dat het hout voor vogelkooijen veel gebruikt wordt, en aan jonge kinderen de vruchten als wormdrijvend middel toegediend worden, zoude de aanwending dezer plant zoo geneeskrachtig als huishoudelijk dezelfde zijn als die der voorgaande.

184. BOT. NM. — *Manettia cordifolia* Mart.

GR. PL. — Brazilië, van daar naar Java overgebracht en in eenige tuinen aanwezig.

GEER. — De bast des wortels wordt in Brazilië geprezen als een heilzaam middel tegen hijdrops en dijsenterie, zij wordt in poedervorm in giften van eene halve tot anderhalve drachme toegediend, werkt als een braakmiddel, en zoude de *Rad. Ipecacuanhae* kunnen vervangen.

185. BOT. NM. — *Cascarilla muzonensis* Weddel. = *Cinchona muzonensis* Goudr.

GR. PL. — Columbia, naar Java overgebracht.

GEER. — Deze plant zoude volgens Lindleij eene soort van echte kinabast opleveren, zij is echter nog onvolledig bekend.

186. BOT. NM. — *Gardenia florida* L.

INL. BEN. — Katja piering M.

GR. PL. — Oost Indie, China, Japan, Kaap de goede hoop, op Java in tuinen.

GEER. — Deze plant is om hare bloemen, welke eenen jasmijnachtigen reuk verspreiden, door de inlanders, Chinezen en Japannezen zeer geacht. Volgens eenigen worden de bessen als eetbaar, door anderen als ontlastingsbevorderend, zelfs als wormdrijvend opgegeven. Uit het geele sap der bessen wordt eene verfstof bereid, welke in Japan in vele winkels te koop is, en zeer geschikt zoude zijn tot het kleuren van aardewerk; de Chinezen tellen het sap onder hunne verkoelende en verzachtende geneesmiddelen.

187. BOT. NM. — *Gardenia radicans* Thnb.

GR. PL. — Japan, op Java in tuinen.

188. BOT. NM. — *Gardenia grandiflora* Lour.

GR. PL. — Cochinchina, op Java in tuinen,

GEBR. — Volgens van Heijningen leveren de zaaddoozen de in den handel voorkomende chinesche verfstof, Wongschi genaamd, welke de Chinezen niet alleen als verfstof maar ook tegen koorts aanwenden (zie natuurkundig tijdschrift voor N. I. Jaarg. 1. Bladz. 159).

189. BOT. NM. — *Gardenia Reinwardtiana* Bl.

GR. PL. — Moluksche eilanden, op Java in tuinen.

INL. BEN. en GEBR. — Deze drie planten, alle Katjapiering M geheeten, worden om hunne schoone en welriekende bloemen dikwijls als sieraadplanten in de tuinen gevonden.

190. BOT. NM. — *Mussaenda frondosa* L.

INL. BEN. — Kingkilaban S.

GR. PL. Java, veelal in bebouwde streken.

GEBR. — Het sap van vele *Mussaenda*-soorten wordt gedronken en ook de oogen daarmede gewasschen, indien er zich een rood vlies over dezelve heeft getrokken (Hasskarl).

LONICERAE Endl.

191. BOT. NM. — *Lonicera japonica* Tnbg = *Lonicera chinensis* Wats.

GR. PL. — Nepaul, China, Japan, op Java als sierplant in tuinen.

GEBR. — Zeer vele *Lonicerae*, van welke sommige om hunne schoone en sterkriekende bloemen in tuinen veel aangeplant worden, worden om hunne scherpe, zamentrekkende en bittere krachten als geneesmiddel aanbevolen en werden vroeger in braakwekkende, purgeerende en pisdrijvende mengsels toegediend; hunne bloemen werden om de vluchtige olie veelvuldig als zweetdrijvend middel aangewend.

JASMINEAE RBr.

192. BOT. NM. — *Jasminum sambac* L. &

193. BOT. NM. — *Jasminum sambac* L. flore pleno.

INL. BEN. — Malatti S. M; Malatti socsoen M; Boenga malatti J; Baloer Mak; Malori en Kopa poetie Amb; Boenga woengam Bd; Saja manoere T; Boenga mandoeroe Men; Saktihoë Ch.

GR. PL. — Op alle O. I. eilanden, veelal als sierplant in tuinen.

GEER. — De geurige witte bloemen zijn door de indische volkeren bemind, zij worden vooral door de schoone sekse gebruikt tot versiersel van hun hoofdhaar, op de slaapsteden, enz; uit dezelve worden eene vlugtige olie en water bereid, welke als cosmetica zeer gewild zijn. De olie zoude volgens Prosper Alpinus in Egijpte door de vrouwen gebruikt worden, om daarmede verhardingen der teeldeelten te bestrijken, ten einde deze week te maken, het water bezigen de Portugezen in plaats van rozenwater bij groote hitte. Een aftreksel der bloemen wordt vooral op de Philippijnen veel als oogwater bij ligte oogontstekingen der kinderen aangewend. De met adas, poelassarie en water fijngevreven bladeren legt de Javaan zich op het voorhoofd bij hoofdpijn en roode oogen. Bladeren en bloemen met rijstmeel tot een papje gevreven dienen om daarmede kleine kinderen te besmeren, ten einde hen te bekoelen; eindelijk nog zoude de wortel met water fijngevreven en gedronken bij koorts en heilzaam zijn.

194. BOT. NM. — *Jasminum scandens* Vhl. en

195. BOT. NM. — *Jasminum glabriusculum* Bl.

INL. BEN. — Malatti aroij & Kamanden aroij S.

GR. PL. — Java in boschrijke streken, in tuinen dikwijls als sierplanten.

LOGANIACEAE Endl.

196. BOT. NM. — *Fagraea auriculata* Jeq.

INL. BEN. — Kiterong badak S; Mengando badak S; Gompong M; Pitja piering wolanda M.

GR. PL. — Oost Indie, Sumatra, Singapore, bij Buitenzorg op boomen.

GEBR. — Om hare bloemen dikwijls als sieraadplant aangeplant.

197. BOT. NM. — *Fagraea morindaefolia* Bl.

INL. BEN. — Tjangkoedoe badak S; Tjangkoedoe oetan M; K:tjangkoedoe M; Baros J.

GR. PL. — Op Java aan den voet der Salakh en op de Philippijnsche eilanden.

APOCJINEAE Lindl.

BOT. NM. — *Allamanda cathartica* L.

INL. BEN. — Lameh aroij S.

GR. PL. — Guijana, op Java in tuinen.

GEBR. — De bladeren van deze Allamandasoort in aftreksel toegediend beschouwt men als een heilzaam ontlastingsbevorderend geneesmiddel, in kleine giften vooral ter genezing van het schilderskolijk; in groote giften verwekken zij hevige brakingen en ontlastingen. De inlanders alhier gaan boven de stoom van het water, waarin deze bladeren zijn afgetrokken, zitten wanneer zij koorts (sakit moeriah) hebben.

199. BOT. NM. — *Ophioxijlon serpentinum* L.

INL. BEN. — Poeleh pandak S; Akkar tikoes M.

GR. PL. — Indisch schiereiland, Pegu, Ceijlon, Java.

GEBR. — De wortel wordt door Telinganesehe (Indische) geneeskundigen gebruikt als febrifugum en alexipharmacum, vooral in chronische gevallen (Lindleij). Hij wordt door Garcias als een middel tegen slangenbeten zeer geroemd en door hem genoemd »primum et laudatissimum remedium." Ook op deze eilanden zoude hij daartegen zoo in- als uitwendig worden gebruikt. In China wordt hij beschonwd een maagversterkend middel te zijn en ook bij colica, indigestie, enz. toegediend; in groote giften is hij braakverwekkend. Op Java geeft men hem tegen lintworm en uitwendig bij schurft. Volgens Rumphius wordt het melksap bij maculae corneae in de oogen gedruppeld, is de steng in stukken gesneden en gekaauwd goed bij benaauwdheid en buikpijn; fijingewreven en met water ingenomen is hij heilzaam tegen koorts en braking, alsmede bij cholera en impetigo. Horsfield

ook prijst deze plant als tonicum en febrifugum ter verdere proefneming aan. Hij zegt: ik heb reeds proeven genomen met twee andere soorten van dit geslacht, welke haar in bitterheid veel gelijken, de eene genaamd *Poelé-an*, de tweede *Krodoe kras*; het is zeer waarschijnlijk dat deze eenigermate in werking en eigenschappen met de eerste soort overeenkomen." Nog is in de Javaansche verartsenijkunde deze plant van aanwending, gevende men de bladeren met gras vermengd aan paarden te eten als een laxans; de bladeren en bloemen fijngestampd met water en een weinig kalk vermengd, worden op wonden van paarden gelegd, welke door drukking der zadels ontstaan zijn.

200. BOT. NM. — *Thevetia neriifolia* Jss.

INL. BEN. — Gindjeh M.

GR. PL. — Antillen, Nieuw Granada, Peru, op Java, Mauritius enz. in tuinen gekweekt.

GEBR. — Volgens Lindleij bezit deze plant een zeer giftig melksap, van hetwelk Blanco aangeeft, dat het braakverwekkende eigenschappen zou bezitten. Hare bittere en ontlastingsbevorderende bast wordt aangewezen als een krachtvol febrifugum; twee grein van deze zouden in kracht gelijk staan met eene gewone dosis Chinine. Het hout heeft eenen zeer onaangenameur en wordt in die streken, waar het in het wild groeit, gebezigd tot bedwelming van visseken. Op Java worden de gedroogde en fijngesnedene bladeren door sommige aldaar woonachtige Bengalezen bij wijze van tabak gerookt.

201. BOT. NM. — *Cerbera odollam* Hmlt.

INL. BEN. — Bientaroh gedeh S; Bientara M.

GR. PL. — Oost Indie, de Philippijnsche eilanden, enz, vooral langs de stranden.

GEBR. — Volgens Lindleij zoude het melksap van *Cerbera*soorten het giftigste der Apocijnaeae zijn, en ook caoutchouk bevatten. De bladeren en bast bezitten ontlastingsbevorderende krachten en zouden volgens Waitz in werking met de *Folia Sennae* overeenkomen. De vrucht bezit narcotische eigenschappen bijna gelijk aan die van *Datura*; Horsfield was eens getuige van de werking eener kleine hoeveelheid (een scrupel van het buitenst gedeelte) bij eene javaansche vrouw, welke deze uit nieuwsgie-

righeid had ingeslikt; er ontstond ijling, zij kon de haar omringende personen en voorwerpen niet meer onderscheiden, doch behield haar spraakvermogen; deze toestand duurde vijf uren. Uit de zaden persen de Javanen eene olie, welke zij bezigen om te branden; inwendig gebruikt zoude dezelve in geringe hoeveelheid genomen dijsenterie te weeg brengen, in grootere giften echter zoude zij bedwelmende eigenschappen bezitten en als zoodanig reeds vaak den dood hebben veroorzaakt. Nog bezigen de Javanen de vrucht uitwendig bij wijze van kataplasma bij huidziekten, ontvellingen, enz.

202. BOT. NM. — *Cerbera lactaria* Hmlt.

INL. BEN. — Bientaroh leutiek S; Bientara M; Manga brava M; Kajoe soesoe M; Kajoe gretje M; Bientaroh Bali; Sassoerroe oetan Bali; Lamboeto Mak; Wabbal Amb; Goro en Goro-goro T.

GR. PL. — Door den geheelen O. I. Archipel.

GEER. — Behalve dat al het bij de voorgaande plant opgesomde ook op deze betrekking heeft, wijdt Rumphius omtrent deze nog in de volgende bewoordingen uit: »de Amboinezen eten de »jonge bladeren, welke zachte stoelgang verwekken; de melk heeft »eene sterke purgeerende kracht. Een weinig der bast met klap- »perwater gekneel en door eene doek gewrongen is de gewone »purgatie der Amboinezen, doch hiervan moet nog al veel ingenomen worden. De pitten zouden zeer schadelijk zijn; echter »maakt men uit deze eene soort van lampolie en van de pap »welke overblijft met katoen gemengd eene soort van kaarsen, »Het melksap zoude goed zijn op de beet of steek van sommige »visschen, als van de ikan swangi.”

203. BOT. NM. — *Kopsia arborea* Bl.

INL. BEN. — Kiloetoeng S.

GR. PL. — Op Java in bergstreken.

GEER. — De bladeren en jonge takken worden fijngewreven en zoodanig voor het voorhoofd ingewreven bij hevige hoofdpijn.

204. FM. — *Tabernaemontana sphaerocarpa* Bl.

INL. BEN. — Hamproe badak S; Moehoen poetie M.

GR. PL. — Java, wordt veel in tuinen aangetroffen.

GEER. — Deze op grafplaatsen dikwijls aangeplant wordende en veel melksap bevattende plant wordt voor zeer giftig gehouden.

205. BOT. NM. — *Tabernaemontana* L. spec. (an *macrocarpa*?).

INL. BEN. — Kajoe dagdar S; Kala-antong J.

GR. PL. — Java.

GEER. — Een afkooksel der bast, bladeren enz. wordt bij koorts op de huid ingewreven. In oostelijk Java kneust men de bladeren met kalk fijn en wrijft deze op het voorhoofd bij roode oogen.

206. BOT. NM. — *Plumeria acutifolia* Poir.

INL. BEN. — Samohdja S; Kambodja M; Sambodja J; Kembang goeling tsjoetsjoe Amb; Koelong tsjoetsjoe T.

GR. PL. — In zuidelijk Azie en eilanden algemeen aangekweekt en aldaar als het ware in het wild wassende.

GEER. — Deze fraaije boom met sterk riekende witte bloemen wordt veel op de inlandsche graven aangeplant; zijn wortel wordt in Malabar voor een doodelijk vergift gehouden; de schors bezigt men op Java uitwendig bij de ziekte der voetzolen, sakit bläh geheeten; zijn melksap, dat drastische eigenschappen zal bezitten, gebruiken de Javanen bij kiespijn door caries veroorzaakt; de geurige bloemen worden tussehen de kleederen gelegd, vooral tot weering van insekten; soms ook worden zij gekonfijt gegeten.

207. BOT. NM. — *Lochnera vincoides* Rehb. flore albo.

INL. BEN. — Kembang tembaga boddas S; Kambang saharie tjina M.

208. BOT. NM. — *Lochnera vincoides* Rehb. flore rubro.

INL. BEN. — Kembang tembaga blaauw S.

GR. PL. — De Karaïbische eilanden, Mexiko, Brazilië, de Kaap de goede hoop, Mauritius, Oost Indie & Philippijnsche eilanden; op Java in tuinen gekweekt.

GEER. — Sommige *Vinea*- of *Lochnera*soorten zijn bitter en adstringeerend en worden daarom wel bij diarrhoeae aangevend.

209. BOT. NM. — *Alstonia spectabilis* RBr.

INL. BEN. — Lamah aweweh S; Poelie M. & J.

GR. PL. — Timor, op Java in tuinen.

GEER. — Het hout dezes booms wordt veel bij het begraven van lijken gebezigd, omdat hetzelfde onder den grond lang be-

waard blijft, boven den grond echter wordt het door insecten spoedig verteerd. Het melksap wordt in het tandvleesch ingewreven bij aanhoudend bloeden van hetzelfde (Hasskarl). Het hout van sommige Alstoniasoorten als zeer bitter zijnde, zal dezelfde geneeskrachten als de Gentiaanwortel bezitten. De Javanen kookten van dezen boom de bladeren met water af en dienen dit aan hunne karbouwen bij buikziekten toe. Nog wordt door hen de bast gedroogd, tot poeder gestampt en van dit poeder 10 tot 20 grein, met water overgegoten, ingenomen bij tusschenpoozende koorts en als zoodanig door hen als zeer heilzaam geroemd; of met dit middel ook door Europeesche geneeskundigen reeds proeven zijn genomen is mij niet bekend; wel vermeldt Waitz in zijne praktische waarnemingen als een zuiver bitter en maagversterkend middel een bast ook Poele genaamd, deze is echter volgens hem afkomstig van *Tabernaemontana citrifolia*, en niet van eene *Alstonia*, het schijnt dus een ander middel te zijn; de Javanen toch zijn dikwijls gewoon eenen zelfden naam aan twee, drie en meer geheel verschillende planten te geven.

210. BOT. NM. — *Nerium oleander* L. flore rubro.

INL. BEN. — Djurei burrum S; Tjaptjek meirah M, en

211. BOT. NM. — *Nerium oleander* L. flore albo.

INL. BEN. — Djurei boddas S; Tjaptjek poetie M.

GR. PL. — In de landen rondom de Middellandsche zee; wordt op Java om zijne schoone en geurige bloemen dikwijls in tuinen aangetroffen.

GEBR. — Deze plant behoort onder de narcotisch- scherpe vergiften gerangschikt te worden; verscheidene doodelijk afgeloopene gevallen vindt men van haar opgeteekend, niet alleen van kinderen door het gebruik der bladeren of bloemen veroorzaakt, maar ook zelfs van een twaalfstal soldaten, welke bij Madrid vleesch gegeten hadden, dat boven dit hout geroosterd was geworden (Gard. Chronicle 1844). Volgens Duparc bezit hare gomhars zeer hevig braakverwekkende en drastische eigenschappen. Bij Nizza gebruikt het landvolk de bast en het hout als rattenvergift; in Provence bezigden de monniken het laatste tot weering van schadelijke huisinsecten en wordt in zuidelijk Europa een afkooksel van de bladeren aangewend bij huidworm. Volgens

Graij heeft de Oleander de eigenschap om troebel modderig water helder te maken even als de *Strielynus potatorum*.

212. BOT. NM. — *Strophanthus scandens* R. & S. = *S. dichotomus* Dc. γ Lourciri.

INL. BEN. — Kikoejah S.

GR. PL. — Java aan den voet der Salakh; Cochinchina, in vochtige gronden.

ASCLEPIADEAE Jcq.

213. BOT. NM. — *Asclepias gigantea* RBr.

INL. BEN. — Badoerie S; Wadoerie M; Madoerie en Modorie M, J. Bali; Sidagorie J; Kore Bi.

GR. PL. — In Oost-Indië op onbebouwde steenachtige gronden vrij algemeen.

GEER. — Van deze aan melksap zeer rijke plant is de wortel officineel en onder den naam van Mudarwortel, Rad. Mudaris bekend, van dezen is vooral de bast werkzaam, welke rijk is aan Mudarine, eene eigenaardige extractiefstof. Volgens Duncan bezit het Mudarpoeder in verbinding met opium alle eigenschappen van pulvis Doveri; weinige greinen Mudarine verwekken eene ruime braking en gelooft hij zelfs dat zij zeer goed de Ipecacuanha kan vervangen. In kleine giften (5 à 8 grein een paar malen daags) werkt dezelve als een diaphoreticum en expectorans. Volgens Waitz zoude zijne werking met die van rad. Colchici autumnale en rad. Sarsaparillae eenigzins overeenkomen, daar hij vooral de werking van huid en nieren verhoogt. In Indië wordt hij zoo door de inboorlingen als door sommige Europeesche geneesheeren gegeven tegen arthritidis, syphilis, elephantiasis, de beet van vergiftigde dieren en zelfs tegen intermitterende koorts.

Volgens Rumphius zou hij ook de stuipjes der kinderen tegen gaan en Waitz bezigde hem nog in inspuiting bij beginnend carcinoma uteri. Volgens dierproeven van Ricord Madianna kan men de wortelbast en het melksap als emetica beschouwen, welke echter in groote giften noodlottige uitwerkselen kunnen opleveren. Nauwkeurige onderzoekingen en proefnemingen kan men

alsnog noodzakelijk beschouwen. Het hout gebrand wordende levert fijne kolen, welke de Balinezen bij de buskruidbereiding zouden bezigen. De Javanen gebruiken het melksap uitwendig bij furunculi en bij kies- of tandpijn door caries veroorzaakt. De bladeren wenden zij in afkooksel aan bij sakit blah; wrijven zich tegen rheumatische pijnen met dezelve het ligchaam in, welke alsdan denzelfden prikkel als fol. *Urticae stimulant*is zouden veroorzaken; soms ook geven zij ze te eten aan zieke afgemaarde paarden. Van den bast der takken vlechten zij touw, de wol der vruchten kan tot vulling van kussens dienen, en eindelijk zou volgens Rumphius het sap der bladeren in de ooren gedruppeld hardhoorendheid genezen. Zie uitvoeriger omtrent deze plant:

J. Pierot, de mudar sive *Calotropis gigantea* RBr. Lugd. Bat. 1839.

P. L. Geiger. Pharmaceutische Botanik p. 666 & Sqq en andere schrijvers.

214. BOT. NM. — *Asclepias curassavica* L.

INL. BEN. — Kapas tjiendeh S; Kapassan M.

GR. PL. — Antillen; tegenwoordig in bijna alle keerkingslanden in het wild groeiende.

GEER. — Van deze kleine plant met fraaije goudgeele bloemen wordt de wortel of wilde *Ipecacuanha* in West-Indië door de negers als een braking- en ontlastingbevorderend middel gebruikt en gezegd zeer werkzaam te zijn bij druiper en witte vloed.

215. BOT. NM. — *Tijlophora cissioides* Bl.

INL. BEN. — Aroij putjiet aijam S; Boentalie oijot S.

GR. PL. — Java aan den voet der Salakh.

GEER. — Hasskarl geeft aan dat de fijngevrevene bladeren bij buikpijn op den buik gelegd of liever nog ingenomen worden. Van eene andere tot dit geslacht behoorende struik, de mede op op deze eilanden te huis behoorende *T. asthmatica* Wgt. & Arnd, is opgeteekend, dat deze zich bij dijsenterie als een heilzaam geneesmiddel zoude betoond hebben; in groote giften werkt zij braakverwekkend, in kleine giften dikwijls herhaald echter purgeerend.

216. BOT. NM. — *Hoiia macrophylla* Bl.

INL. BEN. — Kilampahan S; Aroij kikan del badak S; Dawon pittis M; Dawon kappal J; Pittis pittisan Bali; Walebissi Amb.

GR. PL. — Java in bergstreken en omliggende eilanden.

GEER. — Bij pijnen in de ledematen door vermoeidheid, rheumatismus enz. bezigen de inlanders de fijngewrevene bladen om deze pijnlijke deelen daarmede in te wrijven. Nog zouden de bladeren in water gekookt en gedronken gonorrhoea genezen en het melksap dienstig zijn tegen de steek van vergiftigde visschen.

217. BOT. NM. — *Marsdenia parviflora* Desn.

INL. BEN. — Taroem aroij S.

GR. PL. — De O. I. Archipel.

GEER. — Deze plant schijnt even als de Indigo tot verfstof te kunnen aangewend worden, ten minste bezigen de Javanen het kruid tot het donkerblauw of zwart verwen hunner kleederen.

218. BOT. NM. — *Pergularia accedens* Bl.

INL. BEN. — Rak nassi M. S.

GR. PL. — Bengalen, O. I. schiereiland, Sumatra, Java, Madura, vooral langs de stranden, wordt om hare kleine doch genurige bloemen veelvuldig in tuinen aangetroffen.

GENTIANEAE Jss.

219. BOT. NX. — *Villarsia indica* Vent = *V. Simsii* Don = *Limnanthemum indicum* Griseb.

INL. BEN. — Tarattch leutiek S; Tarattch ketjil & Tarattch sajor M; Tondjong tedjalor en Tondjong poetie M. J. Bali; Tali-poe Mak.

GR. PL. — Oost Indie, Java, Bali &c, bij Batavia in zachtstroomende wateren.

GEER. — Van deze plant nuttigen de Chinczen de stengels bij wijze van artisjokken en eten zij ook de wortels gebraden en gekookt.

LABIATAE Jss.

220. BOT. NM. — *Ocimum basilicum* L.

INL. BEN. — Selassie S; Lampas J. en

221. BOT. NM. — *Ocimum basilicum* L, var β oblongo-lanceolatum Bl.

INL. BEN. — Selassie burrum S; Lampas hitam J.

GR. PL. — In warme streken van Azie en Afrika; wordt op Java dikwijls op graven gevonden.

GEER. — Het kruid bezit opwekkende, zweetdrijvende krachten, komt in werking bijna met melisse en thijm overeen, en wordt vooral bij ligte koorts en verkoudheid toegediend; op Java geeft men een aftreksel van hetzelfde aan kraamvrouwen ter bevordering der lochia's. Dikwijls wordt het kruid als specerij gebezigd. De zaden, welke veel slijm bevatten, worden in water geweekt, en na bijvoeging van een weinig suiker dit vocht op Java langs de wegen te koop aangeboden, of als eene verkoelende drank dikwijls bij feesten gedronken.

222. BOT. NM. — *Ocimum brachiatum* Bl.

INL. BEN. — Selassie woengoe S.

GR. PL. — Java, rondom Batavia op drooge gronden.

GEER. — Zie vorige plant.

223. BOT. NM. — *Coleus bicolor* Benth.

INL. BEN. — Djawer kottok konneng S; Miana M.

GR. PL. — Op Java aan den voet der Salakh.

GEER. — De Inlander legt de jonge bladeren ter verkoeling op wonden en zweeren en wendt hen ook tegen herpes uitwendig aan. Over het algemeen zijn de Coleussoorten, welke met die van *Ocimum* bijna overeenkomen, door de indische volken om hunnen aromatischen geur zeer gezocht. Men gelooft dat het kruid, hetwelk van de Mascarenische eilanden onder der naam van Patchoulij naar Frankrijk gevoerd wordt, ook van eene *Coleus* afkomstig is (Endlicher).

224. BOT. NM. — *Pogonostemon menthoides* Bl.

INL. BEN. — Dilem S & M.

GR. PL. — Java, vooral op beschaduwde plaatsen aan den Gedeh.

GEER. — De jonge takjes dezer aromatische plant leggen de inlanders dikwijls tusschen hunne kleederen, om deze tegen insecten te beveiligen.

225. BOT. NM. — *Mentha piperita* L.

GR. PL. — Europa, tegenwoordig in alle werelddeelen veel aangeplant.

GEER. — Zie Pereira, *Materies medica* p. 383 en andere werken.

226. BOT. NM. — *Salvia officinalis* L.

GR. PL. — Uit Europa in de tuinen van Java overgebracht.

GEER. — Zie Pereira, *Mat: medica* p. 393 en elders.

227. BOT. NM. — *Salvia coccinea* L.

INL. BEN. — Totongoän S.

GR. PL. — Midden- en Zuid Amerika, op Java als sierplant in tuinen.

228. BOT. NM. — *Salvia fulgens* Cav.

GR. PL. — Midden- Amerika, in tuinen op Java als sierplant.

229. BOT. NM. — *Rosmarinus officinalis* L.

GR. PL. — Zuidelijk Europa, Azie, op Java in eenige tuinen.

GEER. — Zie Pereira, *Materies medica* p. 393.

230. BOT. NM. — *Leonurus javanicus* Bl.

INL. BEN. — Tjitjabean oetan S; Galieboeng boeloe S.

GR. PL. — Westelijk Java in schaduwrijke bergachtige streken.

231. BOT. NM. — *Leucas linifolia* Sprg.

INL. BEN. — Djoekoet seetan S; Dawon seetan M; Dawon heran M; Dawon patjie patjie M; Bati-bati Bali; Goffo haijran T.

GR. PL. — Oost Indie, Madagascar, Bourbon, Boeroe, de Philippijnen.

GEER. — De wortelen worden tot het roodverwen der nagels aangewend, het sap van het uitgeperste kruid wordt op oude wonden gedroppeld, bijzonder indien er reeds wormen zijn op ontstaan, welke alsdan spoedig verdwijnen; voegt men er eenig water bij, zoo wordt dit in de oogen gedruppeld tegen koorts (Hasskarl). Nog zouden op Bali de bladeren met andere groenten vermengd gegeten worden.

VERBENACEAE Jss.

232. BOT. NM. — *Stachytarpheta mutabilis* Vhl.

INL. BEN. — Kineurriet meirah S.

GR. PL. — Z. Amerika, Caracas, Trinidad, op Java in tuinen.

GEBR. — De bladeren worden met kalk fijngewreven en alsdan op gezwollene wonden en zweeren aangewend.

233. BOT. NM. — *Stachytarpheta indica* Vhl.

INL. BEN. — Djaroeng lalakki S; Boetoe kawas M.

GR. PL. — Bengalen, Ceijlon, de Mascarenische eilanden, Poeloe pinang, Java en de Philippijnsche eilanden.

GEBR. — Op Java wordt de wortel tegen gonorrhoea aangewend en de bladeren met adas en poelassarie te zamen afgekookt tegen bloedige stoelgang gedronken. Mogelijk bezit deze plant, welke zeer veel gelijkt op de *S. jamaicensis* Vhl. ook de zweetdrijvende eigenschappen, waarom de Zuid Amerikaansche volken deze laatste dikwijls bij ziekten aanwenden.

234. BOT. NM. — *Lantana stricta* L.

INL. BEN. — Djoeoet oeriek ariek S.

GR. PL. — Jamaika; op Java veelal in tuinen.

235. BOT. NM. — *Lantana salicifolia* Kth.

GR. PL. — Zuid Amerika aan de Orinoco; op Java in tuinen als sierplant.

236. BOT. NM. — *Lantana mixta* L.

INL. BEN. — Garoet badak S; Dawon wedoessan J.

GR. PL. — Brazilië; op Java in tuinen, langs de wegen in heiningen.

GEBR. — Van vele Lantanasoorten worden in Amerika de bladen in plaats van thee afgetrokken en gedronken, en om hunne sterk aromatische eigenschappen tot geneeskrachtige baden en stovingen bij rheumatismus aangewend (Endlicher).

237. BOT. NM. — *Vitex pubescens* Vhl.

INL. BEN. — Harras S; Laban M; Harrassas gedeh S.

GR. PL. — Oost Indie, Poeloe pinang, Singapore, Sumatra en Java.

GEBR. — Lindleij geeft aan dat in Indie een afkooksel der aromatische bladeren het warme bed helpt vormen, dat men aan vrouwen na hare bevalling laat gebruiken; dat zij zijn gekneusd aan de slaapstreek bij hoofdpijn worden aangewend, en men kussentjes met dezelve opgevuld onder het hoofd legt, om verkoudheid en hoofdpijn te verdrijven. Volgens Hasskarl worden

wortel en bast in stukken gesneden en afgekookt bij lendenpijn en zwakte gedronken. De schil en bast worden ook gestampt onder bijvoeging van zeer jonge klappernoten, de bast van manga, de schil der pinangpalmboom, aluin, koperrood en wat kurkuma, dit alles wordt te zamen gestampt en gekookt; het water op de groen te verwene voorwerpen, als garen, kleedjes enz. gegoten, nadat deze reeds te voren blaauw geleverd waren; eene keer opgieten maakt dezelve ligt groen, twee keeren reeds donkerder, enz. Nog wrijven de inlanders de fingegekneusde bladeren aan de ledematen in tegen rheumatische en andere beenpijnen.

238. BOT. NL. — *Vitex trifolia* L.

INL. BEN. — Galing galing S; Lagoendie M; Tandjong saharie M; Lanra Mak; Aijette toe ban, Aijlon toe ban en Aijtoe ban Amb.

GR. PL. — De Sechelles, Oost Indie en eilanden, Nieuw Holland, China en Japan; op Java in vochtige oorden langs rivieroevers.

GEER. — Omtrent deze aromatische struik heb ik het volgende vermeld gevonden. Volgens Rumphius werken de bladeren uitwendig aangewend verwarmend, verdeelend en pijnstillend, bij wijze van omslagen of pappen op wonden, knezingen, zelfs bij beri-beri en verlammingen, bij schurft en andere huidziekten. De bladeren en bloemen in eene kast gelegd verdrijven kakkerlakken en hunne rook de muisieten. Op Bali bezigt men een aftreksel^s der bladen inwendig bij colica flatulenta, amenorrhoea en gestoorde lochia. Op Java is het vroeger bij beri-beri toegediend.

Horsfield zegt. »het is eene prikkelend-aromatische struik, »welke groote werkzaamheid bezit. Zij wordt door Rumphius »en Rheede geroemd; de eerste prijst het uitwendig aan bij »zwellingen en ziekten der huid; de laatste getuigt dat de bladeren tot poeder gebragt en ingenomen de tusschenpoozende »koorts genezen. De wortel en een bad of stoving der bloemen »worden uitwendig aangewend bij rheumatismus en plaatselijke »pijnen in alle ligchaamsdeelen.

»Bontius roemt hare deugden zeer hoog; hij noemt haar

» Indian Privet en verklaart dat zij in deze streken zeker-
» lijk het gemis aan Chamomillae enz. kan vergoeden. Aan hem
» is toevertrouwd, zoo heet het, dat een naauwkeuriger onderzoek
» met de bladen dezer struik bewerkstelligd heeft bewezen, dat
» deze bij alle pijnen zoo bij pas ontstane als bij verouderde
» zeer pijnstillend werken. Omslagen van deze bevorderen de maand-
» stonden, bespoedigen de verlossing en genezen ziekten der baar-
» moeder. Inwendig genomen bevordert dit geneesmiddel de urien-
» afscheiding, brengt hulp aan bij pijnen der nieren en pisblaas,
» en stilt kolijkpijnen.»

Waitz vermeent dat deze plant de krampstillende (antihijsterische) kracht niet bezit, welke aan de kamillen eigen is; hij wil haar liever gelijk gesteld hebben met de rad. *Levistici* en *baccaae Juniperi*, daar zij even als deze beide pisdrijvende eigenschappen bezit, en daarbij door hare vlugtige olie weldadig op het darmkanaal zou werken. Hij diende haar derhalve toe bij lijders met waterzucht, met een gevoelig verzwakt darmkanaal en bij kolijk.

Lindleij bezigt slechts de volgende bewoordingen; »de bladeren
» zijn een krachtvol oplossend middel en worden door de Maleijers
» aangewend tot verdrijving van zwellingen. De bladeren
» worden in aftreksel en afkooksel gegeven, en als pap aange-
» wend bij vergrooting der milt.»

Volgens genomene proeven houd ik het er voor, dat de bladeren in aftreksel toegediend als aromatisch zweetdrijvend middel bij katarrhale koortsen zeer goede diensten kunnen bewijzen. Door de Javanen worden zij mede als zoodanig aangewend, en ook fingekeusd uitwendig gebezigd bij beenzweeren of zwellingen der ledematen.

239. BOT. NM. — *Teetona grandis* L.

INL. BEN. — Djattie, Jattie en Kajoe jattie S, M & J.

GR. PL. — Oost Indie en op dezen geheelen archipel.

GEBR. — Deze boom is de grootste en merkwaardigste van alle *Verbenaceae*; zijn hout is bitter, zeer hard. door dien het rijk is aan kiezelarde, eenigzins gelijkende op mahonijhout, doch ligter, zeer duurzaam, zeer geschikt voor huisbouw, en vooral de Engelschen kennen aan hetzelfde eenen eersten rang on-

der de scheepsbouwhouten toe, zij noemen het Teakthree, Teak of Teekhout, en zoude in duurzaamheid dit geene der andere Aziatische boomen overtreffen; men verkiest dat, hetwelk van Bombaj uitgevoerd wordt, boven de andere soorten uit Pegu, Java enz; een schip uit Bombaj-teakhout gebouwd zoude honderd en meer jaren kunnen dienen. Behalve deze dengduzaamheid van het hout geeft Rumphius nog aan, dat het hoe onaangenaam van smaak ook de kracht heeft om allerhande spijs en drank te verbeteren en cholera te stuiten; dat de zeevaarders (Maleische) hiervan hunne waterbakken maken, daar zij gelooven dat het hout het water gezond maakt; dat kajoe jattie met kajoe taai (*Gumira foetida* Hsskl.) het gewone middel der inlanders tegen cholera is. De gom of hars uit den boom verkregen bezigt men volgens Blanco in gorgeldranken tegen keelaandoeningen. De bladeren, welke een bitter zamentrekkend stinkend sap bezitten bezigt men tot roodkleuring van andere houtsoorten, of voegt ze bij andere verfstoffen, om aan lijnwaden eene vastere roode kleur te geven; een afkooksel van deze bezigen de Maleijers in cholera; met suiker ingelegd of gekonfijt plegen zij ze tegen aphthae toe te dienen; hun sap zoude op wonden zuiverend en bloedstelpend werken. De bloemen bezitten een pisdrijvend vermogen.

240. BOT. NM. — *Gmelina asiatica* L.

INL. BEN. — Wareng M.

GR. PL. — In bijna geheel Oost Indie, op alle deze en de Philippijnsche eilanden; op Java bemint zij vochtige weiden.

GEER. — De slijmige bladen der Wareng worden bij urethroblenorrhoeae aanprezen; het sap der bladeren en vruchten wordt op Java tegen oorpijnen in de ooren gedruppeld. Horsfield haalt ze aan in zijne rubriek van tonische middelen, hij zegt zij bij de Portugezen vroeger in hooge achting stonden, dat zij dezelve Rais Madre de Dios noemden; dat de opgaven omtrent hen zeer bijgeloovig en onbepaald zijn en hij deze vermeldt op grond eener mededeeling uit Malakka ontvangen; dat de Javaan dezelve als een giftplant beschouwt.

241. BOT. NM. — *Clerodendron inerme* Grtn.

INL. BEN. — Kembang boegang S; Gambir laut M; Birindjene Mak; Wajle en Wale poetie lohaha Amb.

GR. PL. — Oost Indische, Moluksche, Philippijnsche en Marianneneilanden; op Java langs strandplaatsen.

GEER. — Rumphius geeft aan, dat van deze plant de bladen, wortel en zaden in en uitwendig gebruikt worden bij vergiftiging door visschen; dat de bladeren op versehe wonden worden aangewend en zij somtijds bij de rijst gegeten worden, niettegenstaande hunnen onaangename smaak. Volgens Blanco legt men op de Philippijnsche eilanden de fijngekaauwde bloemen op den navel van barende vrouwen, indien de vrucht dood is. Endlicher zegt omtrent het geslacht *Clerodendron* in het algemeen, dat verscheidene soorten van dit schoone geslacht om hunne geneeskracht tot de toovermidelen der Indische volken behooven; vele worden om de aangename geur der bloemen zeer gezocht. De wortel, welke sterk riekend en aromatisch bitter is, en de bladeren, welke bitter en scherp zijn, pleegt men bij scrophuleuse en sijphilitische aandoeningen aan te wenden.

Eindelijk vermeldt Lindleij dat *Clerodendron* innerme en sommige anderen soms als geneesmiddel zijn aangewend om hunne gering bittere en halfzamentrekkende eigenschappen, doch dat zij van geen groot belang schijnen te zijn.

242. BOT. NM. — *Clerodendron serratum* Sprg.

INL. BEN. — Singoegoe S; Sirie goengoe M & J.

GR. PL. — Oost Indie, Nepaul, Assam, Java.

GEER. — De wortel met water afgewreven eet men op Java om eene heldere stem te krijgen; de bladeren geeft men alleen, of wel vermengd met mangkoedoe, serch enz. bij wijze van groente of in aftreksel aan kraamvrouwen ter bevordering der kraamzuivering; het aftreksel wordt ook toegediend tegen koorts of aan jonge kinderen tegen buikpijn en wormen.

243. BOT. NM. — *Clerodendron laevifolium* Bl.

INL. BEN. — Kibangbara S; Kibangbara itam S.

GR. PL. — Op Java aan den Salakh en Gedeh in weilanden.

244. BOT. NM. *Clerodendron calamitosum* L.

INL. BEN. — Kembang boegang S.

GR. PL. — Oost-Indië, Cochinchina, op Java veelal in tuinen.

245. BOT. NM. *Clerodendron paniculatum* L.

INL. BEN. — Kembang boegang S; Poetjoeng octan M; Wa-
100 dogong J.

GR. PL. — Oost-Indië en alle eilanden, Cochinchina; op Java veel in tuinen.

246. BOT. NM. — *Clerodendron squamatum* Vhl.

GR. PL. — Oost-Indië, Japan, op Java in sommige tuinen.

247. BOT. NM. — *Clerodendron fragrans* Vent, var. *pleniflora*.

INL. BEN. — Baus S; Malatti wolanda en Takokkak oetan M; Malatti oetan M; Malatti toempoek Bat; Wora warie toempoek J.

GR. PL. — China, op Java veel in tuinen.

248. BOT. NM. — *Clerodendron siphonanthus* RBr.

GR. PL. — Bengalen, Java in het wild en in tuinen.

249. BOT. NM. — *Clerodendron* L. sp. nov. (flore albo.)

GR. PL. — Afkomstig uit den Botanischen tuin te Buitenzorg en onder dezen naam toegezonden.

GEER. — Alle deze soorten worden slechts als sierplanten in tuinen aangekweekt.

250. BOT. NM. — *Duranta Plumieri* Jeq. = *D. Ellisia* Jeq.

GR. PL. — West-Indië, St. Domingo, Cuba, Jamaika, Mexiko, Peru, op Java in tuinen als sieraadplant.

251. BOT. NM. — *Callicarpa cana* L.

INL. BEN. — Katoempang S; Kikatoempang S; Kinjorang S; Abo-abo S; Dawon maniran karbo J; Polto-polto Mand.

GR. PL. — Bourbon, Calcutta, Poeloe Pinang, Malakka, Java, Timor.

GEER. — De Inlanders wrijven het kruid fijn en leggen dit op wonden om zwelling te voorkomen en de likteekenvorming te bespoedigen.

De Aziatische *Callicarpae*, zegt Endlicher, munten uit door eene aromatisch-bittere bast, de bladeren worden om hunne pisdrijvende werking geprezen; die van *C. americana* L worden bij lijddrops veel aangewend. Volgens Lindleij bezit de bast van *C. lanata* Vhl. eene eigenaardige aromatische en eenigzins bittere smaak, wordt zij door de Cingalezen gekaauwd, wanneer zij geene betelbladeren kunnen bekomen en rekenen de Maleijers ze onder hunne diuretica.

CORDIACEAE RBr.

252. BOT. NM. — *Cordia suaveolens* Bl.

INL. BEN. — Kendal M. S.

GR. PL. — In bergachtige bosschen van westelijk Java.

GEER. — Het hout is grof, wit en week, wordt door witte mieren ligtelijk aangetast en is derhalve slechts geschikt voor huisbouw. De bast wordt bij gebrek aan gambir (catechu) bij het betelkaauwen gebruikt. De bladeren fijngeveven en met poelassarie gemengd dient men aan kraamvrouwen toe, of ook wel afgetrokken te gelijk met de gedroogde bladeren van krak nassi (*Pergularia accedens* Bl.) geeft men ze aan koortslidders.

Horsfield geeft van kendal, echter van eene andere soort, de *C. mijxa* L. op: »de gedroogde vrucht, welke dikwijls naar »Europa overgevoerd wordt, is meestal beschadigd, beschimmeld »en wormstekig; zij wordt zelden gebruikt; bij maceratie bezit »zij overvloedig slijm en is alsdan dienstig bij buiklijden en ont- »stekingsachtige aandoeningen der pusbuis; de vrucht bezit verder »een losmakend en ontlastingsverwekkend vermogen; tien a twaalf »drachmen pulpa werken even als eene gelijke hoeveelheden Cas- »sia. De bast is een der hoofdgeneesmiddelen der Javanen, zij »wordt aangewend bij koortsen en behoort tot de zachte tonica”. Van de wortel dezer plant geeft Lindleij op, zij ontlastingsbevorderend werkt.

ASPERIFOLIAE Linn.

253. BOT. NM. — *Ehretia buxifolia* Rxb.

INL. BEN. — Seroet tjina M.

GR. PL. — Oost Indie op woeste en boschrijke plaatsen.

GEER. — Van deze plant, welker wortel vele Indische volken aanwenden tegen cachexien en verouderde sijphilis, brandt de Javaan het hout en bezigt dit tot zwartverwing zijner tanden, ook gebruikt hij een aftreksel der bladeren zoo uit- als inwendig bij koortsen ter bevordering der huidafscheiding.

254. BOT. NM. — *Tournefortia tetrandra* Bl.

INL. BEN. — Ojot sisier S; Kembang sisier M.

GR. PL. — Op Java in bergachtig kreupelhout en langs het Zuidzeestrand.

215. BOT. NM. — *Tournefortia argentea* L.

INL. BEN. — Tambakkoan S; Tambako laut M; Moral babaloe M; Moral en Mokal ahua Amb; Nela Lt; Karpoo T.

GR. PL. — Op Java en Noesakambangan langs de stranden, verder op Timor, de Molukkos, Mariannen, Nieuw Holland en Mauritius.

GEER. — Rumphius geeft aan, dat de bladeren als groente worden genuttigd en men in de Molukko's de wortel inwendig toedient bij galachtig kolijk.

256. BOT. NM. — *Heliotropium peruvianum* L. en

257. BOT. NM. — *Heliotropium Voltairianum* L.

GR. PL. — Peru, de Andes, op Java in tuinen.

GEER. — Deze planten zijn om hunne geurige, naar Vanille riekende bloemen, zeer gezocht.

258. BOT. NM. — *Mijosotis arvensis* Sibth $\equiv$ *M. intermedia* Lk.

GR. PL. — De Muizenoor of Vergeet mij niet groeit door geheel Europa, Siberie, Noord Amerika, aan de Kaap de goede hoop, Java en op de meeste plaatsen des Indischen Archipel.

CONVOLVULACEAE Endl.

259. BOT. NM. — *Convolvulus batatas* L $\equiv$ *Batatas edulis* Chois.

INL. BEN. — Oebie M; Oebie djawa M; Oebie kastela en Oebie batatas M; Kastela Bali.

GR. PL. Oost Indie, wordt echter in bijna alle tropische gewesten aangeplant.

GEER. — De Inlanders eten de onderaardsche knollen, welke een vrij goed voedsel zijn en bezigen de bladeren op brandwonden. Volgens Geiger bereiden de Portugezen uit dezelve eene brei (Pepada) en met suiker hunne Marmoda, strekt de knol tot voedsel en bezit deze eene vlugtige eenigzins giftige stof, echter geene purgerende hars.

260. BOT. NM. — *Ipomoea vitifolia* Sw. var β *angularis*.

INL. BEN. — Aroij kawoijang S.

GR. PL. — Oost-Indië, Java, Timor.

GEBR. — De vruchten worden soms gegeten, doch zijn niet lekker.

261. BOT. NM. — *Calonijction speciosum* Choïs.

INL. BEN. — Aroij gurrung S??; Terong korrie S.

GR. PL. — Midden- en Zuid-Amerika, Oost-Indië, Polijnesie; op Java veelal als sieraadplant in tuinen, voor prieeltjes enz.

262. BOT. NM. — *Quamoclit vulgaris* Choïs.

INL. BEN. — Aroij ketilan S; Boenga tali M; Tonka langit M; Birara J; Bou batati J; Bonga hollandia Amb; Bonga java Bd.

GR. PL. — Geheel Oost-Indië, veelvuldig in tuinen als sierplant, ook in Brazilië en Mauritius.

GEBR. — Rumphius zegt op Bali worden de bladeren fijn gewreven op gezwollen gelegd en zelfs als groente genuttigd.

Volgens Geiger waren vroeger herba en semina *Quamoclit* in de apotheken als laxantia verkrijgbaar, doch zijn beide thans buiten gebruik geworden. Lindleij vermeldt dat de wortel als niesmiddel in gebruik is.

263 BOT. NM. — *Pharbitis nil* Choïs.

GR. PL. — Overal tusschen de keerkringen, op Java veelal in heiningen, ook als sierplant.

GEBR. — De wortel en zaden bezitten waarschijnlijk ook drastische eigenschappen.

SOLANACEAE Brtl.

264. BOT. NM. *Nicotiana tabacum* L.

INL. BEN. — Tambako M, S; Tambako songgom S.

GR. PL. — Zuid-Amerika, is naar Java overgebracht en aldaar kultuurplant.

GEBR. — De bladeren dezer plant, welke onder andere bestanddeelen de zoo giftige Nicotine en tabaksolie bevatten, bezigen de Inlanders om te rooken, bij hunne betelpruimtjes en uitwendig op brandwonden; hare verdere geneeskrachtige aanwending, b. v. als emeticum, drasticum, anthelminticum enz. schijnt

hun onbekend te zijn. (Zie uitvoeriger omtrent deze laatste de bestaande handboeken over materies medica en toxicologie.)

265. Bot. Nm. — *Datura arborea* L.

INL. BEN. — Koetjoeboeng M, S; Kikoetjoeboeng S.

Algemeene benamingen voor alle *Datura*-soorten zijn Doetra M. J. Bali & Mak; Loetroö Amb en Wantchoë Ch.

GR. PL. — Peru, Chili, op Java in tuinen.

GEER. — Volgens Pereira bezit deze plant dezelfde geneeskrachtige eigenschappen als de *D. stramonium*. Willdenow vermeldt, dat wanneer vele dezer boomen in eenen tuin bij elkander staande te gelijktijdig vele geopende bloemen hebben, hunne uitwaseming in staat is om bij zwakke menschen stuiptrekkingen te weeg te brengen.

266. Bot. Nm. — *Datura alba* Nees.

INL. BEN. — Koetjoeboeng boddas S; K. poetie M; Toejong pongor Mand.

GR. PL. — Op zandige gronden in Oost-Indië, Java, Sumatra, enz.

GEER. — Wegens de bedwelmende eigenschappen dezer plant, vooral der bladeren en vruchten, wordt van haar door de Indische volkeren tot een geneeskrachtig en misdadig doel vaak gebruik en misbruik gemaakt. Reeds A. Costa en van Linschoten kenden deze krachten, daar zij verhalen dat zij in hunnen tijd misbruikt werd door ligte vrouwen tot bedwelming van manspersonen. Volgens Fr. Pijard zouden de mannen op de Maldivische eilanden haar bezigen ter bedwelming van meisjes en vrouwen, om deze tot hunnen wil te krijgen. Endlicher geeft aan, men gewoon is hare zaden onder de opiumpraeparaten der Oosterlingen te mengen, en zij gerookt wordende eene eigenaardige soort van welbehagen te weeg brengen. Hasskarl zegt, dat op Java van alle *Daturasoorten* van de fijngewrevene bladeren, vrucht en zaad het sap bij lieden welke ijende zijn wordt in de oogen gedruppeld. Naar bekomene inlandsche opgaven wordt het kruid van deze en de vorige soort veelvuldig aangewend bij hoofdpijn, verwondingen enz. als pijnstillend middel; en zouden dieven zich van hetzelfde des nachts bedienen, de rook in de kamers blazende, om de zich in deze bevindende per-

sonen in eenen vasteren slaap te brengen. Ook Europeesche geneesheeren in deze gewesten bezigen deze soort vaak ter vervanging van *D. stramonium* L. en wel, zoo als Waitz beschrijft, voornamelijk in den vorm van rook bij aamborstigheid of uitwendig in verzachtende en pijnstillende kataplasmata.

267. BOT. NM. — *Datura metel* L. = *D. nigra* Rmph.

INL. BEN. — Koetjoeboeng kassian S.

GR. PL. — Oost-Indië, Zuid-Amerika en Zuidelijk Europa.

GEER. — Het bij de vorige plant opgegevene zoude grootendeels ook op deze toepasselijk zijn; behalve dit vermeldt nog Blanco dat op de Philippijnsche eilanden de bladeren fijn gewreven en uitwendig bij scirrhus aangewend worden en Lindleij dat de priesters in den tempel te Delphi deze zonden gebruikt hebben, om hunne voorspellingen te kunnen bewerkstelligen.

268. BOT. NM. — *Datura fastuosa* L.

INL. BEN. — Koetjoeboeng kassian S; K. soesoen S.

GR. PL. — Oost-Indië, Afrika, aangekweekt in Europa en Amerika.

GEER. — Ook deze plant is in werking bijna gelijk aan de *D. stramonium*. Horsfield zegt: »de Indische volkeren kennen »aan deze grootere krachten toe dan aan de *D. stramonium*; zij »wordt beschouwd als een uiterst goed middel tegen asthma »op de kust van Coromandel en Ceylon; de Javaan bezigt »haar hoofdzakelijk als anthelminticum en uitwendig bij herpetische ziekten; zij wordt in tuinen dikwijls als sierplant aangekweekt.»

Volgens Blanco worden de bladeren uitwendig bij abscessen gebezigd. Pereira vermeldt dat Dr. Christie in 1811 voor het eerst de aandacht op dezelve vestigde. De Hr. Skipton gaf een afkooksel der wortel tegen krampachtige aamborstigheid en Dr. Adams gebruikte eene tinktuur bereid op de wijze van *Tra Digitalis*. Volgens Arnold bezit zij dezelfde eigenschappen als de *Belladonna*, ook met betrekking tot de inwerking op de pupil.

269. BOT. NM. — *Phisalis angulata* Hsskl.

INL. BEN. — Tjentjenettan S; Tjenattan S; Tjiploekan J.

GR. PL. — Java, de Philippijnsche eilanden enz.

GEER. — De wortel wordt door de Inlanders fijngewreven en

afgetrokken aan zeer kleine kinderen te drinken gegeven bij buiklijden, vooral tegen wormen; de rijpe vruchten worden gegeten. Van deze laatsten zegt Blanco, zij bij hieldropsiën, pisseziekten, geelzucht en vallende ziekte worden toegediend; acht vruchtjes zouden per week gegeven worden.

270. BOT. NM. — *Capsicum annuum* L.

INL. BEN. — Tjابه gedeh S; Lombok J.

GR. PL. — In Azie, Afrika en Amerika tusschen de keerkringen; op Java wordt hij veel rondom de huizen en in tuinen aangekweekt.

GEER. — De Inlanders bezigen de rijpe en onrijpe vruchten fijngestampt bij het toebereiden van de meeste hunner spijzen; de bladeren wenden zij bij furunculi en onderbuiksziekten uitwendig aan en het sap druppelen zij in de oogen van lijders aan hevige ijlende koorts. Sommige Amerikaansche volkstammen bezigen het sap bij hunne pijlvergiften. (Zie omtrent de verdere geneeskrachtige aanwending de verschillende handboeken over materies medica.)

271 BOT. NM. — *Capsicum sinense* Jacq.

INL. BEN. — Tjابه tjina M.

GR. PL. — China, op Java veelvuldig als sierplant in tuinen.

GEER. — De vrucht wordt somwijlen bij spijzen gebruikt.

272 BOT. NM. — *Capsicum baccatum* L.

GR. PL. — Indië, Zuid-Amerika, Guinea, op Java veelal als sierplant gezocht.

GEER. — Ook de vruchtjes dezer, welke zeer scherp en bijtend van smaak zijn, worden soms tot kruiding van spijzen gebezigd.

273. BOT. NM. — *Capsicum oblonge* Hort.

GR. PL. — Wordt op Java veelvuldig in tuinen als sierplant gevonden, en is waarschijnlijk van elders ingevoerd.

274. BOT. NM. — *Capsicum fastigiatum* Bl.

INL. BEN. — Tjابه rawiet S; Lombok seetan J.

GR. PL. — Oost-Indië.

GEER. — De vruchten dezer soort bezigen de Inlanders mede als condiment bij hunne spijzen, zij zijn echter veel scherper dan eenige andere soort.

275. BOT. NM. — *Solanum verbascifolium* L.

INL. BEN. — Tatter S, M & J; Lanting Mand.

GR. PL. — Zuidelijk Azië en Amerika, Java, Timor, de Philippijnsche eilanden enz.

GEER. — Van deze plant, welke ook verdoovende eigenschappen zoude bezitten, verbranden volgens Hasskarl de Javanen de stengels en gebruiken de alsdan uit deze vloeijende sappen tot zwartverwing hunner tanden en ook tegen kiespijn. Nog eten zij de vruchten, na alvorens ze geroosterd te hebben en geven de bladeren aan hunne honden te eten om deze tot de jagt op groot wild aan te zetten; met zout fijngewreven dienen zij de laatste ook toe bij hoofdpijn en aan kraamvrouwen. Wanneer paarden met droes behebt zijn, stoppen zij dezen in den neus een mengsel bestaande uit dawon tatter, dawon pepareh (fol. *Momordicae Charantiae* L.), lankwas meirah (rad. *Alpiniae galangae* Sw.), bawang meirah (bulbi *Allii ascalonici* L), djinten itam en djerock tipies (succus *Citri limonelli* Hsskl.), laten hen daarna goed warm loopen en baden, waarna uit den neus, dikwijls met vrij goed gevolg, spoedig veel taai slijm begint te vloeijen.

276. BOT. NM. — *Solanum flavescens* Dun.

INL. BEN. — Karoendoeng S.

GR. PL. — Trinidad, Java.

GEER. — De vruchten worden soms gekookt bij de rijst gegeten.

277. BOT. NM. — *Solanum pseudo-saponaceum* Bl.

INL. BEN. — Takokkak boddas S; Terong tjina M; Magai M.

GR. PL. — Op Java in onbebouwde oorden.

GEER. — Nadat de vruchten van zaad ontdaan zijn, worden zij met eenig zuur (tamarinde, azijn) toe bereid en bij de rijst genuttigd.

278. BOT. NM. — *Solanum macranthum* Dun.

INL. BEN. — Tjembaul M.

GR. PL. — Brazilië, op Java als sierplant in vele tuinen.

279. BOT. NM. — *Lycopersicon esculentum* Mill.

INL. BEN. — Bondot S; Leuntja komier S; Tamatta M; Terong blanda J; Belondottan J.

GR. PL. — De liefdes-appel behoort in Zuid Amerika te huis, doch wordt in alle warme en gematigde lichtstreken veelvuldig als sieraadplant aangekweekt.

GEBR. — De vruchten, liefs-appelen bijgenaamd, hebben dezen naam bekomen door de veronderstelling dat zij genuttigd wordende de kracht zouden bezitten om teedere gevoelens op te wekken; zij worden op verschillende wijzen toebeleid als toespijze genuttigd; ook de bladeren zouden, zoo als Rumphius aangeeft, in de Molukkos als groente bij visch gegeten worden. Uitwendig aangewend roemen Hongaarsche geneesheeren deze vrucht als een voortreffelijk middel tegen anthrax. In den laatsten tijd heeft Bennet haar ook tot inwendig gebruik aanbevolen, en geloofte hij zelfs calomel daarmede te kunnen vervangen. Op de Philippijnsche eilanden bezigt men de bladeren als eene vuilgroene verfstof.

280. BOT. NM. — *Cestrum foetidissimum* Jacq.

GR. PL. — West Indie, op Java in vele tuinen.

GEBR. — De meeste *Cestrum*soorten zijn bitter en bezitten verzachtende, verdoovende en pisdrijvende eigenschappen; zij worden in verschen toestand tot zuivering van wonden en zweren gebezigd. De gekneusde bladen en vruchten wendt men in Brazilië aan tegen leveraandoeningen en catarrhus der blaas. Eene soort, *C. diurnum* L., geeft men in Peru tegen koorts.

SCROPHULARINEAE RBr.

281. BOT. NM. — *Angelonia* H & B. (spec 1.)

GR. PL. — Zuid Amerika, op Java als sierplant in vele tuinen.

282. BOT. NM. — *Browallia elata* L = *B. demissa* L.

GR. PL. — West Indie, Guijana, Columbia, Brazilië, op Java als sierplant overgebracht.

283. BOT. NM. — *Torenia obtusa* Bl.

INL. BEN. — Djoekeet mata keujup S.

GR. PL. — Westelijk Java.

284. BOT. NM. — *Buddleja salicina* Lam = *B. asiatica* Lour.

INL. BEN. — Kihirissan S; Kimonjenjen S; Kipieriet S.

GR. PL. — O. I. Schiereiland, Poeloe pinang, Java.

GEBR. — Volgens Hasskarl worden de bladen boven vuur verwarmd en op den buik gelegd bij koorts.

285. BOT. NM. — *Buddleja Lindleyana* Fort.

GR. PL. — China en bijliggende eilanden; op Java in sommige tuinen.

286. BOT. NM. — *Diceros longifolius* Prs = *Artanema sesamoides* Benth.

INL. BEN. — Wiedjien allas S.

GR. PL. — Oost Indie, Ceijlon, de Philippijnen, Java.

287. BOT. NM. — *Russelia juncea* Zucc.

GR. PL. — Mexiko, op Java veelvuldig als sierplant in tuinen.

ACANTHACEAE RBr.

288. BOT. NM. — *Thunbergia alata* Boijer.

289. " " " " " var β *aurantiaca* Jeq. en

290. " " " *fastuosa* Schltd.

INL. BEN. — Waarschijnlijk Patoek manok of *P. gagak* S.

GR. PL. — Deze schoone slingerplanten vindt men in oostelijk Afrika, het Oost Indische Schiereiland en op Java in het wild en in tuinen.

291. BOT. NM. — *Ruellia brasiliensis* Hort (an *Dipteracanthus Schauerianus* N ab E).

GR. PL. — Uit Zuid Amerika naar Java overgebracht, en onder den eersten naam van Buitenzorg aan dezen tuin toegezonden.

GEER. — Sieraadplant.

292. BOT. NM. — *Barleria prionitis* L.

INL. BEN. — Djaroeng kembang landep S; Kajoe landak M; Bonga landap J; Gomo landak J.

GR. PL. — Oost Indie en alle deze eilanden in het wild en voor heiningen.

GEER. — Rumphius heeft opgeteekend, dat het kruid in- en uitwendig bij buikpijn en steken in de zijde wordt aangewend; Horsfield dat men aan hetzelfde verzachtende en uitdrijvende krachten toekent en Hasskarl dat de bladeren met een weinig kalk fijngevreven op het voorhoofd ingesmeerd worden bij hoofdpijn, enz.

293. BOT. NM. — *Barleria multiflora* Hsskl.

INL. BEN. — Djaroeng boddas S.

GR. PL. — Java, in het wild en tot omheining van tuinen.

294. BOT. NM. — *Barleria cristata* L.

INL. BEN. — Djaroenng woengoe S; Dj. blaauw M.

GR. PL. — Oost Indie; op Java veel in heiningen.

GEER. — De inlanders kookten den wortel met adas en poelassarie en drinken dit afkooksel tegen lendenpijn.

295. BOT. NM. — *Crossandra infundibuliformis* N. ab E.

INL. BEN. — Djaroenng boentoet oetjing S.

GR. PL. — Oost-Indie, op Java veelal als sieraadplant gezocht.

296. BOT. NM. — *Graptophyllum hortense* Nees, var. A album Hsskl.

INL. BEN. — Handullum boddas S; Tommon J; Dawon toelak O. J.; Peding poetie Mand; Kabi kabi T; Kabikabi poetih Men.

297. BOT. NM. — *Graptophyllum hortense* Nees, var. B viride Hsskl.

INL. BEN. — Handullum hiedjoe S, en

298. BOT. NM. — *Graptophyllum hortense* Nees, var. C rubrum Hsskl.

INL. BEN. — Handullum burrum S; Temman J; Demong J; Selantom Mand; Loelajo T; Kabi kabi meirah Mn.

GR. PL. — Oost-Indië en archipel, de Philippijnsche eilanden enz., op Java veelvuldig in tuinen.

GEER. — De bladeren van deze rondom de woningen der Javanen veelvuldig aangekweekt wordende planten worden door hen gebruikt tot versiering hunner feestmaaltijden, tot reiniging van hun hoofdhaar; fijngevreven smeerden zij ze bij hoofdpijn voor het voorhoofd; bladeren en schors wendten zij als verdelend en rijpmakend middel in pappen bij verschillende verhardingen, gezwollen aan; met water afgetrokken dienen zij de bladeren uit- en invendig aan kraamvrouwen toe, wanneer deze zeer vermoeid zijn. Ook van de Philippijnsche eilanden schrijft Blanco, men aldaar de bladeren bij wijze van pappen bezigt bij verharde gezwollen en bij eene huidziekte, Sarna genaamd.

299. BOT. NM. — *Gendarussa adhatoda* Std. = *Adhatoda vasica* N ab E.

INL. BEN. — Boeboekoean S; Tatempean J.

GR. PL. — Oost-Indië en eilanden, Cuba, Martinique.

GEER. — Volgens Geiger waren van deze heester vroeger de

reuklooze bittere bladeren onder den naam van folia *Adhatoda* in de apotheken aanwezig. Volgens Lindleij worden de bittere en eenigzins aromatische bloemen, bladen en vruchten der *Adhatoda* gezegd krampstillende eigenschappen te bezitten.

300. Bot. NM. — *Gendarussa vulgaris* Nees.

INL. BEN. — Handaroessa of Gandaroessa M, J & Bd; Daussa Bali; Sisangkil Mand; Sosa Amb.

GR. PL. — Oost-Indië; op Java veelal in tuinen.

GEER. — Van deze struik zouden volgens Rumphius de wortels, in afkooksel ingenomen, goed zijn bij koorts en cholera. De fijngewrevene bladeren bezigen de Inlanders uitwendig bij hoofdpijn, koorts, lendenpijn en furunkels, tot dit einde wrijven zij ze dikwijls met plassariebladen en water fijn tot eene soort van pap. Een aftreksel der bittere eenigzins aromatische bladen heb ik dikwijls met goed gevolg als zweetdrijvend middel bij katarrhale koorts toegevend; dit aftreksel zoude volgens Blanco ook zeer dienstig zijn bij keelaandoeningen. Volgens Horsfield zoude men aan de *Gendarussa* braakverwekkende eigenschappen toekennen; hij vermeldt niet of men dit aan de wortels, dan wel aan de bladeren doet, van de laatste heb ik deze werking nimmer bespeurd. Eindelijk haalt Lindleij nog aan men in Indië de gerooste bladeren uitwendig bezigt bij rheumatismus met zwelling der gewrichten.

301. Bot. NM. — *Rhinacanthus communis* Nees.

INL. BEN. — Kalawara S; Trebeh djapan S; Akkar treba M; Dawon boerong en D. sarong boerong M.

GR. PL. — Oost-Indië, op Java in het wild en tet heiningen.

GEER. — De wortel met azijn afgetrokken of wel de bladeren met zout tot een papje fijngewreven worden op Java uitwendig gebezigd bij scabies en herpes circinnatus, en bij deze laatste wanneer de kringen niet al te uitgebreid zijn of wanneer geene algemeene ziektevorm, b. v. sijphilis, ten gronde ligt, dikwijls met zeer goed gevolg; in vele apotheken vindt men dan ook tegenwoordig acetum en tinctura *Rhinacanthi* in voorraad voorhanden. In Europa werd deze werking voor het eerst in 1820 bekend, en dezelve door Blumenbach aangewend.

302. BOT. NM. — *Dicliptera spinosa* Hort = *Barleria lupulina* Lindl.

INL. BEN. — Tatempéan J.

GR. PL. — Mauritius, op Java in tuinen.

303. BOT. NM. — *Dicliptera bivalvis* Bl. = *D. javanica* Nees.

GR. PL. — Westelijk Java.

GEER. — Beiden worden vaak als sieraadplanten aangekweekt.

BIGNONIACEAE RBr.

304. BOT. NM. — *Calosanthos indica* Bl.

INL. BEN. — Pompohrang S; Boenglie M; Kajoe lalakki M; Kajoe lanang M.

GR. PL. — Oost Indie, Malabar, Java, Palembang.

GEER. — Omtrent deze plant vindt ik alleen door Hasskarl p. 103, 758, melding gemaakt, waar hij schrijft: »de sehil wordt »gestampt en met water aangemengd en dit bij die maagziekte ge- »dronken (njenrieh hateh of sakit atie), waarbij een gevoel van »hitte in dezelve en geen eetlust voorhanden is. Ook de bladen »worden op gelijke wijze gebruikt. Bladen en bloemen worden »gegeten; de vruchten, nog niet rijp, echter 2—3 voeten lang »zijnde, worden in stukken gesneden en de zaden daaruit weg »geworpen en dan afgekookt en gegeten.»

Op Java en in het Palembangsche vermengen oude Inlanders, meestal gegoeden of hoofden der bevolking, den wortel met verschillende andere kruiden en nemen dezen in tegen impotentia virilis.

305. BOT. NM. — *Bignonia chelonoides* L = *Stereospermum chelonoides* De.

INL. BEN. — Kitjaang S.

GR. PL. — Oost-Indië, Java.

GEER. — De bladen fijngesneden en vermengd met zout, zemelen en gras geeft de Javaan tegen buikaandoeningen aan zijne karbouwen.

GESNERIACEAE Endl.

306. BOT. NM. — *Gesneria barbata* Hrt. Lugd.

GR. PL. — Op Java als sieraadplant in de tuinen aanwezig.

MIJRSINEAE RBr.

307. BOT. NM. — *Maesa latifolia* De.

INL. BEN. — Kippiet lumboet S.

GR. PL. — Java.

GEER. — De bladeren worden raauw gegeten tegen graveel.

308. BOT. NM. — *Maesa japonica* Hrt. Bog.

GR. PL. — Schijnt uit Japan naar Java te zijn overgebracht en aldaar als sierplant aangekweekt.

SAPOTACEAE Endl.

309. BOT. NM. — *Achras sapota* L = *Sapota achras* Mill.

INL. BEN. — Boewa saauw S. M.

GR. PL. — Jamaika, Venezuela, Oost Indie, op Java in tuinen ingevoerd.

GEER. — Van dezen boom, welke om zijne lekkere vruchten, de Sapodillapruimen, veelvuldig allier en elders wordt aangekweekt, bezit de bast rijkelijk een bitter melksap, en wordt door verschillende schrijvers als koortsweerend middel aangeprezen, en voornamelijk in Amerika als zoodanig aangewend. Volgens Lindleij zoude zij ook eene vette olie bevatten, welke tot huishoudelijk gebruik wordt aangewend. De bittere zaden, grana sapodillae, zullen als openend en pisdrijvend middel bij vele aandoeningen der urineafscheidende werktuigen heilzaam werken; in al te groote giften echter hevige pijnen veroorzaken en soms gevaarlijk worden. De Javaan schijnt slechts het schoone hout tot vervaardiging van fijne meubelen te bezigen en de vruchten als lekkernij te beschouwen.

310. BOT. NM. — *Mimusops elengi* L.

INL. BEN. — Tandjong M; Kembang tandjong M; op Java heeten de vruchten Ketjée.

GR. PL. — Oost-Indië, in deze gewesten veelvuldig als sieraadplant in tuinen gezocht.

GEER. — Van dezen schoonen boom met kleine, fraaije en sterk-riekende bloemen worden verschillende deelen zoo hier als elders het zij tot huishoudelijk of wel tot geneeskrachtig gebruik aangewend.

De wortel met azijn fijngewreven is volgens Rumphius goed bij zwelling des aangezichts; met water gewreven geeft hij op het goed is daarmede tegen spruw den mond te gorgelen. De bast des booms prijt genoemde schijver in afkooksel tegen angina en tandpijn aan; volgens Horsfield is zij een goed tonicum en in eenige deelen van dit eiland gebruikelijk bij koorts en als een algemeen versterkend middel zeer gezocht; en terwijl Hasskarl nog opgeeft dat ze fijngewreven op schurftige plaatsen aangewend wordt, verzekeren mij verschillende inlanders dat zij met de jonge bladeren, met adas en plassarie vermengd, veelvuldig tegen spruw (sakit sariawan) gegeven wordt. Het hout, dat grof en sterk is en ligtelijk door witte mieren wordt aangetast, is geschikt tot verschillend draaiwerk. De bladeren, welke op het vuur geworpen sterk knappen, zouden fijngewreven en voor het voorhoofd gesmeerd goed zijn bij hoofdpijn; met adas en plassarie vermengd ingenomen en ook als tabak gerookt met goed gevolg bij spruw gegeven worden. De welriekende bloemen worden aaneengeregen in het hoofdhaar gedragen; uit deze eene aetherische olie en water gestookt, welk laatste Rumphius zegt men aan koortlijders te drinken geeft. De rijpe vruchten, welke een korrelig, zoetachtig en matig zamentrekkend vleesch bezitten worden gegeten, en ook met water fijngewreven aan in barensnood zijnde vrouwen te drinken gegeven. Uit de zaden wordt eene vette olie verkregen, welke door de schilders zeer gezocht is en ook bij de baring zoude toegediend worden.

UMBELLIFERAE Jss.

311. BOT. NM. — *Hydrocotyle asiatica* L.

INL. BEN. — Antannan gedeh S; Dawon pegagan Bt; Dawon koekoeran M; Dawon kaki koeda M; Sendag O. J; Rabassa en Penggaga J; Paidoh Bali; Aijlaun rihute en Assotelina laun Amb; Aijlaun kapepoeli Lh; Bissi mattan Bd; Koloditi manoora en Koloditi massou T. *

GR. PL. — Op vochtige plaatsen in bijna de geheele zuidelijke en intertropische aardgordel, doch varieert veel in grootte en

aanzien; op deze eilanden vindt men haar bijna overal in grasvelden, langs en in sawa's.

GEBR.—Van deze waarlijk nuttige en op Java veelvuldig gebruikt wordende plant geeft Endlicher aan, dat zij vroeger om hare oplossende, pisdrijvende en wondheelende eigenschappen in de apotheken was opgenomen; dat deze zelfde lof ook aan andere Aziatische en Amerikaansche soorten wordt toegekend.

De meer bepaaldelijk over Indische planten handelende schrijvers geven het volgende aan: »Rumph. Amb. kruidb. Dl VI, »men eet de bladeren bij de rijst als groente; uitwendig bezigt »men dezelve veelvuldig op kleine beenzweeren, om deze spoedig te doen heelen. Men geeft het kruid en het sap aan kleine »kinderen tegen wormen en buikpijn. Kaauwt men het met »pinang, dan is het een tegengift tegen vergiftigde spijzen. Het »kruid zoude een heilzaam middel zijn tegen graveel (sakit gissan) en waterzucht, als zijnde zeer pisdrijvend, ook tegen »asthma en kinkhoest."

Hasskarl op pag. 3 zijner aantekeningen enz. geeft alleen aan, dat de bladeren als toespijze bij de rijst rauw en gekookt worden genuttigd.

Blanco in zijne Flora de Philippinas 1839, zegt: »dat men het »sap bij ooglijden, wanneer de bulbus oculi verwond is en ook »bij nubeculae corneae aanwendt, men toucheert namelijk de ooggen met de afgebrokene bladsteelen; verder dat men er eene »siroop van maakt, welke bij verkoudheid wordt gedronken."

Horsfield bevestigt dat zij is nuttig bevonden tegen graveel en gemeenlijk tegen druiper wordt aangewend. Inlandsche berigten door mij zoo hier als elders op Java ingewonnen bevestigen, dat de plant veelvuldig als groente wordt genuttigd; dat het kruid bij verkoudheid, hoest, wordt toegediend en als pisdrijvende middel zeer heilzaam is bij graveel, waterzucht en bij het nierenlijden door het misbruik van djengkol (de vrucht van *Inga bigemina* Wld.) vaak opgewekt. Ook vele Europesche geneesheeren in deze gewesten schrijven haar tegenwoordig tegen waterzucht voor, en geen heb ik ze zelfs tegen chronische dijsenterie (!) zien toedienen. Wat de resultaten hieromtrent zijn geweest is mij bij gebrek aan zelfproeven niet volkomen bekend, wensche-

lijk zal het echter zijn dat met deze plant meer naauwkeuriger proeven genomen worden, te meer, daar ik geloof wij spoedig door scheikundig onderzoek met hare werkdadige bestanddeelen bekend zullen zijn.

ARALIACEAE Jss.

312. BOT. NM. — *Panax cochleatum* De.

INL. BEN. — Mamangkokan S; Dawon mangkok M; Dawon papeda M; Dawon kojn M; Dawon tapaleman Mand; Aijlohoij en Aijlaun niwel Amb; Dawon grisek Bd; Goera bate en Rau-paroro T.

GR. PL. — Java, Sumatra, de Moluksche eilanden.

GEER. — Van dezen fraaijen heester, uit welks afgehouden stam eene op *Opopanax* gelijkende gomhars vloeit, bezigt de Inlander vaak de naar schoteltjes gelijkende bladen als borden bij zijnen maaltijd; hij eet ze als groente afgekookt bij zijne rijst; de jonge bladen, welke eenen sterken eenigzins naar peterselie zweemenden reuk bezitten, worden op Java in klapperolie gelegd en deze olie door vrouwen in het hoofdhaar gebezigd. Rumphius en andere geven aan, dat de bladen en vooral de wortels zweet- en pisdrijvende eigenschappen bezitten, waarom zij inzonderheid tegen graveel worden toegediend. Op Ternate zoude men de met klapperolie bestreken bladen op zwerende borsten leggen.

313. BOT. NM. — *Panax fruticosum* L.

INL. BEN. — Kadongdong laut S, M; Kadongdong batoc S, M; Dawon papeda papoca M; Sarile halat Amb; Goera batoc en Tampoesong T.

GR. PL. — Java, Amboina, Ternate.

GEER. — Ook van dezen schoonen, tot omheiningen dikwerf gebezigd wordenden heester worden de zuurachtig smakende bladeren raauw en gekookt als groente gegeten; met water fijngeknusd, worden zij uitwendig bij pokken gebruikt, wanneer deze sterke jeukte veroorzaken. Inwendig toegediend zijn de wortel en bladeren sterk diuretisch, veel krachtiger dan die der voorgaande soort. Een afkooksel van wortel en bladeren bezi-

gen volgens Rumphius de vrouwen als stondendrijvend middel.

314. BOT. NM. — *Sciadiphijllum scandens* Dc.

INL. BEN. — Kiradjoen S; Ramok giling S.

GR. PL. — Cheribon.

GEBR. — Volgens Hasskarl worden de sappen gedronken bij ziekten van het tandvleesch; men neemt ook stukken van het hout of de takken, brandt deze op den eenen kant, waardoor de sappen op den anderen kant uitloopen, waarmede alsdan het tandvleesch wordt ingewreven. Nog worden bast, bladeren enz. uitwendig tegen beenpijnen en rheumatismus aangewend.

315. BOT. NM. — *Hedera aromatica* Dc.

INL. BEN. — Kirendang S; Pagang poejoe S.

GR. PL. — Java.

GEBR. — Het hout is geschikt voor huisbouw.

316. BOT. NM. — *Hedera nodosa* Hsskl.

INL. BEN. — Kilanghit S; Kadoja of Kedojo J.

GR. PL. — Westelijk Java.

GEBR. — Het hout is zeer goed voor bouwhout; de bladeren worden in het water geworpen om visschen te bedwelmen.

317. BOT. NM. — *Heptapleurum rigidum* Hsskl.

INL. BEN. — Sango boeana S; Djangkorang M; Toelak tangal M.

GR. PL. — Westelijk Java.

GEBR. — Het hout is geschikt voor bouwhout.

AMPELIDEAE Kth.

318. BOT. NM. — *Cissus arachnoidea* Hsskl.

INL. BEN. — Boengboeroetoe S; Goengoeroetoe S.

GR. PL. — Oost-Indië, op Java vooral in Bantam en Buitenzorg.

GEBR. — Het getal der Cissussoorten, schrijft Endlicher, is ontelbaar; sommige derzelve wendt men om hunne verkoelende en oplossende eigenschappen in de volksgeneeskunde aan, van andere dienen de jongere bladeren afgekookt tot spijs. Op Java gebruikt men van deze soort de bladeren tot reiniging van het hoofdhaar; van de zoete vruchten, zegt Blume, hare druiven

overtreffen in grootte die des wijnstoks, terwijl zij in overvloed en zoetheid van sap voor deze niet wijken. De inlanders zijn zeer op deze verlekkerd; ook worden zij gebruikt om eenden te voederen en dit gevogelte meer eijeren te doen leggen.

319. BOT. NM. — *Cissus quadrangularis* L.

INL. BEN. — Hariang S; Sala lakoe M; Tikal baloeng J; Tikal toelang J.

GR. PL. — Zuidelijk Azie van af Arabie tot Cochinchina, Java.

GEER. — Een afkooksel van de stengels met tamarinde vermengd bezigen de Inlanders uitwendig tegen rheumatische pijnen; volgens Blanco wordt deze plant ook tegen slangenbeten aangewend.

320. BOT. NM. — *Cissus repens* Lam.

INL. BEN. — Aroij hariang S; Aroij karokkot S; Dawon bisol M; Sambong toelang Bali; Wari lottoe lottoe Amb; Goemi rotto rotto T.

GR. PL. — Malabar, Java en verdere eilanden.

GEER. — De bladeren worden in plaats van zuring bij het bereiden van spijzen gebezigd, ook wrijft men met deze verschillende houtwerken, om de aderen van het hout beter te doen uitkomen en dit meer glans te geven. Volgens Rumphius legt men ze op Bali op beenwonden, en worden zij met goed gevolg, na met kurkuma en zout fijngewreven te zijn, op furunculi enz. aangewend.

321. BOT. NM. — *Cissus crenata* Vhl.

INL. BEN. — Aroij landuk leutiek S; Matta oedang M.

GR. PL. — Oost Indie, Java.

GEER. — De zuursmakende bladeren bezigen de inlanders dikwijls tot het toebereiden hunner spijzen, wenden ze als zuiverend en rijpmakend oplegsel voor zweeren en abscessen aan en wasschen met hen hunne met schurft (koedik) behepte huisdieren.

322. BOT. NM. — *Vitis vinifera* L.

INL. BEN. — Pohon boewah anggor M.

GR. PL. — Zuidelijk Azie, Europa, naar Java overgebracht en aldaar in sommige tuinen aanwezig, draagt echter weinige en zure vruchten.

GEBR. — Zie omtrent den wijnstok de breedvoerige beschrijvingen in de verschillende handboeken over geneesmiddelleer, enz.

323. BOT. NM. — *Vitis sijlvestris* Bl. *Vitis indica* Linn.

INL. BEN. — Aroij sirareb S; Djebis oetan M; Gangh J; Ri-ang-riang Mand; More More Mak; Kakoeti koeti Bt; Libe haloen Bon.

GR. PL. — Java en omliggende eilanden in bergachtige streken.

GEBR. — Rumphius haalt slechts aan dat de rijpe vruchten gegeten worden. Volgens Hasskarl worden de sappen bij hitte des ligchaams gedronken en hiertegen ook de fijngewrevene bladen op de heete deelen of over het geheele ligchaam ingesmeerd; ook bij hoofdpijn zouden zij zeer dienstig zijn. In Mandheling bezigt men de zure bladen mede als geneesmiddel, men heeft mij echter niet bepaald kunnen opgeven waartegen.

324. BOT. NM. — *Leea rubra* Bl.

INL. BEN. — Gingiang burrum S; Girang J; Mamadi Men.

GR. PL. — Op Java en elders op vochtige, moerassige plaatsen.

GEBR. — De bladen en jonge takken van deze en andere *Leea*-soorten worden met asch fijngewreven en het sap dezer alsdan op verouderde en stinkende wonden gelegd, waarna deze spoedig een zuiver aanzien verkrijgen. De vruchten worden bij wijze van roedjak toegediend tegen dijsenterie en framboesiae.

325. BOT. NM. — *Leea sambucina* Wld.

INL. BEN. — Selangkar S; Gingiang S; Kibocaija S; Kajoe aijer parampoean M; Kalawassan J; Aijukka Amb; Kollo tala T.

GR. PL. — Mauritius, Oost Indie, op Java en eilanden op beschaduwde plaatsen.

GEBR. — Bij Rumphius leest men: »de bladen dezer worden »als groente gegeten; het sap verkoelt de verhitte oogen en de »bladeren trekken den brand uit bij koortsen. Het geraspte hout »met gember tot eene pap gemaakt slaat men om verlamde leden »maten. In de Molukko's bezigt men het hout en de bladen op »wonden, ook als bloedstelpend middel.»

Hasskarl, geheel overeenkomstig de door mij ingewonnene berichten schrijft op p. 108, 799, dat het sap hetwelk, wanneer een

stuk hout aan het eene einde gebrand wordt, uit den stam loopt, tegen doofheid in de ooren wordt gedruppeld; dat men met de fijngewrevene jonge stengen het ligchaam insmeert bij eene ziekte, welke den naam draagt van door den duivel veroorzaakt te zijn (sakit badie, sakit seetan). Als amulet plaats men stukken van het hout in de bosschen om duivels te verjagen en op de wegen, welke naar de kampongs leiden, om velerlei ziekten uit deze te weren.

326. BOT. NM. — *Leea robusta* Rxb.

INL. BEN. — Soelangkar S.

GR. PL. — Java, vooral op den Megamendoeng.

GEER. — De wortel fijngewreven en vermengd met adas (*Anisum vulgare* L), poelassarie (*Alijxia stellata* R & S) en water drinken de inlanders tegen dijsenterie (sakit boewang aijer dara).

CORNEAE De.

327. BOT. NM. — *Aucuba japonica* Thnb.

GR. PL. — Japan; naar Java in tuinen overgebracht en als sieraadplant aangekweekt.

LORANTHACEAE Lindl.

328. BOT. NM. — *Loranthus* L. sp. plur.

INL. BEN. — Mengando S; Taai boerong M.

GR. PL. — Parasietisch op vele boomen, vooral op *Ficus*-, *Citrus*-, *Melia*- en *Mangifera*soorten.

GEER. — Bij Endlicher leest men, dat deze planten uit bijgeloof reeds door de Druiden vereerd, dit ook door de Javanen worden gedaan, omdat zij bij voorkeur op de schaduwrijke takken hunner geliefde boomen, de *Ficus benjamina* en *F. religiosa* leven. Volgens Hasskarl worden de fijngewrevene bladen op eene soort van schurft aangewend, welker blaasjes met etter gevuld zijn, (korreng iesienja boddas, sakit koeries of sakit bangsar). De inlanders bezigen ze ook uitwendig in de laatste stadia der kinderpokken, om eene te diepe likteekenvorming te voorkomen.

CRASSULACEAE Dc.

329. BOT. NM. — *Kalanchoë laciniata* Dc.

INL. BEN. — Boentieries S; Tsjakkar bebek M; Patok bebek M; Aijhuäa ketjil & Aijhuäa mahina Amb; Alabobo en Kabi mangou T.

GR. PL. — Mauritius, Java, de Molukko's.

GEER. — De bladeren dezer plant worden door vele Indische volkeren, ook op Java om hunne verkoelende en wondheelende eigenschappen aangeprezen; zij worden tot dit einde fijngewreven en op de lijdende deelen gelegd, en zullen vooral bij hoofdpijn eene zeer goede werking betoonen. Volgens Rumphius wordt het sap tegen koorts gedronken.

330. BOT. NM. — *Briophyllum calicinum* Slsb.

INL. BEN. — Boentieries konneng S; Patok bebek en Tjotjor bebek J; Dingin-dingin Mand.

GR. PL. — Mauritius, Java, de Molukko's.

GEER. — Al het bij de voorgaande plant vermeldde is ook op deze toepasselijk; voorts geeft Endlicher op, iets wat vele inlanders mij bevestigen, dat de bladeren 's morgens vroeg zuur. 's middags smakeloos en 's avonds bitter plegen te zijn. De bladeren worden ook in olie gelegd, daar deze olie de haargroei zeer zoude bevorderen. Het sap wordt uitwendig aangewend bij hoofdpijn en roode oogen.

MENISPERMACEAE Dc.

331. BOT. NM. — *Anamirta cocculus* Wgt & Arnd. = *Opden-
las crispus* Dc. is niet syn. *Cocculus crispus* Dc. maar *Menispermum cocculus* L.

INL. BEN. — Poetravalli J; Poetat waleh J; Bretowalli J; Antowalli en Androwalli Bali; ~~Toeba~~ Lidjie M.

GR. PL. — Malabar, Ceylon, Java, de Molukkos.

GEER. — Over deze plant, waarvan de werking der zaden, door de in dezelve bevatte giftstoffen Pikrotoxine, Menispermine en Paramenispermine, in de verschillende handboeken over vergiftleer reeds uitvoerig beschreven is, en omtrent welker geneeskrachtige aanwending men de in den laatsten tijd in deze ge-

F De hier bedoelde plant is echter niet *Anamirta cocculus* Wgt & Arnd. maar wel degelyk *Cocculus crispus* Dc. beschreven in *Miguels flora van Indië* als *Tinospora crispa* Miels, en door Rumph. voel.

westen genomene proeven breedvoerig in den 3den en 4den Jaargang van het Geneeskundig tijdschrift van Nederlandsch-Indië lezen kan, wil ik slechts kort zijn en mij hoofdzakelijk bepalen, bij datgene, wat vroegere schrijvers omtrent hare verschillende deelen hebben opgeteekend. Wat de geschiedenis betreft, zoo leest men bij Geiger dat de kokkelkorrels reeds door de Arabieren bekend waren, en voornamelijk door Avicenna en Serapion vermeld werden; dat zij in de Duitsche apotheken reeds vroeg ingevoerd werden onder den naam van *Baccæ cotulæ elephantinæ* en ook onder dien van *Gallæ orientales* werden verkocht; dat Condronchus in 1581 eene verhandeling schreef over de wijze hoe men met dezelve visschen vangt; dat zij vroeger in den vorm van *kataplasma* tegen jicht en *podagra* werden geroemd.

Rumphius geeft aan, dat de Balinezen deze plant gebruiken tegen koorts en geelzucht, ook uitwendig fijngewreven bij wijze van pleister tegen rug- en lendenpijn, terwijl de vrouwen haar tegen buikpijn innemen; hij noemt ze *Funis fellens*. Horsfield rangschikt haar onder de tonische geneesmiddelen. Blanco geeft van de Philippijnsche eilanden op: »De vrouwen bezigen de vruchten bij dijsmenorrhoea; deze zijn ook een abortivum. Men doet de zaden in de darmen van een dier en werpt deze in het water om den kaaiman te vergiftigen, ook vermengt men de zaden met andere kruiden om daarmede visschen te vangen. Derden- en vierdendaagsche koortsen verdwijnen, wanneer men een waterachtig of wijnachtig aftreksel van het hout drinkt, het zweet wordt daardoor geel gekleurd.»

Omtrent de aanwending in den jongsten tijd eindelijk geeft Geiger op: »als geneesmiddel worden de kokkelkorrels inwendig niet gebezigd. Men strooit het poeder op het hoofd tot dooding van ongedierte; zij maken een bestanddeel uit van het *Pulvis* en *Unguentum pediculorum*. Werpt men deze korrels in het water zoo worden de visschen daardoor bedwelmend, zoo dat men ze gemakkelijk vangen kan; zulke vergiftigde visschen kunnen echter ligtelijk nadelig worden. Nog strafbaarder is de aanwending der korrels bij het bereiden van bier (*Porter*), om dit bedwelmender te maken, hetgeen voornamelijk in Engeland

„geschieden zal. De olie der kernen bezigt men in Indië tot „kaarsen, ook dient daar de wortel der struik als geneesmiddel, „even als de bittere stengels onder den naam van Putrawalli, „tot bestrijding van tusschenpoozende koorts.”

Het is hoofdzakelijk de aanwending tegen laatstgenoemde ziekte, waarover uitvoerig de genomene proeven in het Geneeskundig tijdschrift vermeld werden, en waaromtrent de resultaten zijn, dat de stengels dezer plant even als zoo vele andere bittere middelen wel bij ligte koortsaanvallen goede diensten kunnen bewijzen, echter nimmer de kina of chinine zullen kunnen vervangen, noch toegediend worden bij die koortsen, welker onmiddellijke coupeeriing eene levens-aanwijzing is.

332. BOT. NM. — *Stephania rotunda* Lour.

INL. BEN. — Aroij gurrung boddas S.

GR. PL. — Tangerang bij Batavia.

GEER. — De ranken worden door de inlanders zonder eenige toebereiding om de lendenen gebonden bij lendenpijn.

MIJRISTICACEAE RBr.

333. BOT. NM. — *Mijristica fragrans* Houtt.

INL. BEN. — Pala M; Gozora T; Lauhan Ch.

GR. PL. — Molukko's, Java, Sumatra, Bengalen, Bourbon, West Indie.

GEER. — De inlander bezigt de muskaatnoot en de foelie tot kruiding zijner spijzen, en mengt ze ook dikwijls in zijne geneesmiddelen, vooral bij die tegen onderbuiksziekten. Rumphius vermeldt vele voorbeelden, waardoor hij van de noot en van de uitwaseming des booms de bedwelmende en dronkenmakende kracht wil bewijzen.

ANONACEAE Dun.

334. BOT. HM. — *Uvaria littoralis* Bl.

INL. BEN. — Kitjantoeng aroij S.

GR. PL. — Westelijk Java.

GEER. — De zoete vruchten worden gegeten; het sterke hout wordt voor vogelkooijen gebezigd.

335. BOT. NM. — *Uvaria odorata* Lam.

INL. BEN. — Kananga M, J; Kananga wangi M; Kananga prit

J; Tsampé J; Sondat Bali; Kopabbar en Kopponabbal Amb; Kappawarita Lt; Saija kananga T.

GR. PL. — Zuidelijk-Azië; op Java veelvuldig in tuinen.

GEER. — Van dezen om zijne geurige bloemen veelvuldig aangeplant wordenden boom, bezigt men het hout soms voor stijlen van huizen, welke echter spoedig vergaan; de bast wordt met water fijngewreven en bij wijze van pap op de zijde gelegd bij koortslidders met vergrooting der milt (sakit koewaija); de bloemen worden door Inlandsche vrouwen veel in het haar gedragen en bij feesten gebezigd; uit deze wordt eene vlugtige olie verkregen, welke met *Michelia champacca* en andere aromatica benevens kurkumawortel tot eene zalf bereid wordt, waarmede men het ligchaam van aan koorts lijdenden inwrijft, en ook vooral gebezigd wordt om bij koude en regenachtige dagen de huid te verwarmen. De met koenjit [*Cureuma longa* L] en djahej [*Zingiber officinale* L] te samenfijngewrevene zaadkorrels zag Blume met goed gevolg uitwendig aanwenden tegen intermitterende koortsen, en wel bij een kind op de maagstreek, nadat men te vergeefs langen tijd inwendig geneesmiddelen had toegediend.

336. BOT. NM. — *Artabotrijs intermedia* Hsckl.

INL. BEN. — Kananga aroij S; Kallak S; Kananga tjina M.

GR. PL. — Wordt op Java om hare geurige bloemen zeer bemind en in bijna alle tuinen gevonden.

337. BOT. NM. — *Artabotrijs snaveolens* Bl.

INL. BEN. — Aroij kiladja lalakki S; Kananga oetan M; Tali karbau M; Doeri karbau M; Warimetten Amb.

GR. PL. — O. I. archipel.

GEER. — Van deze plant, welke veel tot omheining van tuinen wordt aangeplant, worden de rankende takken zamengevlochten tot touw om koebeesten vast te houden, soms ook wordt van dezelve touw voor vischfuiken gevlochten. De bladeren geven afgetrokken eenen aromatischen drank, welke vooral tegen cholera, laauw en veel gedronken, door Blume werd aangewend. De bloemen zijn om hunne geur gezocht.

338. BOT. NM. — *Anona muricata* L.

INL. BEN. — Nangka wolanda M; Nangka sabrang M.

GR. PL. — Zuid Amerika, de Caraibische eilanden, op Java overgebracht.

GEER. — De aangenaam zuursmakende verfrisschende vruchten worden op Java als nageregt zeer gezocht, zij zijn tamelijk gezond, zacht laxeerend, en kunnen matig gebruikt met vrucht als resolvens worden aangewend. Van dezelve zegt Endlicher: »hare vruchten munten zoowel door schoone vorm, als door »aangenamen smaak en lekkeren geur uit, van daar dat zij voor- »al door Europeanen voor lekkernij worden gehouden, terwijl »zij tevens rijkelijk genuttigd niet zoo als de andere tropische »vruchten voor de gezondheid schadelijk zijn, maar zelfs in ziek- »ten der spijsverteeringstoestel, zoo als in diarrhoe en dijsente- »rie, waarbij geene ontstekingsverschijnselen meer aanwezig zijn, »eerder heilzaam zijn." Omtrent dit laatste merkt reeds Bleeker aan, dat als dit van de boewa nonna (*Anona reticulata* L.) waar kan zijn, het van deze vrucht, de Zuurzak, stellig onwaar is.

339. BOT. NM. — *Anona asiatica* L.

INL. BEN. — Sirikaija M. J; Manöa papoea Amb; Boewa ati T.

GR. PL. — Ceijlon, op Java in vele tuinen.

GEER. — De aangename, zoete vruchten dezer zijn mede op Java zeer gezocht en gezonder dan die der vorige plant.

340. BOT. NM. — *Anona reticulata* L.

INL. BEN. — Boewa nonna M; Nona M; Manoö M.

GR. PL. — West Indie, op Java en verdere eilanden veel in tuinen.

GEER. — Van dezen op de Antillen te huis behoorenden, thans door geheel Amerika en ook over dezen archipel bijna algemeen verspreidden boom wrijft de inlander de bast met water fijn en wendt deze uitwendig bij wijze van pap op de miltstreek aan bij lijdens met koorts en vergrooting der milt (sakit koewaija). De sterk riekende bladeren worden tot het rijpmaken van abscessen gebezigd en als wormdrijvend middel aangeprezen. De vruchten bezitten een geurig, zoet, zeer fijn vruchtvleesch en zijn als lekkernij door velen gezocht; zij zijn zeer gezond en worden door vele schrijvers geteld onder de tegen diarrhoe en dijsenterie zeer heilzame geneesmiddelen, in Amerika worden zij daartoe voor

de volkomene rijpheid gedroogd. Volgens Blanco kunnen zij met water bij wijze van thee afgetrokken als dagelijksche drank gebruikt worden. Uit de zaden bereidt men een sterk zamentrekend extrakt.

MAGNOLIACEAE De.

341. Bot. NM. — *Talauma mutabilis* Bl.

INL. BEN. — Tjampakka leuwung S; Kirapat S; Toendjoeng M. S.

GR. PL. — Westelijk Java.

GEER. — Het hout bezigt men soms voor spinnewielen; de bloemen worden tusschen kleederen gelegd en in het haar gedragen.

342. Bot. NM. — *Talauma pumila* Bl.

INL. BEN. — Tjampakka gondok S; Tjoentjong S.

GR. PL. — Westelijk Java.

GEER. — De bloemen zijn door vrouwen zeer gezocht.

343. Bot. NM. — *Magnolia obovata* Thnb.

INL. BEN. ?

GR. PL. — Japan, op Java als sieraadplant in eenige tuinen.

344. Bot. NM. — *Michelia Blumei* Std.

INL. BEN. — Tjampakka burrum S; Tjampakka M; Kembang kantil J; Champé J; Bonga eijdja Mak; Koppatum en Koppa poekkoeri Amb; Kubane Lh.

GR. PL. — Op vele dezer eilanden in het wild en in tuinen.

GEER. — Deze boom wordt om zijne geele, geurige doch spoedig verwelkende bloemen bijna overal in den Maleischen archipel aangeplant; van zijn fijn en wit spint maakt men huisraad en buffeljukken; het zwarte hout is zeer geschikt voor fraaije scheden van wapenen, geweerladen en de grootere stukken voor meubelen. De inboorlingen van beider sekse versieren met de bloemen hun hoofdhaar na het bad en op feestdagen, strooijen de bloembladen tusschen hunne kleederen en op hunne legersteden of mengen ze in hunne zalven. Bijna alle deelen dezes booms zijn bitter, aromatisch of eenigzins scherp van smaak, waardoor zij de ingewanden prikkelen, door vooral den bloedsomloop in het

poortader- en baarmoederlijk stelsel te vermeerderen. De wortelbast in poedervorm met water toegediend, roept de maandston- den te voorschijn en drijft bij lang en rijkelijk gebruik bij zwan- geren de vrucht uit. Men prijst de bast aan ter bevordering der kraamzuivering; de nog niet geopende knoppen met klap- perwater afgekookt worden tegen gonorrhoea gedronken; de bla- deren met rad. *Kaempferiae rotundae* fijngewreven bezigt men tegen arthritis, of wel afzonderlijk tegen graveel. Ook uitwendig wor- den zij als geneesmiddel aangewend in baden tegen rheumatische en arthritische pijnen, als gorgeldrank bij angina en tegen slecht- riekenden adem. Een uit de bloemen gedestilleerd water geeft men in Malabar tegen flaauwte. De zaden eindelijk, welke eene zeer scherpe stof bevatten, worden met gember en galangawor- tel tot poeder gebragt en bij kinderen, welke aan tusschenpoozen- de koorts en lijden, in de maagstreek ingewreven; zij zouden zoo- doende goede diensten bewijzen. Van het uit de zaden geperste sap merken Rheede en Rumphius nog aan, dat het tegen windzucht op den buik wordt ingewreven. Op Java, doch voor- al te Batavia schijnt omtrent de geneeskrachten van dezen boom den inlanders niets bekend te zijn.

345. Bot. NM. — *Michelia* L. Sp. 1.

INL. BEN. — Tjampakka M.

GR. PL. — In tuinen als sierplant.

DILLENIACEAE DC.

346. Bot. NM. — *Delima intermedia* Bl.

INL. BEN. — Kiassahan lalakki S.

GR. PL. — Westelijk Java.

GEER. — De eenigzins rankende stengels worden als touw ge- bezigd, doch zijn niet zeer sterk; het sap uit deze wordt bij oogzwakte in de oogen gedruppeld.

PAPAVERACEAE JSS.

347. Bot. NM. — *Argemone mexicana* L.

INL. BEN. — Lempoeng S; Toedjoe J.

GR. PL. — Mexiko, tegenwoordig op Java bijna verwilderd.

GEER. — Van de West-Indische klepheul hebben verscheidene inlanders mij verzekerd, dat soms de bladeren door hen als groente worden genuttigd en zij fijngewreven deze uitwendig tegen parotitis bezigen. In West-Indie geeft men een aftreksel van dezelve als zweetdrijvend middel; terwijl volgens Blanco zij op de Philippijnsche eilanden met maderawijn afgetrokken bij maculae corneae in de oogen worden gedruppeld. De zaden bezigt men als braak-en purgeermiddel. Dr Grainger heeft dit op de volgende wijze aangewend; waar men geene Ipecacuanha bij de hand heeft, zegt hij, kan men zich volkomen op het volgende braakmiddel verlaten; men wrijve twee drachmen van het zaad der Argemone fijn en meng het met eene halve pint kookend water, laat het koud worden, giet het door eenen doek en maak het met suiker zoet, om hetzelfde hierdoor aangenaamer van smaak te maken; deze hoeveelheid is genoegzaam voor eenen volwassenen neger. Het geelachtige sap uit de versehe plant, hetwelk aan de lucht blootgesteld tot eene op guttegom gelijkende massa opdroogt, wordt volgens Wildenow voor een voortreffelijk wondheelend middel in West-Indië gehouden; Geiger en Endlicher geven op het tegen hijdrops wordt toegediend.

Volgens Lindleij beschouwen de Indische geneeskundigen het sap als werkzaam bij oogziekten en wenden zij het op sijphilitische zweeren aan; de Javanen bezigen het uitwendig bij verouderde huidziekten.

CAPPARIDEAE Vent.

348. BOT. NM. — *Crataeva magna* DC.

INL. BEN. — Randoe allas J. S.

GR. PL. — Cochinchina, Java.

GEER. — De bast met water fijngestampt wordt als huidprikkelend en roodmakend middel uitwendig bij hevige koortsan-gewend.

349. BOT. NM. — *Cleome Blumeana* Schl. = *Gijnandropsis affinis* Bl.

INL. BEN. — Sasawi leuwung S; Entjeng-entjengan J.

GR. PL. — Op Java in het wild en als sierplant in vele tuinen.

NIJMPHAEACEAE Slsb.

350. BOT. NM. — *Nymphaea stellata* De.

INL. BEN. — Taratteh leutiek S; Taratteh ketjil en T. wiroe M.

Gr. PL. — In stilstaande wateren en langs meeroevers van Tropisch Azie, Malabar, Java en andere eilanden.

NELUMBONEAE Brtl.

351. BOT. NM. — *Nelumbium speciosum* Wld.

INL. BEN. — Taratteh gedeh S; Tarattie M & Bali; Tonjo Mak; Lien Ch.

Gr. PL. — In zachtvlietende en stilstaande wateren van Tropisch Azie, Java, Sumatra en verdere eilanden.

GEBR. — Deze plant, de Lotus der Egyptische en Indische mythen, werd van de vroegste tijden af door de Egyptenaren en Indische volkeren hoog vereerd, zij bezigden haar om de beeldtenissen hunner goden te bekroonen, enz; de vruchten werden door hen gegeten, doch door hunne priesters en door de aan hen gelijk gestelde Pijthagoristen het als verboden beschouwd, zich met deze te voeden. Nog tegenwoordig vinden bijna alle deelen der plant hare huishoudelijke of geneeskrachtige aanwending. De oude, taaije vezelige wortels leveren volgens Blume, na afgekookt te zijn, eenen latten eenigzins bedwelmenden drank, welke pisdrijvende eigenschappen bezit; de jonge wortels daarentegen, welke ongelijk meer zetmeel bezitten, zijn zoo gekookt als gebraden als eene als Artisjokken smakende groente te gebruiken, en voornamelijk goed voor zoodanige zieken, welke aan langdurige, uitputtende diarrhoeae hebben geleden. Ook de jonge stengels en bladeren kan men als groente nuttigen. De oudere bladeren dienen op Java veelvuldig tot het inpakken van goederen. De zachtzamentrekkende, naar Anijs riekende bloemen worden gebruikt bij wijze van Flores Rosarum. Het lijmige melkachtige sap der bloembladen en bloemstelen zegt men nuttig te zijn bij krampachtige aandoeningen, tegen braking en diarrhoe. De rauwe en gekookte zaden behooren tegenwoordig tot de spijzen der Indische volken en Chinezen, ook op Java verkoopt men

ze als zoo'tanig; onrijp en 'raauw' gegeten hebben zij den smaak van hazelnoten, rijp zijnde en gekookt of in asch gebraden komen zij meer met kastanjes overeen.

De onrijpe zaden met suiker tot eene brei gekookt zijn als eene voedzame spijs voor kinderen aan te bevelen, welke aan chronische diarrhoe en atrophie lijden, bij welke laatste zij echter voorzigtig moeten worden toegediend, vooral wanneer er neiging tot stoelverstopping mogt aanwezig zijn; ook bij volwassenen zou dit zacht zamentrekkende voedsel aan te raden zijn. Volgens Bleeker prijzen de Chinesche geneesheeren te Batavia een uit de oudere zaden met suiker bereid moes als een bij dijsenterie heilzaam zamentrekkend middel aan. De van kiemwit ontblootte zaden waren vroeger onder den naam van Egiptische boonen bekend en ook in de geneeskunde in gebruik.

TURNERACEAE De.

352. BOT. NM. — *Turnera ulmifolia* L.

GR. PL. — Jamaika, midden Amerika, op Java in vele tuinen.

GEER. — Deze plant, in tropisch Amerika algemeen verspreid, wordt onder de aromatisch tonische en expectoreerende geneesmiddelen gerekend.

353. BOT. NM. — *Turnera sericea* H. B. & Kth.

INL. BEN. — Roempoet toewan Schil M.

GR. PL. — Zuid Amerika, op Java veelvuldig in tuinen en te Batavia bijna in het wild groeiende.

BIXACEAE Lndl.

354. BOT. NM. — *Bixa orellana* L.

INL. BEN. — Galiengum S; Gloege of Gloego M; Kasoemba kling J; Taloekka Amb; Ramboeta T.

GR. PL. — Tropisch Amerika, wordt op de Caraïbische en Indische eilanden veelvuldig aangekweekt, dient op Java meestal tot omheiningen en is van daar naar de Moluksche eilanden overgebracht.

GEER. — Van dezen in Tropisch-Amerika te huis behoorenden

boom, welke door kultuur over bijna alle warme gewesten des aardbols is overgebracht, gebruikt men verschillende deelen. Men gelooft dat de wortels de gestoorde toestand der spijsverteringsorganen zouden verbeteren en versterkende eigenschappen bezitten. Uit den bast des booms kan men touwen en strikken vervaardigen, welke zeer duurzaam zijn. Van het hout bedienen zich de Indianen tot het maken van vuur, daar dit spoedig gewreven wordende weldra ontvlamt. De aromatisch bittere zaden zegt Martins, dat hart- en maagsterkende, zamentrekkende en koortswerende eigenschappen bezitten. Hunne roodachtige versehe pulpa verspreid eenen violenreuk en heeft eenen bitteren scherpen smaak; uit hetzelfde bereiden de bewoners dier streken een verkoelend afkooksel, dat volgens hun zeggen koortswerend is en een tegengift, vooral tegen de Manioca of *Jatropha manihot*; zij bezigen het tevens tegen haemorrhagiae, diarrhoe en ook tegen lithiasis. Uit de gekneusde en langen tijd in water geweekte zaden wordt door drukking en gedurige afspoeling met water eene roodkleurende stof verkregen (zamengesteld uit twee kleurstoffen, eene geele en eene roode), van eenen eigenaardigen onaangename reuk en zeer zamentrekkenden smaak, welke onder den naam van Orleans, Terra orellana (Uruc, Roucou, Arnotto) in den vorm van koeken of bollen in den handel is, door schilders en verwers veel gebruikt wordt, dikwijls in plaats van saffraan wordt gebezigd en vroeger ook in de apotheken tot het kleuren van zalven en pleisters, zoo als van het Emplastrum diachylon comp: werd toegelaten. Volgens Mac Gulloch is de Orleans het beste en onschadelijkste middel om boter en kaas te kleuren en wordt als zoodanig in Engeland en op het vaste land van Europa in kaasmakerijen gebezigd. In Spaansch Amerika mengt men haar in de chocolade, welke daardoor eene schoone kleur bekomt en aangenamer van smaak zoude worden. De inboorlingen van Amerika beschilderen zich met deze stof op eene jammerlijke wijze, zij zoeken in de roodachtige kleur een afzigtelijk versiersel, als ook eene beschutting tegen de beet van muggen. Volgens Geiger werd de Orleans vroeger in poedervorm inwendig gegeven, zij zoude afvoerend werken, en in Amerika nog als hartversterkend middel gebezigd worden. Volgens Blan-

co moet zij een bloedstelpend en maagsterkend middel zijn, terwijl Blume hare gunstige werking bij hardnekkige diarrhoe aanhaalt.

355. BOT. NM. — *Phoberos rhinantha* Endl.

INL. BEN. — Roekem M, S; Roekem kembang M; Kajoe popoan M.

GR. PL. — In vochtige oorden rondom Batavia, bij Patjitan, enz.

GEER. — Volgens Hasskarl worden de jonge takjes boven het vuur gehouden, alsdan gestampt en het water na koud geworden te zijn tot oogwater gebruikt; het hout is zwaar, sterk en rood, echter van geringen omvang en dient vooral tot rijststampers. De vruchten zijn lekker om te eten, na ze eerst in de handen gewreven te hebben, om ze zoet en malsch te maken.

356. BOT. NM. — *Flacourtia cataphracta* Rxb.

INL. BEN. — Roekem manis M, S; Koepa landak S; Lobi lobi manis M; Apésoong Mand.

GR. PL. — Oost-Indië; op Java in het wild en in tuinen.

GEER. — Hasskarl meldt omtrent deze plant hetzelfde als van de voorgaande. Volgens Lindleij worden de jonge scheuten en bladeren, welke den smaak echter niet de bitterheid van rhabarber bezitten, voor zamentrekkend en maagsterkend gehouden en in de Cirkars (eene landstreek in Bengalen) tegen diarrhoe en algemeene zwakte voorgeschreven; in Bahar wordt een koud aftreksel van deze tegen heescheid gebruikt.

PANGIACEAE BL.

357. BOT. NM. — *Pangium edule* Rwdt.

INL. BEN. — Pangi M, Mak. & Bali; Pitjoeng J; Klowak J; Bobbij T; Sawan T; Anij Amb; Hani Br.

GR. PL. — Ceylon, Java en omliggende eilanden.

GEER. — Daar niet alle door mij geraadpleegde schrijvers volmaakt omtrent het gebruik, enz. van deze plant overeenkomen zoo wil ik elk dezer afzonderlijk nagaan. Rumphius zegt: »het »sap der bladeren in rottende zweeren of wonden geworpen »doodt de wormen, welke daar in zijn; ook indien men rottend

» vleesch vol wormen in deze bladeren wikkelt, zouden de wor-
» men er afvallen en het vleesch weder eene roode kleur aanne-
» men. Kippen deze pitten etende zouden sterven. De Balinezen
» eten dezelve niet, dan na ze eenige weken in water geweekt en eerst
» aan kippen gegeven te hebben, om te beproeven of zij nog gif-
» tig zijn. De bladeren met zout en limoensap afgewreven wor-
» den bij schurft (sakit kadel), enz. op de huid gesmeerd. Koe-
» beesten onvoorzigtig van de bladeren etende, gebeurt het soms
» dat zij sterven.” Horsfield geeft aan, dat de olie tot het bak-
ken van pastij en visch wordt gebezigd, en dat de zaden, wel-
ke zeldzaam gebruikt worden, bij hen die aan het gebruik daar-
van niet gewoon zijn, stoelgangbevorderend werken. Verder
dat alle deelen des booms, welke Rumphius *Pangium* noemt, voor-
al de bast, de bladeren en de vruchtschillen, gezegd worden
krachtig wormdrijvende eigenschappen te bezitten. De zaden,
welke Kloewak heeten, zijn voor de Javanen een levens-
middel.

Blume verhaalt dat de bast, bladen, vrucht en zaad scherpe
narcotische eigenschappen bezitten, dat door deze de hersenze-
nuwen sterk aangedaan worden, angst, hoofdpijn, duizeligheid,
slaapzucht, walging en zelfs vlagen van krankzinnigheid worden
veroorzaakt; dat het gebruik dezer den menschen en dieren scha-
delijk, ja doodelijk, kan zijn. Dat hunne scherpe en narcoti-
sche eigenschappen waarschijnlijk gelegen zijn in eenig op *Meni-
spermine* gelijkend alkaloid, verbonden met eene lijmige bittere
extraktiefstof; hare wijze van voorkomen in deze, zoo wel
als in eenige *Menispermeae*, zal een chemisch onderzoek moeten
beslissen.

Endlicher bemerkt slechts dat de Ceijlonezen de vruchten bij
wijze van cocculuskorrels bezigen tot het bedwelmen van vis-
schen.

Bij Hasskarl in zijne aantekeningen p. 101, N° 749 leest men:
» de schil en bladeren worden gestampt en dienen tot het bedwel-
» men van vissen. De vruchten worden geschild, dan afgekookt
» en met eenen steen geslagen tot dat de harde bot breekt; de
» vleezige pitten worden er uitgenomen, in een bak 2-3 dagen
» geweekt, waarop zij kunnen worden gegeten. Eet men ze zon-

» der deze toebereiding, dan wordt men bedwelmd en de dood » zal kunnen volgen. De pitten worden over het vuur geroost » en bij de rijst gegeten; om er olie van te maken moet men » het vleesch of in de zon of over vuur droogen, in korten tijd » fijn stampen, boven stoom kooken en in eenen zak van de schil » van djaloepang (*Grewia* sp. div.) persen, waarop er eene roode » lampolie uitloopt, die niet gegeten kan worden en zelfs bij het » branden eenen sterken walm geeft.”

Eindelijk geeft Lindleij op, dat de weeking in koud water aan de pitten de schadelijke giftige eigenschappen ontnemt; dat de bast in het water geworpen de visch bedwelmt; dat het sap der bladen als wormdoodend gebezigd wordt en ook bij huidziekten; dat koebeesten ze eten en waarschijnlijk op het voetspoor van Horsfield, dat de olie der zaden bij het braden wordt gebruikt.

Over het algemeen neemt de inlander, welke de zaden gaarne eet, uit vrees van bedwelmd (*mabokh*) te geraken de voorzorg, nimmer deze zoó pas van den boom geplukt te eten, doch ze eerst langen tijd in water te laten weken of onder de asch te leggen. Pas opengemaakt of van huune ivoorharde schaal ontdaan verspreiden de kernen eenen sterken cijanaardigen reuk, dit gevoegd bij de vlugtigheid en oplosbaarheid van de vermoedde giftstof in water, doen mij gelooven, zij waarschijnlijk een cijanbevattend bestanddeel in zich sluiten. Ook de olie bezigt men op Java nimmer tot, braden,

PASSIFLOREAE Jss.

358 Bot. Nm. — *Passiflora coeruleo-racemosa* Sab.

Gr. Pl. — Europa; op Java als sieraadplant in vele tuinen.

359. Bot. Nm. — *Passiflora pubescens* Kth.

Gr. Pl. — Caracasan; op Java als sieraadplant aangekweekt.

PAPAIJACEAE Bl.

360. Bot. Nm. — *Carica papajia* L.

Inl. Bex. — Papajia M; Gedang S; Kattes J.

GR. PL. — Oost Indie, wordt op Java veelal rondom de woningen aangeplant.

GEBR. — Van den Papaijaboom, welke op bijna elk erf gevonden wordt, in zeer korten tijd tot eene aanzienlijke hoogte opgroeit en door zijnen schoonen bladkroon op den meestal eenvoudigen, zeldzaam getakten stam zeer veel op dien der palmboomen gelijk, wordt de wortel, welke eenen onaangename naar *Raphanus putrescens* zweemenden reuk bezit, door de inlanders afgekookt en toegediend bij urethroblennorrhoeae, graveel en andere ongemakken bij het wateren; tot dit zelfde doel zoude ook het sap uit den stam en de bladeren gebezigd kunnen worden. De een zeer ligt en week hout bevattende stam, de bladeren en de onrijpe vruchten bezitten overvloedig een bitter doch niet scherp sap, hetwelk na herhaalde scheikundige onderzoekingen gebleken is rijk te zijn aan fibrine. In de maag gebragt verwekt dit sap eenen ontstekingachtigen toestand des darmkanaals; met honig of suiker vermengd en toegediend, doodt het de ingewandswormen; uitwendig gebezigd zoude het verschillende huidziekten (impetigo) genezen. Volgens Kott is dit sap vooral in Volhijnie en de Ukraine als anthelminthicum zeer gezocht, vooral tegen ascarides (1) inwendig zoude het van 1—1½ ons, en daarna een laxans, worden gegeven. Volgens Blanco wordt dat der vruchten op de Philippijnsche eilanden als cosmeticum bij zomersproeten aangewend. De uitwaseming van het met water verdunde sap en van de plant zelve werkt wonderbaar krachtig op de dierlijke vezel, welker kracht zij zoodanig verzwakt, dat raauw en versch vleesch, of wel dat van zeer oude dieren genomen, zeer spoedig week (malseh) wordt; gedurende eenige minuten in met weinige druppels van dit sap bedeed water gedompeld, of wel gedurende eenen nacht in een papaijablad gewikkeld of aan den stam opgehangen gaat dit,

(1) Een theelepeltje vol van het door insuijdung in de schil van de nog niet volkomen rijpe vrucht verkregen melksap opgelost in een ons kokend water wordt op vele plaatsen in den O. I. Archipel als wormmiddel, bij kinderen tusschen de 4 en 8 jaren, gegeven in de giften van alle drie uur een theelepeltje.

Op het eiland Mauritius en naar men zegt in de West-Indie, wordt van dat middel nagenoeg op voorschreven wijze en doel, gebruik gemaakt.

ten zij het spoedig gegeten worde, vervolgens in verrotting over. Deze bijzonderheid, zegt Endlicher, is door vele en geloofwaardige getuigen bevestigd. De bladeren, welke de Negers in Zuid Amerika in stede van zeep tot het wasschen van linnen bezigen, geeft men op Java dikwijls aan paarden, welke ze gaarne eten en daardoor voor verstoppingen zouden bewaard worden; met de pit van kokosnoten te zamen uitgeperst wordt de olie dezer laatste groenachtig en sterk gemaakt. De mannelijke bloemen weekt men in heet water, droogt deze daarna in de zon, legt ze in azijn in en worden zodoende als toespijze (atjar) genuttigd. De vruchten nog onrijp zijnde worden gekookt als groente, of wel gekonfijt en als zuur ingelegd gegeten. Rijp zijnde zijn zij zoet, eenigzins geurig, bezitten eenen eigenaardigen smaak, worden door velen gaarne raauw genuttigd en bezitten verkoelende, zacht laxeerende eigenschappen. De zaden hebben eenen eigenaardigen scherpen naar sterkers gelijkenden smaak en zijn wormdoodend.

CUCURBITACEAE Jss.

361. BOT. NM. — *Bryonopsis scabrella* Bl.

INL. BEN. — Aroij bobontangan S.

GR. PL. — Oost Indie, Westelijk Java,

GEER. — De kleine, ronde, roode vruchtjes worden raauw bij de rijst gegeten en gelijken in smaak zeer op komkommers (Hasskarl).

362. BOT. NM. — *Citrullus edulis* Spch, β Jacé Ser.

INL. BEN. — Batteka M; Semangka J, Bali & Mak; Sikoö Ch.

GR. PL. — Afrika, Oost en West Indie, Japan, op Java veelal in tuinen.

GEER. — De vruchten, welke een fraai rood, zoetzuurachtig, eenigzins aromatisch en zeer sappig vleesch bezitten, zijn zeer verkoelend en worden vooral door de inlanders en ook door vele Europeanen met graagte gegeten, doch zijn vooral voor de laatste nadeelig, daar zij dikwijls tot windzucht, diarrhoea en cholera reeds aanleiding gegeven hebben; den gezonden inlander hinderen zij minder, daar deze gewoonlijk eenen overmaat van spe-

cerijen nuttigt. Volgens Rumphius zoude de vrucht een goed tegengift zijn bij vergiftigde wonden, zelfs bij pijlvergift, door het vleesch op de wond te leggen, en zoude het ook diegene helpen, welke te veel opiata gebruikt hebben. Bij Geiger leest men dat zij als diaetetisch middel bij ontstekingsziekten verordend wordt. De zaden waren vroeger officineel, behoorden tot de zoogenaamde vier verkoelende zaden en werden soms in emulsievorm voorgeschreven; hun voorheerschend bestanddeel is eene vette olie.

363. BOT. NM. — *Momordica Charantia* L.

INL. BEN. — Aroij pepareh S; Parijah S; Papareh M; Pareh aijam M. J; Paparihan Amb; Koukoë Ch.

GR. PL. — Indie; wordt op Java in het wild en in tuinen gevonden.

GEER. — De bladeren met olie overgoten zijn in tropisch Azie om hunne wondheelende kracht in gebruik; met de ranken gedroogd bezigt men ze in de Molukko's in plaats van Hop bij de bereiding van het zoogenaamde suikerbier; in stoom gekookt eet men ze bij de rijst; fijngewreven smeert men met hen den buik van jonge kinderen in, opdat deze geene wormen zullen krijgen. Ook de bittersmakende vruchten worden in stoom of in water afgekookt of wel met zout ingelegd rijp en onrijp gegeten, zij zullen zeer gezond zijn; hun sap geeft men als bloedzuiverend en de zogafscheiding bevorderend middel aan kraamvrouwen te drinken; ook giet men een weinig hiervan in den mond van pasgeborene kinderen, om deze van alle aanhangend slijm te bevrijden; met olijfolie overgoten, wordt deze olie onder den naam van *Oleum Momordicae* tegen ontvellingen, brandwonden enz. aangewend. Horsfield geeft aan, men aan deze plant veel werkzaamheid toeschrijft bij gonorrhoea, verstoppingen, graveel en andere ziekten.

364. BOT. NM. — *Momordica bicolor* Bl.

INL. BEN. — Aroij papassan S; Aroij pepareh gengeh S.

GR. PL. — Westelijk Java, de Molukko's.

GEER. — De wortel met adas en poelassarie vermengd geeft men inwendig bij buikziekten; de bladeren worden in stoom gekookt bij de rijst gegeten en uitwendig bij furunculi gebezigt;

ook de afgekookte vruchten, welke zoet zijn en op Emmes (*Luffa acutangula* Ser) gelijken, worden gegeten.

365. BOT. NM. — *Trichosanthes* L. (spec 1.)

INL. BEN. — Laboe parrang M; Waloe M.

GR. PL. — Java.

GEBR. — De vruchten worden afgekookt gegeten.

CACTEAE DC.

366. BOT. NM. — *Cereus niger* Slm Dk.

GR. PL. — Tropisch Amerika; naar Java als sieraadplant overgebragt.

367. BOT. NM. — *Cereus multangularis* Slm Dk.

GR. PL. — Amerika; op Java als sierplant in sommige tuinen.

368. BOT. NM. — *Phyllocactus Jenkinsonii* Hrt. Gron (Slbr).

GR. PL. — Op Java in eenige tuinen als sieraadplant.

369. BOT. NM. — *Opuntia polijantha* Haw.

INL. BEN. — Tjeulie badak tjoetjoek S; Doerie entong J.

GR. PL. — Zuid Amerika; op Java in tuinen.

GEBR. — Deze stekelige Nopalplant wordt tot heiningen aangevend en dienen de stekels te gelijk voor spelden, om de hoedjes met de moedercochenille op nieuwe planten vast te steken (Hasskarl).

370. BOT. NM. — *Opuntia monacantha* Wld.

INL. BEN. — Tjeulie badak tjoetjoek S; Nopal J.

GR. PL. en GEBR. — Zie de vorige plant.

371. BOT. NM. — *Opuntia coccinellifera* Mill.

INL. BEN. — Tjeulie badak tjeribon S; Nopal J.

GR. PL. — Tropisch Amerika; op Java als kultuurplant.

GEBR. — De vruchten hebben een fraai rood echter snakeboos sap en worden tot stilling van den dorst gegeten (Hasskarl). Zie verder omtrent de cochenille en cochenilleteelt de bestaande handboeken.

372. BOT. NM. — *Pereskia grandiflora* Mill.

GR. PL. — Zuid Amerika; op Java als sieraadplant gezocht.

PORTULACACEAE Jss.

373. BOT. NM. — *Portulaca oleracea* L.

INL. BEN. — Gellang S; Kellang S; Ramok gellang S; Krokot J;

GR. PL. — Europa, Amerika, Japan, in Indie zeer algemeen.

GEER. — Het ziltige, zuurachtige kruid eet men bij wijze van salade, moesgroente, in soepen, enz., dikwijls ook in plaats van zuring, welke spijs door geneesheeren dikwijls bij scorbutus en andere ziekten om hare verkoelende en bedarende eigenschappen wordt voorgeschreven. Het wordt ook in azijnmakerijen gebezigd. Het sap zoude volgens Blanco dienstig zijn bij verduisteringen van het hoornvlies en ook bij bloedspuwing, doch is dit twijfelachtig. De zaden behoorden vroeger tot de semina quatuor frigida minora en werden met wijn toegediend als emmenagogum.

374. BOT. NM. — *Pharnaceum strictum* Endl.

INL. BEN. — Djoekoet tridi.

GR. PL. — Azie, op Java in velden en tuinen.

CARIJOPHIJLLEAE Fenzl.

375. BOT. NM. — *Dianthus chinensis* L.

GR. PL. — China, op Java in tuinen.

376. BOT. NM. — *Dianthus versicolor* Fisch.

GR. PL. — Zuidelijk Frankrijk, op Java als sieraadplant in tuinen.

GEER. — De bloemen van *Dianthus*soorten bezitten eenen aangename geur. Eene siroop, gelei en gedestilleerd water is soms in de apotheken voorhanden (Endlicher).

PHIJTOLACCACEAE RBr.

377. BOT. NM. — *Rivina purpurascens* Schrd.

INL. BEN. — Ranteh peutjang S (??).

GR. PL. — Brazilië, op Java als sieraadplant om hare schoone roode bessen aangekweekt.

MALVACEAE Jss.

378. BOT. NM. — *Hibiscus surattensis* L.

INL. BEN. — Gammat oetan S; Dawon tsjoe tsjoe ramboet M; Salangaro T.

GR. PL. — Oost-Indië, op Java tegen andere heesters opklimmende.

GEER. — Reeds Rumphius geeft op dat de bladeren bij visch worden gekookt, om deze eenen aangenamen zuren smaak mede te deelen; de Ternatanen bezigen den wortel op eenige harde gezwollen aan de ledematen. De bladeren worden ook fijngewreven uitwendig bij hevige hoofdpijn aangewend. Volgens Endlicher wordt deze plant nevens vele andere als een de *Althaea* vervangend middel aangeprezen.

379. BOT. NM. — *Hibiscus rosa sinensis* L, A flore rubro simplicii.

INL. BEN. — Kembang sapatoe burrum S; Doeriban S; Boenga rajja meirah M; Wari J.

380. BOT. NM. — *Hibiscus rosa sinensis* L, B flore rubro pleno.

INL. BEN. — Kembang sapatoe burrum soesoen S; Djinka M; Kembang waribang Bali; Boenga rajja Men; Oebo oebo roriha T.

381. BOT. NM. — *Hibiscus rosa sinensis* L, C flore carneo simplicii.

INL. BEN. — Kembang sapatoe boddas S; Doeriban boddas S; Boenga rajja poetih M; Wari wari poetih Bali; Oebo oebo dado T.

De plant zelve, niet elke variëteit afzonderlijk, zou boven dien nog de volgende namen dragen, als Foela sapatoe Bat; Boenga rajja M; Bonga bissoe Mak; Koporaj en Manila Amb; Oebo oebo T en Kajoe wanoe wanoe Bd.

GR. PL. — Oost-Indië, op Java en elders veelvuldig om hunne schoone bloemen aangekweekt.

GEER. — De wortel der witte soort wordt afgekookt met vrucht gedronken tegen koorts en kolijk. De bladeren zijn om hunne slijmige en verzachtende eigenschappen in gebruik en wast de inlander met deze zijn hoofdhaar. Omtrent de knoppen leest

men bij Blume: » Volgens Rheede zouden de afgekookte knoppen de vrouwen onvruchtbaar maken en volgens Rumphius » zoude een Bandancees zich van dezelve bediend hebben om » eene vrucht af te drijven. Volgens den laatsten bevorderen » vooral de nog ongeopende bloemen met azijn ingenomen de » maandstonen, eene werking die toch bezwaarlijk alleen uit de » adstringeerende eigenschappen dezer bloem kan ontstaan." De bloemen, vooral de roode, zijn door Inlanders en Chinezen zeer bemind. Zij gebruiken ze bij alle hunne feesten, omdat rood hunne kleur der blijdschap is; zij bezigen ze tot het zwartmaken van hunne schoenen en verwen ook hunne wenkbrauwen met dezelve; om hunne slijmige adstringeerende eigenschappen kunnen zij bij vele ontstekingachtige aandoeningen van lucht- en piswegen in aftreksel toegediend worden en worden door Europesche geneesheeren alhier dikwijls verordend; fijnge kneusd worden zij door de Inlanders op wonden, zweeren en gezwellen gelegd, welke laatste zij vaak verdeelen, wanneer de ontsteking niet te hevig is.

382. Bot. NM. — *Hibiscus sijriacus* L,

INL. BEN. — Kembang sapatoe boelaauw M, S; Malgi M?

GR. PL. — Sijrie, Karniolen, Japan, op Java als sierplant dikwijls aangeplant.

383. Bot. NM. — *Hibiscus venustus* Bl. = *Abelmoschus venustus* Mill.

INL. BEN. — Kakapasang S; Waroe landak M. S; Waroe lot M.

GR. PL. — Deze plant wordt door de Inlanders hoog geschat om hare verzachtende en verwekkende eigenschappen. De bladeren en wortels zouden rijk aan slijm zijn, en inwendig bij koortsen, huidziekten, doorloop, druiper enz. in aftreksel worden aangewend; als omslagen dienen zij om de etterafscheiding van zweeren te bevorderen. Blume.

384. Bot. NM. — *Abelmoschus pseudo-abelmoschus* Will.

INL. BEN. — Kawohroh S; Wawaran J; Ragoeloh J; Gandapoera M, J & Bali.

GR. PL. — Op Java in het wild en in tuinen, Bali, Timor.

GER. — De bladeren dienen tot reiniging van het hoofdhaar en Rumphius vermeldt, zij ook met den wortel en za-

den in vele zalven of smeersels gemengd worden. De zaden of Bisamkorrels, in West-Indie Gumbo musqué genaamd, verspreiden eenen muskusaardigen reuk, waarom zij door de schoone sekse zeer geacht zijn, zij strooijen ze om hunnen geur en om deze voor insekten te beveiligen tusschen hunne klee-
neren, of berooken die er mede; fijngewreven en onder bloem van rijstmeel (bedakh) gemengd, bedienen sommige zich van de-
zelfde als smeersel ter verzachting der huid bij uitslagziekten, zoo als bij roode hond, waartegen dit middel zich zeer werk-
zaam betoont, doordien het de ziekelijk verhoogde prikkelbaar-
heid der huid vermindert. Zij zijn in den handel nog steeds in
hoogen prijs, daar zij zeer goed in parfumerien in plaats van
Amber en Muskus kunnen gebruikt worden. Zoo als Ves-
ling aanmerkt, mengen de Arabieren ze in hunne koffij. In-
wendig gebruikt zullen zij versterkende en maagprikkelende
eigenschappen bezitten; volgens Blanco zijn zij dienstig bij
dijsurie en andere ziekten der urienafscheidende werktuigen; ter-
wijl zij tot poeder gebracht en met rum overgoten in de West-
Indiën voor een krachtig middel tegen slangenbeten worden ge-
houden.

385. BOT NM — Paritium tiliaceum Hil.

INL. BEN — Waroe laut M; Kajoe waroe M; Kondong waroe
J; Haroe Amb; Pappetole Lh; Varook Bd; Varoe ranoe Bd.

GR. PL — Oost-Indië langs strandplaatsen; op Java veelal
langs de wegen en rondom tuinen.

GEBR. — Van deze plant, van welke alle deelen door hun over-
vloedig slijm verzachtend werken en zeer goed de plaats on-
zer Althaea en Malva kunnen vervangen, werken volgens Rum-
phius de wortels afgekookt en gedronken zeer verkoelend bij koor-
sen; uit de bast en jonge takken kunnen grof en fijn touwwerk
vervaardigd worden, dat zeer duurzaam is, tot strikken, visch-
netten enz. verwerkt wordt, en waarvan men op de West In-
dische eilanden de zweepen vervaardigt, waarmede de slaven
gegeeseld worden. In de Lampongs maakt men uit de schors
eene zeer grove soort van kleedjes. Het hout, dat bijzonder sterk
is, dient voor huisbouw, stijlen, buffelkarren, zadels, rijstmolens,
kistjes enz; aan hetzelfde kent Blanco een braakverwekkend ver-

mogen toe. Het sap uit de verschillende deelen der plant bezigt men als oogwaschwater voor kleine kinderen. De bladeren worden afgekookt gedronken bij moeilijke urienlozing en wendt men de bloemen met azijn afgetrokken op de Philippijnen uitwendig tegen oorpijn aan.

386. BOT. NM. — *Gossypium indicum* Lam

INL. BEN. — Kapas lumboet S; Kapas hoema S; Kapas meirah M; Aha Ht; Ahamahoe Lt; Karamboe Bd; Kapa T.

GR. PL. — Oost-Indie, op Java en elders als kultuurplant.

GEER. — Ook deze plant, welker vruchten de bekende boomwol leveren, bezit door een overvloedig slijm zeer verzachtende eigenschappen en kunnen de bladeren en bloemen zeer goed de slijmige middelen onzer apotheken vervangen. Volgens Endlicher zoude een sterk afkooksel der bladen echter braking verwekken. De zaden, welke fijngewreven met water eene slijmachtige emulsie geven, dient men tegen hoest aan kinderen toe; de uit deze bereidde olie zou voor lampolie zeer geschikt zijn.

387. BOT. NM. — *Gossypium vitifolium* Lam.

INL. BEN. — Kapas gedeh S; Kapas besaar M; Kapas anggries J; Kapas taun J; Sajor gebe Mol; Kapa Tnb.

GR. PL. — Oost-Indie, op Java als kultuurplant.

GEER. — Van deze in geneeskrachtige eigenschappen met de beide vorige geheel overeenkomende plant nuttigen de inlanders de bladeren als groente en drinken deze met water fijngewreven bij diarrhoe. In Brazilië worden de jonge bladeren en zaden gebruikt bij dijsenterie, en zij bij hemicrania in azijn gedoopt op het hoofd gelegd.

388. BOT. NM. — *Sida atropurpurea* Bl.

INL. BEN. — Sidagorie M, S.

GR. PL. — Westelijk Java in het wild en in tuinen.

GEER. — Ook deze plant zal slijmige, verzachtende eigenschappen bezitten en als de vorige kunnen toegediend worden.

389. BOT. NM. — *Sida retusa* L.

INL. BEN. — Sidagorie S, M; Thé oetan M.

GR. PL. — Mauritius, Oost Indie, Java en Molukkos.

GEER. — Bij Rumphius reeds leest men, dit kruid heeft eene verzachtende verwekkende kracht; de wortel met gember gekaauwd

wordt bij wijze van pleister gelegd op harde gezwellen; aldus toebereid geneest hij ook buikpijn en bezigt men hem op wonden, vooral kogelwonden. De geknuste wortel wordt in den mond gehouden tegen tandpijn. Volgens Hasskarl bezigt men de bladeren als was om er garen mede te bestrijken. De slijmige wortels werken emolliërend.

390. BOT. NM. — *Abutilon striatum* Hk.

INL. BEN. — Poeloetan laut M.

GR. PL. — Op Java als sieraadplant in vele tuinen.

STERCULIACEAE Vnt

391. BOT. NM. — *Adansonia digitata* L.

BEN. — De bekende Boabab- of apenbroodboom,

GR. PL. — Uit Senegambie naar Java overgeplant.

GEER. — Deze boom is een der grootste boomen van den aardbodem; dikwijls vindt men stammen van 30 voet middellijn, doch zijne dikte is niet geëvenredigd aan zijne hoogte, daar hij zijne dicht beschaduwde takken verre naar alle zijden uitspreidt, zoodat zich eene menigte menschen onder denzelfen voor de zonhitte kunnen verschuilen. Alle zijne deelen zijn rijk aan slijm en verzachtend. Het hout is week en zacht. De gedroogde en tot poeder gestampte bladen, Lalo genaamd, zijn een geliefkoosd middel der Afrikanen, welke deze onder hunne spijzen mengen, ten einde de te sterke huiduitwaseming, waaraan zij in die streken onderhevig zijn, te verminderen; ook door Europeanen zijn zij dienstig bevonden bij vele gevallen van diarrhoe, koorts en andere ziekten. De vrucht, het het meest in gebruik zijnde deel des booms, is eene tienhokkige zaaddoos van de grootte eener meloen, welke gevuld is met een week meelig merg, waarin de zaden bevat zijn. Dit merg heeft eenen aangename zuurachtigen smaak en wordt dikwijls raauw of in suiker ingelegd gegeten. Met water en suiker gemengd is het eenen heilzamen drank voor teringlijders, ook bij tijphouse koorts en andere. Het gedroogde met water gemengde merg (volgens anderen de schil der vruchten) wordt in Egypte bij dysenterie toegediend. De voornaamste bestanddeelen zijn eene op gummi Senegal ge-

lijkende gom, eene suikerhoudende stof, zetmeel en een zuur, waar-
schijnlijk appelzuur.

392. Bot. NM. — *Gossampinus alba* Hmlt.

INL. BEN. — Randoe M; S; Kapok M; Ahamahoe Amb; Kaijloc-
pa T; Kawo-kawo Mak.

GR. PL. — Oost Indie, op Java, Sumatra, Borneo en elders
veelvuldig in tuinen of rondom de huizen.

GEER. — Het zeer ligte en weke hout van dezen boom is tot niets
geschikt; ten zij om er insekten op te bewaren. De zeer slijni-
ge bladeren dienen bij wijze van zeep tot reiniging van het hoofd-
haar, in aftreksel worden zij bij hoest, gonorrhoea enz, toege-
diend. De onrijpe vruchten worden raauw bij wijze van roedjak
gegeten; rijp zijnde leveren zij de kapok, eene grovere soort van
boomwol, welke meestal gebruikt wordt tot opvulling van kus-
sens en matrassen, waarbij men vooral moet zorgen dat ze van
de zaden ontdaan worde, dewijl de muizen deze gaarne eten.
De schil der vruchten wordt fijngewreven en bij eene moeilijke
verlossing de kraamvrouw op den buik gesmeerd. Uit de zaden
perst men eene olie, welke voor lampolie geschikt is.

393. Bot. NM. — *Durio zibethinus* L.

INL. BEN. — Kadoo S; Doeren J; Doerian J; Doerein Mol.

GR. PL. — Oost Indie, op Java, Sumatra en Borneo veelvul-
dig in het wild en aangekweekt.

GEER. — Het hout word gebezigd voor huisbouw, planken enz,
doch spoedig door insekten verteerd. Het merg der zeer gedoorn-
de vruchten, dat zeer week, wit- of geelachtig is en eenen
zeer sterken onaangename stinkenden geur verspreidt, wordt
door hen, welke ten laatste aan dezen gewoon zijn geworden,
met graagte gegeten en voor eene der lekkerste vruchten van de-
zen archipel gehouden; het is moeilijk te verteeren, vele
personen gevoelen na hetzelfde dikwijls een lastig en hevig opris-
pen, zonde het dikwijls huiduitslagen veroorzaken, zeer sterk op-
wekkend op de geslachtspheer inwerken en de urienafscheiding
bevorderen. Vooral de inlanders eten gaarne dit merg, zij zeg-
gen het voor hen even voedzaam als vleeschspijzen zoude zijn.
Ook de pitten worden geroost bij wijze van kastanjes gegeten,
doch verwekken een scherp gevoel in de keel. De schil der

vruchten wordt tot kolen gebrand en deze als tondel gebruikt; hare asch zouden de Chinezen bezigen tot het bereiden der kasoembaverw (Orleans) en andere kleurstoffen. Uitwendig bezigen de inlanders deze schil bij een huiduitslag, koeckoe-rawit genaamd; sijngewreven en daarmede den buik ingesmeerd, geeft zij zelfs na eene obstructie van 6 à 7 dagen eene gemakkelijke ontlasting.

394. BOT. NM. — *Sterculia nobilis* Smth.

INL. BEN. — Hantap passoeng S.

GR. PL. — Oost Indie, op Java in bergachtige bosschen.

GEER. — Terwijl Hasskarl aangeeft, dat het hout van alle Sterculiasoorten niet sterk is, spoedig door insekten wordt aangetast en daarom zelden tot bouwhout gebezigd, verzekeren mij vele inlanders dat deze boom een schoon bouwhout afgeeft. De zaden worden geroosterd bij wijze van kastanjes gegeten en zullen bijna als deze, doch eenigzins wrang, smaken; uit dezelve trekt men ook eene vette olie. De sijngewrevene vruchten worden nitwendig bij schurft aangewend.

395. BOT. NM. — *Sterculia colorata* Rxb.

INL. BEN. — Hantap hoelang S; Hamerang S.

GR. PL. — Oost Indie, op Java in bergstreken.

GEER. — Zie omtrent de zaden en het hout de voorgaande soort. De sijngewrevene bast bezigt de inlander nitwendig bij heete koortsen.

BUTTNERIACEAE RBr.

396. BOT. NM. — *Theobroma cacao* L.

INL. BEN. — Tjoklat; Koppi wolanda M; Ka-kau M.

GR. PL. — Zuid-Amerika; op Java en verdere eilanden dikwijls in tuinen gekweekt.

GEER. — De Inlander schijnt van de kakaoboonen geen bijzonder gebruik te maken; omtrent het nut der kakaoboter, chocolade enz. zie de bestaande handboeken.

397. BOT. NM. — *Guazuma tomentosa* Kth.

INL. BEN. — Djatti wolanda M; Kaijoe goerda M.

GR. PL. — Zuid Amerika; op Java veelvuldig langs de wegen aangeplant.

GEER. — Het hout is zeer geschikt voor planken in paardenstallen. De bast des booms zal een voortreffelijk middel zijn tegen herpes en lepra, en als zoodanig in Amerika veel aangewend worden. De bladeren worden door geiten gaarne gegeten.

398. BOT. NM. — *Kleinhovia hospita* L.

INL. BEN. — Tjangkolloh S; Kattimaha J; Ketimo J; Katta mala Bali; Kauwas Mak; Kinar Lt; Kenal Ht; Ngaro T.

GR. PL. — Westelijk Java, Sumatra, Borneo, de Moluksche eilanden.

GEER. — Het sterke fraaije hout van dezen boom, dat zwart en wit gevlekt is, is door den inlander zeer gezocht, daar hij het bezigt voor de scheden zijner wapenen, vooral voor kris-scheden; een stuk voor eene krisschede, dat mooi gevlekt is, betaalt hij dikwijls met 50 à 70 gulden zilver. De bast kan tot touw verwerkt worden. De bladeren, welke veelal tot reiniging van het hoofdhaar gebruikt worden, worden fijngewreven ook uitwendig aangewend bij eene ziekelijke zwelling der ballen, welke de Inlander sakit kalingsir, peler toeroen, noemt. Het sap der bladeren wordt in de oogen gedruppeld bij beginnende blindheid: Volgens Blanco kan men de jonge loten en bladeren eten, en zouden deze een voortreffelijk middel zijn bij sarna (vermoedelijk huidwaterzucht?), wanneer men deze lijdens met een afkooksel derzelve wascht.

399. BOT. NM. — *Viscna umbellata* Bl.

INL. BEN. — Bientienoe M, S; Bintinoe boddas S.

GR. PL. — Oost-Indie, Java, Sumatra en Borneo in bergstreken.

GEER. — Van dezen boom, welke door zijnen bijzonder spoedigen groei en schaduwrijke takken nitmunt, wordt het weeke hout soms tot het bouwen van hutjes in de rijstvelden gebruikt. De van de buitenschil berijdde bast wordt tot touw gedraaid en gebezigd om buffels mede vast te binden, doch is niet zeer sterk; men doet de bast ook aan paarden bij wijze van haam (kalong) om den hals en stopt hen een weinig afgeschraapt spint in den neus, wanneer zij aan verkoudheid of ligte droes lijden.

400. BOT. NM. — *Pterospermum suberifolium* Wld.

INL. BEN. — Hariekoekoek S; Bajoer M

GR. PL. — Op Java in boschrijke streken.

GEER. — Deze boom levert een goed en sterk bouwhout, ook zeer geschikt voor boomen van rijtuigen.

401. BOT. NM. — *Pterospermum diversifolium* Bl.

INL. BEN. — Tjerlang S; Kitjerelang S; Walan M. S;

GR. PL. — Westelijk Java.

GEER. — Deze levert een grof doch veel gebruikt wordend bouwhout.

TILIACEAE Jss.

402. BOT. NM. — *Berrija ammonilla* Rxb.

INL. BEN. — Kisampang S; Toekoel takal M.

GR. PL. — Ceijlon, is naar Java overgebracht.

GEER. — Het ligte hout, Trincomalee-hout, bezigt men op Java als bouwhout; op Ceijlon worden uit hetzelfde eene soort van prauwen, Massoola-boats genoemd, vervaardigd.

TERNSTROEMIACEAE De.

403. BOT. NM. — *Dicalijx odoratissimus* Bl.

INL. BEN. — Kisarjawan S.

GR. PL. — In boschrijke bergstreken van Java.

GEER. — De bast wordt gestampt en in het tandvleesch ingewreven, ook het poeder ingenomen bij scheurbuik, spruw, sakt serjawan, waarbij vooreerst eene kleine schurft verschijnt, die grooter wordt en alle zachte deelen om den mond en zelfs de neus wegvreet; men gebruikt dezelve ook tegelijk met de schil van tjangkoedoe (*Morinda citrifolia*) om er garen in te doopen en daardoor donkerrood te verwen. Het hout is sterk, wordt door witte mieren niet aangetast en dient voor bouwhout; de bladen worden raanw bij de rijst gegeten, ook worden zij fijngewreven en door kraamvrouwen op den buik gesmeerd; tevens worden de gestampte bladen bij de voornoemde ziekte van den neus op de ontvelde deelen gelegd. Hasskarl.

404. BOT. NM. — *Thea sinensis* Sms.

INL. BEN. — Thé M. Ch.

GR. PL. — China, op Java als kultuurplant.

GEER. — Het gebruik der Thee en Theine is genoeg bekend en in verschillende handboeken beschreven.

CLUSIACEAE Lindl.

405. BOT. NM. — *Garcinia mangostana* L.

INL BEN. — Mangostan M; Mangies M; Mango M.

GR PL — Molukkos. Op Java en elders op bewoonde plaatsen.

GEER — Van dezen boom, welke door zijne geurige, aangenaam smakende vruchten uitmunt, die Bontius reeds de gulden appelen van Hesperie genoemd heeft, eet de Inlander de bast met trassi tot eene soort van sambal bereid tegen hevige buikloop. De stam levert een sterk, zwaar en zeer goed bouwhout, dat ook voor lansen, rijststampers, enz. is te gebruiken, doch zich moeilijk laat splijten. De vruchten zijn niet alleen aangenaam van smaak en onschadelijk, maar kunnen zelfs bij vele ontstekingsziekten toegediend worden. De met looistof en roode kleurstof rijk bedeelde vruchtschillen worden echter als geneesmiddel het meest gebruikt; reeds Rumphius meldt het gebruik van een aftreksel dezer tegen dijsenterie, terwijl nog heden de inlanders en vele europesche geneesheeren haar toedienen bij chronische diarrhoe en dijsenterie en als gorgeldrank bij spruw en zweren van mond en keelholte. Waitz gebruikte ze verder nog uitwendig bij prolapsus ani, bij patriede verzweringen, koud vuur, bij angina tonsillaris en inwendig bij verouderde gonorrhoeae.

Omtrent de *Garciniae* in het algemeen meldt Blume het volgende: »de basten der tot dit geslacht behoorende boomen bevatten een slijmharsachtig sap, meestal geel van kleur, hetwelk »inwendig gebruikt wormdrijvende eigenschappen bezit, doch in »veel geringere mate dan de Guttgom, welke ook van *Garcinia*- »soorten afkomstig zou zijn. De afkooksels der basten der *Garciniae*, en vooral de schillen hunner vruchten, zijn daar »bij zamentrekkend en men heeft ze bij chronische diarrhoe »dienstig bevonden. Intusschen vereischt het gebruik van zoo een »zamentrekkend middel, als dat van de schillen des mangostans,

» bij diarrhoe de grootste omzigtigheid, daar mij gevallen bekend
 » zijn, dat na het gebruik van dezelve de doorloopen wel is waar
 » ophielden, doch ook tevens den grond gelegd werd tot onge-
 » neeslijke verhardingen in het klierstelsel des onderbuiks. Meer
 » is het uitwendig gebruik dezer schillen aanteprijzen, bij vb: tot
 » mondspelingen bij verslapping der slijmvliezen, aphthae, bo-
 » venmatige kwijling door kwik en tot wasschingen. Bijzonder
 » zijn in de huishoudkunde deze schillen dienstig tot het looijen
 » van leder en om zwart te verwen, daar zij in verband met an-
 » dere verfstoffen eene zeer duurzame kleur aan de stoffen geven,
 » zoodat de chinezen ze daartoe bijzonder bezigen, zoo zelfs dat
 » deze schillen der Mangostan in vroegere jaren naar China werden
 » uitgevoerd, hetgeen zelfs tegenwoordig nog soms plaats vindt. Dat
 » overigens het waterachtige vleesch, dat de zaadkorrels onzer
 » Mangostans omgeeft, door den fijnsten en verfrisschendsten smaak,
 » zoo veel ik weet, alle onze andere Indische vruchten overtreft,
 » is te bekend om er hier veel van te zeggen.”

406. BOT. NM. — *Stalagmites dulcis* Murr.

INL. BEN. — Gledok pantok S; Gertok pantok S; Mangong S;
 Moendoe M S; Moendoe manies M; Moendoe allas M.

GR. PL. — Westelijk Java in bergstreken.

GEER. — De zure onrijpe en de rijpe vruchten, welke zuurzoet-
 achtig zijn, worden gekookt en rauw gegeten.

407. BOT. NM. — *Calophyllum sulatri* Brm.

INL. BEN. — Seurisatie S; Sereti besaar S; Soelatrie M; Bin-
 tangor laut M; Hataul lau moeri Amb.

GR. PL. — Op Java in tuinen en langs de wegen.

GEER. — Wortel en bladeren afgekookt, worden gebezigd tot
 inwrijving der onderste ledematen bij pijn, vermoeidheid enz.
 Het hout in dienstig voor masten van prauwen en daksparren.
 De zuurachtige vruchten worden door de inlanders gegeten; bij
 eene ruim gebruik veroorzaken zij echter ligtelijk hevige buikpij-
 nen en diarrhoe. Uit het versehe zaad wordt door persing en
 kooking eene olie bereid, welke veelal tot lampolie dient, doch
 ook gebruikt wordt tot genezing van verschillende huidziekten,
 tot bevordering der haargroei en tot inwrijving van stijve lede-
 maten.

AURANTIACEAE Corr.

408 BOT. NM. — *Triphasia sarmentosa* Bl.

INL. BEN. — Kaliageh S.

GR. PL. — Westelijk Java.

409. BOT. NM. — *Triphasia aurantiola* Lour.

INL. BEN. — Kiengkkit M, S; Djeroek kingkit M; Djeroek tjina M.

GR. PL. — Indie, Cochinchina, China; wordt op Java in vele tuinen aangeplant.

GEBR. — De inlander mengt de bladeren in verschillende zijner djamoës tegen buikziekten (proet dingin). De kleine, oranje-roode, aangenaam riekende en smakende vruchtjes, waarom de boom in tuinen zeer gezocht is, worden door inlanders en Chinezen tot eene aangename konfituur met suiker gekookt.

410. BOT. NM. — *Murraija exotica* L.

INL. BEN. — Kamoening M; Kamoening japan M.

GR. PL. — Oost Indie, is op Java om zijne geurige, witte bloemen in vele tuinen en langs sommige wegen aangeplant.

GEBR. — Het zeer fijne, geel en sterke hout wordt voor handvatsels en scheden van wapens, wandelstokken en ander fijn werk gebezigd; de bladeren worden in verschillende djamoës gemengd, welke de inlander, bij wijze van poeder, tegen vermoeidheid, buikpijn, enz. inneemt.

411. BOT. NM. — *Cookia punctata* Sonner.

INL. BEN. — Kibadjeta boddas S; Kibettetja poetih M; Wampi Ch.

GR. PL. — China, de Moluksche eilanden; op Java vooral in steenachtige bergstreken.

GEBR. — De schors en bladeren gebruikt de inlander uitwendig bij scabies. De aangenaam aromatische riekende bladeren worden als aromatisch maagmiddel door geneeskundigen aangewend (Geiger). De vruchten worden in China, op de Philippijnen en ook op deze eilanden dikwijls als lekkernij gegeten, doch zullen bedwelmende (dia bekin mabokh) eigenschappen bezitten.

412. BOT. NM. — *Aegle marmelos* Roxb.

INL. BEN. — Tangkocloe M; Madja J; Bila Mak.

GR. PL. — Oost Indie.

GEER. — Bij Rumphius leest men omtrent dezen boom, van welks vruchten tegenwoordig in Bengalen zoo geneeskrachtig als huishoudelijk een ruim gebruik gemaakt wordt tegen diarrhoe en chronische dijsenterie, en aldaar gedroogd, in aftrekkel, als siroop, sorbet, marmelade, conserf en extrakt toebercid, worden gegeven en als zeer werkzaam aangeprezen (1), dat de jonge bladeren bij de rijst worden gegeten; dat men de bladeren met rijst en kurkuma fijngewreven op het lijf smeert om huidjeukte te doen verdwijnen. Uit het pulpa der vrucht zoude vroeger eene soort van Opium adulterinum gestookt zijn. Bontius heeft de slijm der vruchten zien gebruiken bij spruw en de gebradene vrucht bij dijsenterie en cholera.

Volgens Rheede veronderstelt men op de kust van Malabar dat een afkooksel van wortel en bast een uitmuntend middel is bij lijpochondrie, melancholie en hartbezwaren; worden de bladeren in aftrekselvorm gebezigd bij asthmatische bezwaren en de eenigzins nog onrijpe vrucht bij diarrhoe en dijsenterie; dit alles somt ook Lindleij op.

Geiger deelt mede dat de wortel en bast gegeven worden bij gestoorde spijsvertering en andere ziekten des darmkanaals, dat de bladeren en bloemen toegediend worden bij aamborstigheid en andere krampachtige aandoeningen.

Door verschillende Javanen, hen ondervragende omtrent het gebruik dezes booms in den tegenwoordigen tijd op Java, werd mij gezegd, dat de bladeren worden toegediend bij wormziekte en ook gebezigd op wonden, welke hunne paarden door het drukken der zadels soms bekomen. De vruchten worden als lekkerlij gegeten.

413. BOT. NM — Citrus amara Hsskl

1NL BEN. — Djerook limoh gedeh S; Djerook post M.

(1) Zie hieromtrent de mededeelingen van Dr. Hugh Cleghorn en Alexandre Grant in the Indian annals of Medical science, N° III, Octbr, 1854 en de vertaling van deze in het Geneeskundig tijdschrift voor Nederl. Indië, 4de Jaarg. Af. 1—4, pag. 550 en volgende.

GR. PL. — Op Java in het wild en in tuinen.

GEBR. — Het sap der goudgeele, kleine, ronde, met een geel-groenachtig bitterzuur vleesch bedeelde vruchten wordt soms bij wijze van citroensap aangewend.

414. BOT. NM. — *Citrus limonellus* Hsskl.

INL. BEN. — Djeroek honjeh gedeh S; Dj. niepies of tiepies M. S; Dj. liemoh M; Djohoe Bali; Lemo kapas Mak; Aussi pipis Amb; Oesse krawo Bd; Lemo java T.

GR. PL. — Door dezen geheelen archipel in het wild en in vele tuinen.

GEBR. — De kleine, ronde, aangenaam zure vruchtjes worden dikwijls in het zout en in het zuur ingelegd bij vleeschspijzen genuttigd; hun sap dient om aan vele spijzen eenen aangenaamen smaak mede te deelen, wordt als citroensap met suikerwater gedronken en ook aan vele zieken gegeven; verder wordt het gebruikt tot het schoonmaken van ijzerwerk, als krissen, lansspitsen enz. Rumphius roemt nog het citroensap met water en eenige koperdeelen bezwangerd als een goed oogwater.

415. BOT. NM. — *Citrus decumana* L.

INL. BEN. — Djeroek matjan M; Dj. bali M; Jamboä M; Lemon kassomba M; Lemon kaloekoe Mak.

GR. PL. — Oost-Indië, Zuid-Amerika, Japan; op deze eilanden meestal in tuinen.

GEBR. — De groote vruchten van dezen boom, de bekende pomelmoezen of Adamsappelen, zijn om hun geurig, aangenaamsmakend en zeer gezond, saprijk, wit of rood vruchtvleesch zeer gezocht, bij vele ziekten aan te bevelen, als bevorderende zij de galafscheiding en darmontlasting en voor pas aangekomene Europeanen zeer heilzaam. De dikke, sponsachtige, veel aetherische olie bevattende schil wordt met suiker gekookt soms als konfituur gegeten.

416. BOT. NM. — *Citrus sarcodactylis* Sbl.

INL. BEN. — Djeroek tangan M.

GR. PL. — Op Java in sommige tuinen, is vermoedelijk uit China en Japan overgebracht.

GEBR. — De vruchten, welke veel op eene halfgeslotene vuist, waarvan de vingers met dikke, lange en scherpe nagels

voorzien zijn, gelijken, bezigen de Chinezen dikwijls als offerhande voor hunne beelden; zij zijn het dan ook vooral welke dezen boom voortplanten; de vruchten, welke eene dikke schil en weinig znurchtig vleesch bezitten, worden als konfituur genuttigd.

Het gebruik der uit alle deze soorten te verkrijgene Citroenolie vindt men in vele handboeken beschreven.

MELIACEAE Jss.

417. BOT. NM. — *Melia Azedarach* L.

INL. BEN. — *Kakera kikera* M; *Tjakra-tjikri* M; *Tikoessan* M; *Mimboo* M.

GR. PL. — *Sijrie*, *Zuidelijk Azie*, *Ceylon*, *Java &c.*

GEBR. — Aan alle deelen dezer plant, welke zeer bitter zijn, schrijft men uitmuntende wormdrijvende krachten toe, in groote giften zouden zij duizeligheid, walging, braking, doorloop, zelfs den dood kunnen veroorzaken. Vooral aan het pulpa, dat de zaden omgeeft, schrijven vele schrijvers deze laatste werking toe, doch Turpin, welke het meermalen aan honden heeft gegeven, zonder dat deze er eenige hindernis van ondervonden, en in Carolina de zaden ongestraft door kinderen zag inslikken, ontkent dit ten stelligste. Uit den bast zou men volgens Heine eene soort van Catechu kunnen verkrijgen; aan de bladeren en bloemen kennen vele eene bedarende eigenschap toe, terwijl de olie door persing en kooking uit de zaden verkregen, op verschillende plaatsen als lampolie gebezigd wordt; van deze zaden maakt men op de Philippijnsche eilanden rozenkransen.

Omtrent de Javaansche Meliasoorten schrijvende, vermeldt Blume het navolgende: »zoo b. v. zijn de basten onzer *Meliae* bij »de inlandsche bevolking onder den naam *Mindi* of *Kakera-kikera* »(*Melia Azedarach*) en *Imbo* (*M. Azadirachta*) bekend, niet slechts »uitmuntende wormdrijvende middelen, maar komen ook, wegens »hunne in eenen hoogen graad tonische eigenschappen, in menig »opzicht met onzen kinabast overeen. Derzelver gebruik is bijzon- »der aangewezen bij verzwakkende doorloopen zonder neiging »tot ontsteking, b. v. bij het bord (*cholera morbus*) en ook bij »dien geesel, welke men te regt den naam van *cholera* geeft en

»die in de laatste tijden onze bezittingen zoo schrikkelijk heeft
»geteisterd.

»Hier verdient het gebruik van een zwak afkooksel van den
»wortelbast als een behoedmiddel tegen deze ziekte, wanneer
»men zich volstrekt van behoedmiddelen bedienen wil, mis-
»schien den voorrang boven alle andere en men kan zich
»zelfs van ruime giften van dit afkooksel eene uitmuntende
»werking beloven, zoodra de krampachtige toevallen slechts eeni-
»germate zijn uit den weg geruimd.

»Ook de vruchten dezer planten toonen wormdrijvende eigen-
»schappen, en zelfs de bladeren der kakera-kikera tusschen boe-
»ken gelegd beveiligen deze tegen mot en andere schadelijke
»insekten. Versch gekneusd worden zij uitwendig tegen het hoofd-
»zeer (tinca) met een gewenscht gevolg gebruikt."

Ik wil hier nog bijvoegen dat van deze plant, als mede van de *Azadizachta indica* Jss, uit welke laatste Piddington een alcaloid, *Azadirine* genaamd, wil bekomen hebben en hetwelk hij als surrogaat der zwavelzure chinine voorslaat, door mij dikwijls goede uitwerking gezien is bij de op vele moerassige plaatsen in deze gewesten heerschende tusschenpoozende koortsen, vooral bij die welke den inlander aantastten en niet zeer intensief verliepen. Er werd als dan gebruik gemaakt van een aftreksel der bladen en van den bast der jongere takken, zijnde deze verre weg bitterder dan die der oudere takken of van den stam. Om deze echter met kina of chinine gelijk te stellen en toetedienen in gevallen, waarbij levensgevaarlijke verschijnselen zich voordoen, zoo als bij perniciëuse koortsen, zoude ik niet durven, maar haar veeleer met de *Menispermum cocculus* en andere in deze gewesten als febrifuga geroemde middelen brengen tot de onafzienbare rei der tegen tusschenpoozende koortsen als werkzaam voorgestelde bittertonische middelen. Een naauwkeurig chemisch onderzoek van bast en bladeren zoude, geloof ik, spoedig eenige opheldering in dezen kunnen geven.

418 BOT. NM. — *Melia excelsa* Bl.

INTL. BEN. — Mindi S; Miendrie J.

GR. FL. — Poeloc pinang, op Java in het wild en in tuinen.

GEER. — Het ligte, grove, witte en niet door witte mieren aan-

getast wordende hout bezigt de inlander als bouwhout en vooral ter vervaardiging zijner kleine prauwtjes of kano's; zij gebruiken verder den bast als koortsweerend middel en de jonge bladeren tegen scabies.

419. BOT. NM. — *Melia* L. (spec. Sumatr:)

INL. BEN. — Kindog (??)

GR. PL. — Sumatra's Westkust.

GEBR. — Het hout zal zeer sterk en voor bouwhout geschikt zijn.

420. BOT. NM. — *Aglaija odorata* Lour.

INL. BEN. — Tjoelang M; Kamoening tjina M; Patjar tjina J; Tsjoelang Ch.

GR. PL. — Oost Indie; op Java in de meeste tuinen.

GEBR. — Om de altijd groene en glinsterende bladeren, doch vooral om de kleine welriekende bloemen, welke de schoone sekse gaarne tot versiersel in hun hoofdtooisel bezigen, wordt deze heester veelvuldig aangekweekt.

421. BOT. NM. — *Lansium domesticum* Jacq. A Duku Hssk.

INL. BEN. — Doekoe M. S.

GR. PL. — Op Java en elders veelvuldig in tuinen.

GEBR. — Het hout is sterk en geschikt voor huisbouw, wordt echter weinig gebruikt. De de grootte en gedaante van geele pruimen hebbende vruchten zijn goed rijp zijnde aangenaam zuurzoetachtig van smaak, als nageregt zeer bemind en gezond. De sehil, welke op het vuur geworpen eenen eenigzins welriekenden geur verspreidt, bezit een wit, kleverig, aan de lucht blootgesteld zwartwordend melksap; gedroogd en fijngestampt zijnde, wrijft de inlander zich met haar het ligchaam bij het baden in, om daardoor eene zachte huid te bekomen. Aan de groene, innig bittere zaden worden wormdrijvende eigenschappen toegekend, en aan kinderen twee of drie, met water fijngewreven, ingegeven.

422. BOT. NM. — *Sandoricum indicum* Cav.

INL. BEN. — Kitjapie S; Sendoel S; Sontol J.

GR. PL. — Oost Indie, de Philippijnsche en Moluksche eilanden; op Java in vele tuinen.

GEBR. — Volgens Rumphius wordt de aromatische wortel met

azijn en water fijngewreven inwendig bij kolikpijnen aangewend; hij zal inwendig toegediend een krampstillend maagmiddel zijn, terwijl Blume aan hem gelijke hoedanigheden als aan den wortel van Melisoorten toekent; hij wordt op Java bij witten vloed toegediend in verbinding met den zeer bitteren en zamentrekkenden wortelbast van *Xijlocarpus obovatus*. Volgens Endlicher kent men aan de Amerikaansche soorten eenen muskusreuk en purgeerende en braakwekkende eigenschappen toe.

De stam levert een fraai bouw- en meubelhout. De vruchten worden raauw, gedroogd en soms gekonfijt gegeten.

CEDRELACEAE Jss.

423 BOT. NM. — *Cedrela febrifuga* Bl.

INL. BEN. — Soeren M. J. & Bali; La-oelit en La-oerit Lt; Oelasse Ht; Unas en Onos Br; Eijtale Huam; Lossal Ul.

GR. PL. — Oost-Indie, Java in bergstreken.

GEER. — Van dezen op Java te huis behoorenden boom wordt het weeke en ligte hout veelal tot het maken van prauwen aangewend, tot huisbouw zal hetzelfde, omdat het bij het droogen krom trekt, niet geschikt zijn, doch veel gebruikt worden tot vervaardiging van kistjes, doozen, bakken en ander huisraad.

Geneeskundig van groot belang is de bast, welke in Indie reeds sedert langen tijd in gebruik is en nu sedert eenige jaren ook in Europa officineel is geworden onder den naam van cortex *Cedrelae*, China van Giava, China china uit Oost-Indië; zijn hoofdbestanddeel schijnt looistof te zijn, een alealoide is in denzelven nog niet gevonden, wel verondersteld (*Cedreline*). Reeds Rumphius vermeldt dat een afkooksel van den bast en de bladeren met *djaringoe* (*Acorus terrestris* Rumph.) gedronken werd bij koorts en bij vergrooting der milt. Horsfield, Blume, Berton en Waitz vermelden mede zijne koortsweerende krachten, doch hebben zelve den bast meer tegen chronisch geworden diarrhoe en dijsenterie met goed gevolg toegediend. Tegenwoordig wordt hij nog door eenige geneesheeren tegen koortsen en diarrhoe verordend, hij schijnt echter eerder tonisch-adstringeërend te werken en niet met chinabast of chinine gelijk te stellen te zijn, ten

minste is zijn gebruik niet algemeen geworden. Men schrijft hem voor in afkooksel met cortex Aljixiae en cort. Sintok, in tinktuur en in extraktvorm, aan welke laatste Waitz eenige gelijkenis op catechu toekent. Terwijl Horsfield en Hasskarl opgeven dat de Javaan van den bast geen geneeskundig gebruik maakt, zoo schijnt zijne toediening in Westelijk Java ja bijna onbekend te zijn, uit Midden- en Oost-Java verzekerden mij echter vele inlanders, dat de bast vermengd met Djahej pait (an Zingiber cassumunar Rxb?) in afkooksel wordt toegediend bij koorts en diarrhoe. (1)

424. BOT. NM. — *Swietenia mahagoni* L.

GR. PL. — Zuid-Amerika op steenachtige gronden, is naar Java overgebracht.

GEBR. — Van dezen aanzienlijken boom is het genrige, digte en fraai bruinroode hout onder den naam van Mahagoniehout beroemd, wordt door schrijnwerkers veel verwerkt en is van hooge waarde. De bittere en zamentrekkende bast wordt als surrogaat der kina door vele Engelsche en Amerikaansche geneesheeren bij tusschenpoozende koorts en andere ziekten in poeder, aftreksel en extraktvorm toegediend.

SAPINDACEAE Jss.

425. BOT. NM. — *Schmiedelia racemosa* L.

INL BEN. — Kibëok S; Lamboetang M; Klinting biroe M; Tjoekilang J.

GR. PL. — Oost-Indie, in Oostelijk-Java vooral op lage gronden en in eenige tuinen.

GEBR. — Het hout gebruikt men voor wandelstokken, waarvoor de slangen zeer bevreesd zouden zijn en op de vlucht gaan. De

(1). Zie uitvoeriger omtrent het gebruik van dezen bast: Blume, bijdragen tot de Flora van Java. p. 199 & sqq; Waitz, praktische waarnemingen over eenige Javaansche geneesmiddelen p. 27—32.

bladeren worden tijnigestampt, gekookt en met indigowater vermengd, om zwart te verwen; de vruchten worden gegeten, doch zijn niet lekker.

426. BOT. NM. — *Vitania edulis* Std.

INL. BEN. — Kilalajoe S; Kitjileijouw S; Lalego M; Klajoe en Katti-lajoe J; Toebi-sira Mand.

GR. PL. — Java en elders in lagere bergstreken.

GEER. — Het hout van dezen boom, ofschoon van geringen omvang, is sterk en zeer taai, zeer geschikt voor rijststampers en stelen van verschillende werktuigen. De jonge bladeren worden als groente gegeten; met de met water fijngewrevene bladeren besmeert de inlander zich het ligchaam, volgens Hasskarl bij eene ziekte, waarvan zij zeggen dat de duivel hen zou hebben aangetast (orang kenah seetan, sakit badi); ook bij eene soort van herpes circinnatus (sakit kadas) en in Mandheling bij rheumatismus en nachtelijke beenpijnen; de vruchten worden rijp en onrijp, raaūw en gekookt door hen gegeten.

427. BOT. NM. — *Cupania Lessertiana* Cmbd. = *Mischocarpus sundaiensis* Bl.

INL. BEN. — Kihooëh S; Kihooi S; Waliklar J.

GR. PL. — Java, Noesakambangan, Sumatra.

GEER. — Het zeer taaije hout wordt gebezigd voor handvatsels en verschillende gereedschappen, en is minder geschikt om vuur te vatten (Blume).

428. BOT. NM. — *Nephelium lappaceum* L.

INL. BEN. — Ramboetan boeloe M. S; R. atjeh M; R. goenōng J.

GR. PL. — Oost-Indië; op Java veelal in tuinen.

GEER. — Het hout, dat grof, rood en zwaar is, dient soms als bouwhout, doch wordt door insekten ligtelijk aangetast. De aangename zuurachtige vruchten der gekweekte soorten vindt men als nageregt op vele tafels, worden gaarne gegeten en zijn zeer gezond. De in het wild groeiende echter bezitten bijna geen spoor van sappig vruchtvleesch. Uit de zaden wordt eene soort van lampolie bereid.

429. BOT. NM. — *Nephelium litchi* Don.

INL. BEN. — Litchi Ch.

GR. PL. — China en Indie; op Java in tuinen overgeplant.

GEER. — Ook de vruchten dezer bezitten eenen aangenaam zuurzoetachtigen smaak, zijn zeer gezond en bij sommige ontstekingsachtige aandoeningen of verstoorde galafscheiding heilzaam; zij zijn vooral door de Chinezen zeer bemind. De gedroogde vruchten worden uit China naar Java veelvuldig overgevoerd onder den naam van Litchi of Lingkeng, en vooral door vrouwen gaarne gegeten; te Palembang schrijft men aan deze stondendrijvende krachten toe. Het hout is geschikt voor bouwhout.

430. BOT. NM. — *Nephelium Noronlianum* Cmsb.

INL. BEN. — Kihooëh S; Kiramboetan oetan M; Seggel & Eggel M; Tjeroggol monjet M.

GR. PL. — In bosschen van westelijk Java.

GEER. — De stam levert een sterk bouwhout en wordt veel gebruikt voor molens, buffelkarren, ploegen, rijststampers enz.; voor brandhout is het minder geschikt, omdat het niet vlug wil branden. De vruchtjes worden door kinderen en apen gegeten.

RHAMNEAE RBr.

431. BOT. NM. — *Ziziphus jujuba* Lam.

INL. BEN. — Bidara M; Balis bukkol Mak.

GR. PL. — Indie, Cochinchina, China, Japan; op Java meestal in tuinen en langs de wegen.

GEER. — Van dezen boom zal de stam een sterk bouwhout leveren, dat ook veel voor handvatsels van gereedschappen gebruikt wordt. Rumphius noemt den wortel zeer bitter, bijna gelijk aan slangenhout; de wortelbast wordt gedronken bij moeilijke urienlozing; de schors des booms bezigt men op Bali tegen diarrhoe. Volgens Horsfield bezit deze laatste zeer tonische eigenschappen, wordt hij aangeprezen bij maagzwakte en ziekten der ingewanden, doch is hij minder werkzaam dan de Poelé. Endlicher geeft op hij door vele indische volken in plaats van Quassia wordt aangewend. Op de takken dezes booms zal zich dikwijls lak (gummi lacca) bevin-den (*Geiger*).

De bladeren bezigt men op Java bij het afwasschen van lijken

en fijngekneusd uitwendig bij hoofdpijn. De vruchten zijn meelig, zoetachtig van smaak, in Europa in sommige apotheken onder den naam van Jujubae voorhanden, en worden door den inlander gegeten. Gedroogd worden zij als inwikkellend, verzachtend, ligt oplossend middel bij borstkatarrhen aangeprezen, doch steeds in verbinding met andere zelfstandigheden aangewend; zij zijn een bestanddeel der Augsburger borstthee. Rumphius zegt dat de Amboinezen de half rijpe vruchten bij borstaandoeningen bezigen, doch weerspreekt derzelve nut.

EUPHORBIACEAE Brtl.

432 BOT. NM. — *Euphorbia nerifolia* L.

INL. BEN. — Soesoerra S; Soedoe-soedoe M. J; Sosoehoe O. J; Bladong Bali; Oebat dingin Amb; Aijhuua Ht; Karamban-dinar Bd; Sjuggi lida T.

GR. PL. — Op Java en elders, meestal langs strandplaatsen.

GEER. — Van deze Cactusaardige struik, welke de inlander veelal als omheining of bij het maken van versterkingen aanplant, wordt op Java slechts, zoo verre mij bekend is, het melksap uitwendig bij furunculi en sommige huidziekten aangewend; meerdere deelen van haar zijn echter zoo op deze eilanden als vooral op den vasten wal van Indie in gebruik. Zoo zoude de wortel den beet van vergiftige slangen heelen. De wortelbast, gekookt met rijstwater en arak, bezigt men volgens van Rheede bij waterzucht en is een zeer doelmatig geneesmiddel. Uit het hout zouden soms krisheften gesneden worden. De bladeren behooren, daar zij den stoelgang zeer bevorderen, tot de hijdragoga; op Hitoe zoude men deze daartoe in rijstap mengen; op Bali echter ze als groente bij vischspijzen nuttigen; verwarmd en op den buik gelegd zullen zij de urienafscheiding vermeerderen; gekookt en bij wijze van omslagen gebruikt pijnstillend werken. Het uit de boven een zacht vuur verwarmde bladeren gesterpe sap wordt soms in plaats van azijn gebruikt. Het melksap der plant, dat in de keel branding verwekt en in de oogen gerakende hevige ontsteking doet ontstaan, werkt ontlastingsbevorderend en wordt door de Hindoes tegen tusschenpoozende koorts en onderbuiksverstop-

pingen, als ook tot het branden van wratten en kwaadaardige zweeren aangewend. Volgens Horsfield kan het bij wijze van gom gedroogd gemakkelijker toegediend worden; hij diende het als diureticum, tweemaal daags vijf grein, met vertrouwen en goed gevolg bij eenen lijder aan hijdrops toe. Nog vermeldt Rumphius dat men op Timor een weinig melksap aan kinderen geeft, welke aan wormen lijden. Bontius gebruikte een extrakt der bladeren tegen hijdrops, paralijsis, enz.

433. Bot. NM. — *Euphorbia antiquorum* L.

INL. BEN. — Soesoerra S; Dawon soerroë J; Soedoe J.

GR. PL. — Afrika, op Java bij bouwlanden en langs de stranden.

GEBR. — Deze plant levert tegenwoordig met de *E. canariensis* de bekende *Euphorbium* of *resina Euphorbia*, eene zeer scherpe ligt brandbare stof, welke, wanneer men zich bij het tot poeder stooten dezer niet in acht neemt, spoedig ontsteking van het slijmvlies van neus en oogleden doet ontstaan, en hoofdzakelijk zamengesteld is uit scherpe hars, was, mijricine, plantenlijm, caoutchouk en eenige zouten. In Indie bezigt men het vermengd met de uit de zaden van *Sesamum orientale* geperste olie uitwendig bij rheumatische aandoeningen, inwendig tegen hevige constipatio alvi. De Arabieren maken met meel van hetzelfde hunne sterk drastische, pisdrijvende pillen, terwijl zij de gekookte takken aan hunne kameelen te eten gegeven. Op Java is deze werking der gomhars den inlander niet bekend, doch vermengt men deze met het sap van temoe lawak (de wortel eener zingiberacea) en wrijft dit in bij scabies, waardoor de mijt zoude sterven.

434. Bot. NM. — *Euphorbia tirucalli* L.

INL. BEN. — Tikal baloeng S; Patta toelang J; Pohon lidop J; Kajoe tangan J.

GR. PL. — Java in bebouwde moerassige gronden, ook veel in omheiningen.

GEBR. — Ook deze plant bevat een zeer scherp melksap. Hare wortel prijst van Rheede in afkooksel gegeven aan bij darmpijnen, als den stoelgang zeer bevorderende. Het jonge loof wordt op Java in water geweekt, fijngewreven en dit water gedronken

om eene rijkelijke stoelgang te verkrijgen. Volgens Rumphius zoude de buiteaste fijne bast na fijngewreven te zijn bij eene beenbreuk om het gebrokene lid worden aangewend. Het melksap, waarvan men op de Philippijnsche eilanden gelooft, dat het gebrokene beeneinden weder zou doen zamenkleven, gebruikt de inlander uitwendig bij scabies, herpes en andere chronische huidziekten als causticum; in Indie zal het ook als blaartrekkend middel aangewend worden.

435. BOT. NM. — *Euphorbia thijmifolia* Wld.

INL. BEN. — Mamaniran M; Nanangkaän S; Patikan J.

GR. PL. — Op Java in weilanden en langs de wegen; Japan.

GEER. — Een afkooksel van het kruid dezer plant, welke eenigzins aromatisch en zacht zamentrekkend is, geeft men in Indie gewoonlijk aan kleine kinderen bij diarrhoe en om ingewandswormen te verdrijven. Op Java wordt de geheele plant fijngewreven met adas, plassarie en water en inwendig toegediend bij hevige diarrhoe, dysenterie en ander buiklijden. Het sap der stengel wordt bij vlekken op het hoornvlies in de oogen gedruppeld. Volgens Hasskarl legt men de fijngewrevene plant ook als bedeksel op wonden.

436. BOT. NM. — *Euphorbia canaliculata* Hrt. Bog.

GR. PL. — Onbekend; is eene sierplant.

437. BOT. NM. — *Euphorbia splendens* Bot. Mag.

GR. PL. — Amerika.

GEER. — Is eene sieraadplant, den Javaan onbekend.

438. BOT. NM. — *Pachystemon trilobum* Bl.

INL. BEN. — Marra en Marra burrum S.

GR. PL. — Java in bergstreken.

GEER. — Het hout der oude boomen dient voor bouw hout en huishoudelijke gereedschappen; met het melksap der jonge planten lijmt men boeken.

439. BOT. NM. — *Homalanthus Leschenaultianum* A. Jss.

INL. BEN. — Karumbi S.

GR. PL. — Op Java in kleihoudende bergstreken.

GEER. — De bast wordt gestampt, en of in water geweekt, of beter afgekookt en het water afgegoten, en daarmede kleedjes garen, enz. zwart geverwd. De bladeren worden over het vuur

gedroogd zonder ze te verbranden, dan fijngewreven en in het voeder van beesten gedaan, welke door eene soort van kleine wormpjes (karmi) aangetast zijn (Hasskarl). Met adas en poelassarie vermengd en fijngewreven bezigt men ze uitwendig bij hoofdpijn.

440. BOT. NM. — *Acalijpha densiflora* Bl.

INL. BEN. — Tali andjieng S; Boentoet koetjing M. S; Nangsi humboet S; Ejkor koetjing M; Lunga tambang J; Koepessa Ht; Lofitti T.

GR. PL. — Op Java en elders veelvuldig in tuinen.

GEER. — Vele Acalijphasoorten prijst men als oplossend, pissen zweetdrijvend en ontlastingsbevorderend aan. Van deze soort in het bijzonder heeft Rumphius opgeteekend, »de wortel en bladeren houdt men voor een specifiek middel tegen bloedspuwen. »Uitwendig wrijft men de bladeren in bij eene huidziekte, de »witte melaatschheid, noman poetie genaamd. De bladen worden ook gebruikt tegen spruw der kinderen. Anderen bezigen »daartoe den wortel.»

441. BOT. NM. — *Cnesmone javanica* Bl.

INL. BEN. — Poeloes aroij S.

GR. PL. — Java in bergachtige streken.

442. BOT. NM. — *Claoxijlon indicum* Endl.

INL. BEN. — Taliengkoop S. M; Bleketoeboek J.

GR. PL. — Westelijk Java in bergstreken.

GEER. — Het hout brandende verspreidt dit eene rook, welke de ademhaling zeer bemoeijelijkt; het jonge loof wordt afgekookt en als groente bij de rijst genuttigd; bast, bladeren enz. fijngewreven worden bij aamborstigheid op de borst ingewreven.

443. BOT. NM. — *Claoxijlon minus* Endl.

INL. BEN. — Seroet of Sieroet S.

GR. PL. — Westelijk Java in bergstreken.

444. BOT. NM. — *Elatariosperma tapos* Bl.

INL. BEN. — Tapos S.

GR. PL. — In boschrijke bergstreken van Westelijk Java.

GEER. — Het hout is wel wit en fraai, maar wordt niet gebezigd, daar het niet sterk is en spoedig door de witte mieren wordt verteerd. De vruchten leveren eene olie, die bij spijzen

kan worden aangewend en ook als lampolie dient. Hasskarl.

445. BOT. NM. — *Aleurites moluccana* Wld.

INL. BEN. — Moentjang S. J; Kamierie M; Boewa kras M; Sapiri Mak; Ampiri Bg; Kalleli Bm; Siboe en Siboe Br; IJaro-mahoe Amb.

GR. PL. — Op alle deze eilanden in bewoonde plaatsen.

GEER. — De als noten of amandelen smakende zaden worden, zoo door Europeanen als inlanders, onder verschillende spijzen gemengd als specerij benuttigd. Fijngestampt en met katoen of den bolster van kokosnoten vermengd of gekneed en in bamboezen gedaan leveren zij eene soort van fakkels. Gedroogd, fijngestampt, daarna in stoom gekookt en uitgeperst verkrijgt men van haar eene groenachtige vette olie, welke versch zijnde tot het bereiden van spijzen kan gebruikt worden, niet lekker, evenwel onschadelijk zal zijn, doch meestal slechts tot lampolie dient, gebrand wordende eenen stinkenden walm verspreid en voor onze lampen niet geschikt is.

446. BOT. NM. — *Jatropha multifida* L.

INL. BEN. — Djarak tjina M.

GR. PL. — Is uit Amerika naar Java overgebracht en wordt aldaar in vele tuinen gevonden.

GEER. — De hazelnootgroote, bleekbruine zaden, *Nuces purgantes*, *Avellana purgatrix*, *Been magnum*, worden als die van *Curcas purgans* Mdk (447) aangewend. Onder den naam van *Oleum Pinhoen* of *Braakolie* bragt men voor eenige jaren uit Brazilië eene in giften van 1 à 2 droppels hevig purgerende olie, welke waarschijnlijk uit deze zaden verkregen wordt, die volgens Soubiran volstrekt dezelfde bestanddeelen als die der *Curcas purgans* bezitten. Ook de bladeren worden als purgeermiddel aangewend, zij zullen een tegengift tegen dat des Manschinellenbooms (*Hippomane manzinella* L) zijn. - Geiger.

Ook deze plant laat zich in stekken ligt voortplanten, en wordt daarom veel in heiningen aangetroffen. De dikke knollen worden na eerst in asch gebraden te zijn gegeten. Hasskarl.

447. BOT. NM. — *Curcas purgans* Mdk.

INL. BEN. — Djarak kosta M; Djarak pagger M.

GR. PL. — Cuba, Nieuw-Grenada; op Java in bebouwde plaat-

sen en vooral in heiningen aangeplant.

GEBR. — Van dezen, door stekken ligt voortteplantenen, giftigen heester beschouwt men de bladeren als roodmakend en verharde gezwollen verdeelend; zij zullen ook geschikt zijn tot heeling der door de paardenvlieg veroorzaakte wonden aan de oogen der paarden en tot bedwelming van visschen. De plant is rijkelijk bedeed met een zeer scherp melksap, hetwelk men veronderstelt dat eene reinigende en wondheelende kracht bezit, en het linnen zwart verwt; op Java wrijft men daarmede de tanden in, om deze zwart te maken. De zaden, welke zoo in uitwendig aanzien als in innerlijk maaksel veel met die van *Ricinus* overeenkomen, waren vroeger onder den naam van Braaknoten, *Nuces catharticae*, *americanæ* seu *barbadenses*, *Semina ricini majoris* s. *ficus infernalis* in de apotheken aanwezig; zij zijn reukeloos, hebben aanvankelijk eenen olieachtigen smaak, waarna een aanhoudend branden in de keelholte volgt, werken sterk drastisch purgeerend en braakwekkend, zijn zeer gevaarlijk en zelfs doodelijk. De Javaan is voor deze zeer bevreesd, sommige echter eten een half of een geheel zaadje om eene rijkelijke stoelgang te verkrijgen; meer genomen ontstaat volgens hen hevige braking, stoelgang en duizeligheid. Blanco geeft aan, dat wanneer zij te hevig werken men de handen moet in koud water houden of liever eerst de embrijo's uit dezelve nemen; ook van Humboldt geeft dit laatste aan. Een zuur, *acidum Jatrophiæ*, hebben Caventou en Pelletier uit de zaden verkregen, waardoor waarschijnlijk hunne hevige werking veroorzaakt wordt.

Uit deze zaden wordt eene olie geperst, welke vroeger onder den naam van helsche olie, *oleum infernale* s. *cicinum* in den handel was, en in kleine giften hevig purgeert. Soubeiran vond haar helder, kleur- en reukeloos, in den beginne van eenen zachten, later echter scherp en smaak; zij schijnt in kouden alcohol in het geheel niet, in warmen slechts weinig oplosbaar te zijn, waardoor zij zich van ricinus- en crotonolie zoude onderscheiden. Op Java bezigt men haar als lampolie en ook om garens en kleedjes mede rood te verwen waartoe zij vermengd wordt met moentjang (sem. *Aleuritis moluccanæ*), tjabeh (fruct. *Capsici frutesc.*), djahej (rad. *Zingiberis*), lankwas (rad. *Galan-*

gae) en andere. Het vernis, dat de Chinezen bezigen om hunne kasten, geweren (boxes) mede te bedekken, wordt verkregen door kooking dezer olie met ijzerroxijde.

De eerste berigten omtrent deze zaden en olie heeft men volgens Geiger te danken aan den Spaanschen abt Monardes; men diende ze vroeger bij anasarca en andere soorten van waterzucht zoo in- als uitwendig toe; ook bij ileus, chronische jicht, enz. werden zij zeer geroemd. Tegen wormen liet men ze op den buik inwrijven.

448. BOT. NM. — *Manihot utilisima* Pohl.

INL. BEN. — Oebie dangdur M; Oebie kajoe M; Oebie djindral M; Oebie wolanda M; Hoei dangdur S; Tjamporang S; Ketella randoe J; Ketella kajoe J; Ketella pohon J; Boedin J; Oebie prantjis Mand.

GR. PL. — West Indie, Zuid Amerika; op deze eilanden meestal tot omheiningen of in tuinen aangeplant. Zij laat zich ligt door stekken voortplanten, waarbij de inlander het bijgeloof koestert, dat de wortel giftig zoude worden, wanneer de stekken bij het planten verkeerd in den grond worden gestoken.

GEBR. — Deze achtvoet hooge heester is door kultuur tegenwoordig niet alleen door geheel Midden en Zuid Amerika verspreid, maar ook naar Azie en Afrika overgebracht. Zijne knolvormige wortel, welke soms meer dan dertig ponden weegt, bevat eene groote hoeveelheid giftig melksap, dat gedronken wordende maagpijn, oprisping, walging en braking doet ontstaan, terwijl Piso zegt, dat door hetzelfde de oogen spoedig donkergeel gekleurd worden, langdurige duizeligheid en hoofdpijn ontstaan en eindelijk koude der ledematen, angst en zelfs den dood volgen. Niettegenstaande dit wordt in Amerika toch dit giftige sap, waarvan eene halve drachme toereikende zou zijn om een' mensch te dooden, met peper gekookt als specerij bij vleeschpijzen genuttigd, daar door kooking de giftige stof vervliegt en het overblijvende aldus onschadelijk en voedzaam wordt. Door gisting wordt uit het versehe sap des wortels eenen dronkennaken-den drank verkregen. Uit dezen wortel worden twee soorten van zetmeel bekomen, welke den Zuid- Amerikaanschen volkeren

tot spijs dienen en zij op verschillende wijze toebereiden, er brood van bakken enz. Om deze te bekomen worden de wortels goed fijn geraspt, het melksap er uitgeperst, daarna het meelige overblijfsel met water goed uitgewasschen en op steenen of ijzeren platen verhit; op deze wijze wordt de giftstof en afgewasschen en door de hitte vervluchtigd. Het overblijfsel vormt de beken-de Cassave, Manico of Mandioca en wordt, wanneer men van deze opeengebakkene koeken maakt, Cassavebrood genaamd. Het water, waarmede de gestampte wortel herhaaldelijk afgewasschen is, laat, wanneer men het in rust laat, een fijner zetmeel nederploffen, dat Tapioca heet. Deze beide zetmeelsoorten kunnen in voedzaamheid met bijna alle andere wedijveren en worden dikwijls naar Europa uitgevoerd. De versch afgeschraapte wortel legt men in Amerika nog op onzuivere zwerende oppervlakten.

Op Java nuttigt de inlander de jonge bladeren afgekookt als groente. De wortels worden voor eene aangename spijs gehouden en raauw, gekookt of in asch gebraden gegeten, echter mijde men de daarin zich bevindende vezelen niet mede te eten, daar door deze braking en buikpijn zoude ontstaan. De fijngesnedene bladeren vermengd met een weinig van de vrucht der Arenpalm en zemelen geeft men aan paarden, welke aan ingewandswormen lijden, waardoor zij meerdere ontlasting krijgen en de wormen gedood of uitgedreven worden.

449. BOT. NM. — *Gelonium glomeratum* Bl.

INL. BEN. — Penawar bëas S; Ganglot J; Kinauk S; Djanglot J;

GR. PL. — In lagere bosschen van Java en Noesakambangan.

GEER. — Van dezen bijna immer bloeienden en vruchtdragenden heester wordt het hout voor lansstelen gebezigd.

450. BOT. NM. — *Ricinus communis* L.

INL. BEN. — Djarak kaliki S; Djarak selassar S.

GR. PL. — Zuidelijk Azie, Afrika en Amerika, Japan, op Java veelvuldig gekweekt.

GEER. — Uit de zaden wordt door kooking en persing de bekende Ricinus- of Castorolie bereid, welke den inlander soms

als purgeermiddel, meestal echter slechts als eene stinkende lampolie bezigt, tot welk einde hij de zaden met die van kapok (*Gossampinus alba* Ham.) vermengt en te gelijk uitperst. Het sap, door warmte uit de bladstelen en bladeren gedreven, druppelt hij in de ooren bij hoofdpijn en bij doofheid door verkouding veroorzaakt. De bladeren met aluin tot eene pap bereid worden uitwendig op chronische zweren aangewend; met melk gekookt bevorderen zij, volgens Blanco, de etterafscheiding bij verschillende gezwollen beter dan elk ander kataplasma. Als ontlastingsbevorderend en wormdrijvend middel worden soms de zaden gegeten, echter slechts weinige en met omzigtigheid. De olie gemengd met kalk en kapok wordt als stopverw tot het kalefateren van prauwen en schepen gebezigd.

451. BOT. NM. — *Codiaeum variegatum* Rmph, A latifolium aureum.

INL. BEN. — Kadomaas S; Kajoepoering maas gedeh S; Kajoe maas besaar M, en

452. BOT. NM. — *Codiaeum variegatum* Rmph, B angustifolium rubrum.

INL. BEN. — Kajoepoering burrum lentiek S; Handaroessa burrum S; Kadomaas S; Kajoe maas ketjil M; Dawon tamman J.

Voorts worden nog voor alle variëteiten dezer plant de navolgende namen opgegeven, als: Sosal Ht; Aijtette obte en Aijtette olite Huah; Gandaroessa koening Bd. en Kodiho of Dahingora T.

GR. PL. — Op Java en elders veelvuldig in tuinen,

GEER. — De wortel en bast dezer plant zijn scherp en veroorzaken bij het kaauwen een gevoel van branding in de mondholte.

Volgens Rumphius geeft men een aftreksel van den wortel der reode variëteit aan kleine kinderen tegen maagpijnen. De jonge takjes geeft men met zout en water aan vermagerde buffels, om deze spoedig vet te maken. Bladeren en takken bezigt men als sieraad bij vele feesten; fijngeknusd worden zij uitwendig tegen lendenpijn aangewend en die der laatste soort soms als groente genuttigd.

453. BOT. NM. — *Baliospermum axillare* Bl.

INL. BEN. — Oedoe lada S; Pantjahan S.

GR. PL. — Java in bergstreken.

454. Bot. NM. — *Croton tiglium* Hmlt.

INL. BEN. — Kimalakkian S; Pantjahar M; Tjeraken J; Adal adal J.

GR. PL. — West-Indie, Oost-Indie, op Java in vele tuinen.

GEER. — De drastische werking van de zaden en de olie dezes booms algemeen bekend zijnde, zoo zal ik alhier slechts vermelden, dat de geschildte wortel op Amboina aangewend wordt tegen waterzucht. De bast en het hout, alhier niet in gebruik, bezitten eenen scherpen brandenden smaak en drastische eigenschappen. Wanneer het hout, de bladeren of de zaden worden fijngestampt en in eenen vijver geworpen, sterven de visschen daardoor. Om ruimen stoelgang te verkrijgen roostert de inlander een zaadje boven het vuur en eet dit geheel of gedeeltelijk. De olie op den buik ingewreven zoude soms darmontlasting verwekken; door hare scherpte roept zij echter dikwijls groote puisten te voorschijn.

455 Bot. NM. — *Bridelia stipularis* Bl.

INL. BEN. — Kanjehreh lumboet S; Kandrie S; Katoekoe gelang M; Amadijeh Mand.

GR. PL. — Batavia en elders in vochtige tuinen.

GEER. — Van dezen boom dient het hout veelal voor huisbouw; de bladeren met water fijngewreven worden aan kraamvrouwen toegediend en bij hoofdpijn voor het voorhoofd gesmeerd; op de Philippijnsche eilanden worden de gedroogde bladeren door eenige Indianen in plaats van tabak gerookt.

Omtrent de *Brideliasoorten* in het algemeen vind ik vermeld dat de bast van alle Aziatische soorten adstringeerd is.

Op Java worden de jonge spitsen der takken van deze van de schil bevrijd en in water gedoopt, en dan op die plaatsen van het oog gedrukt, welke eene witte kleur hebben, waardoor het zien nagenoeg belet wordt (*maculae corneae*), doch moet dit middel reeds in het begin der ziekte worden aangewend, anders verdwijnen de vlekken niet meer. Hasskarl.

456. Bot. NM. — *Sauropus rhamnoides* Bl.

INL. BEN. — Katoek S; Babing J.

GR. PL. — Westelijk Java in vruchtbare gronden.

GEER. — Bladeren en vruchten worden raauw en afgekookt als

groente bij de rijst gegeten; de bladen fijngewreven met patoek bék en water worden uitwendig gebezigd tegen furunculi, hoofdpijn, koorts, enz.

457. BOT. NM. — *Phyllanthus niruri* L.

INL. BEN. — Mamaniran S. M; Nangkaän S; Katoemba leman S; Dawon tjinta M; Aijlaun mahaij Amb; Dawon ketjil Bd; Goffo miskien T; IJgo-ijgo T.

GR. PL. Door geheel Indie op vochtige woeste of bebouwde gronden; Japan.

GEBR. — De wortel, bladeren en jonge loten worden in Indie als afvoerend, pisdrijvend en wondheelend aangeprezen; de bladeren welke bitter zijn als een goed maagversterkend middel. Volgens Rumphius wordt de wortel met pinang gekaauwd bij tand-, buik- en lendenpijn en geeft men het kruid afgewreven met water aan kinderen tegen vallende ziekte en stuipen.

Volgens de eenparige getuigenis van vele inlanders bewijst een afkooksel der geheele plant of alleen, of met den wortel van *Carica papaja* L. vermengd, goede diensten bij gonorrhoeae, pijnlijke urienlozing, graveel enz.; bij eerstgenoemde aandoening maken ook vele Europeanen hiervan gebruik. Om deszelfs vruchtafdrijvende kracht gebruiken inlandsche vrouwen het vaak tot een onzedelijk doel.

458. BOT. NM. — *Melanthes rhamnoides* Bl.

INL. BEN. — Tjetjerennean S; Tjitjerannan S; Boeroeng randa S; Tjontjong beloet J.

GR. PL. — Java in kreupelbosschen.

459. BOT. NM. — *Cicca disticha* L.

INL. BEN. — Tjermeh M.

GR. PL. — Oost-Indie, op Java veelvuldig in tuinen.

GEBR. — De wortel bezit hevige braakwekkende en purgeerende eigenschappen, misschien wel te hevig om er in de geneeskunde gebruik van te maken, daar vele inlanders mij verzekeren, dat honden en kippen verwond wordende met eene pijltje, dat met het melksap des wortels bevochtigd is, dadelijk dood nedervallen. Ook Hasskarl geeft aan, dat de steek met eene pen daarvan reeds dodelijk zal zijn. Volgens Rumphius geeft men een stukje van den wortel met mostaardzaad en water fijnge-

wreven aan aamborstigen te drinken. De inlanders bezigen alhier een aftreksel van dezen tegen sakit boeboelan. Een afkooksel der bladeren, welke zweetdrijvende eigenschappen bezitten, zal tegen sijphilis aangewend worden. De aangenaam zuurzoete en saprijke vruchten worden raauw, gekookt, onder andere groenten gemengd, in het zout ingelegd of gekonfijt gegeten. De zaden bezitten purgeerende eigenschappen.

460. Bot. NM. — *Anisonema dubia* Bl.

INL. BEN. — Wawoeloetan S.

GR. PL. — Bij Tangerang in kreupelhout.

GEBR. — De bladeren en stengels fijn gestampt en afgekookt bezigt men tot het zwartverwen van katoenen stoffen.

461. Bot. NM. — *Bradleja rubra* Std.

INL. BEN. — Kimoeka S; Marehmeh mienjak S.

GR. PL. — In kreupelbosschen van Bantam, Buitenzorg en de Preangerregentschappen.

GEBR. — Het hout is voor huisbouw geschikt; uit den bast der oudere boomen vervaardigt men touw voor vischnetten, terwijl de bladeren bij de rijst gegeten worden.

462. Bot. NM. — *Pierardia racemosa* Bl.

INL. BEN. — Menting S, M; Kapoendong J.

GR. PL. — Java, veelal in tuinen.

GEBR. — Het hout dat fijn, week, sterk en fraai is, bezigt men voor huisbouw en meubelen. De schil wordt even als die van *Aleurites moluccana* Wld. gebruikt om garens rood te verven. De zuurzoete vruchten, welke goed rijp zijnde aangenaam van smaak zijn, worden gaarne gegeten en zijn gezond.

463. Bot. NM. — *Hura crepitans* L.

GR. PL. — Zuid-Amerika op eenen vochtigen grond, van daar in de laatste jaren naar Java overgebracht en in sommige tuinen gekweekt, waar zij welig opgroeit:

GEBR. — Het scherpe melksap des zandkokerbooms, dat in de ooggen gebragt ligtelijk ontsteking veroorzaakt, heeft men in den laatsten tijd bevonden een goed middel tegen lepra te zijn. Volgens den Officier van gezondheid Schorrenberg te Suriname moet het melksap ingezameld worden, wanneer de bast het saprijkst is, en gedurende de toediening van dit middel suiker volstrekt

vermeden worden. De bast wordt verseli of op een zandbad uitgedroogd voorgeschreven, ook het melksap kan in verschen of uitgedampten toestand worden toegediend. In den beginne diende men een braakmiddel toe, met tusschenpoozing van drie a vier dagen, bereid uit anderhalve ons verschen of zes drachmen gedroogden bast met acht ons water tot op de helft verkookt. Twee dagen na het laatste braakmiddel gaf men den lijders 's morgens en 's avonds eene pil bevattende één grein gedroogd melksap, waarna naar omstandigheden dagelijks of om den anderen dag werd opgeklommen, totdat zij 16 grein daags gebruikten, welke laatste gift zelden werd verdragen, doch meestal ontsteking van maag en darmkanaal, enz. veroorzaakte. Was deze toestand weder hersteld, dan werd het braakmiddel weder herhaald en de behandeling op nieuw ingesteld. Van vijf tot vijf dagen gaf men laauwe baden en reinigde de huid met groene zeep. Ofschoon de Heer Schorrenberg bij gebrek aan ruimte in het hospitaal zijne proeven spoedig moest staken, zag hij echter bij allen, die aan lepra leden, na een tijdelijk gebruik reeds merkbare beterschap. Ook bij het Groot Militair Hospitaal alhier werden in 1852—1853 proeven met dit middel genomen tegen hardnekkige psoriasis, en, ofschoon deze onvolledig waren, toch beterschap waargenomen. Volgens Prof. Mulder, welke in 1848 den bast en het melksap scheikundig onderzocht, schijnen in den eersten voornamelijk looizuur en eene eigenaardige hars, in het laatste slechts de hars alleen het bepaaldelijk werkzaam bestanddeel te zijn. (Zie uitvoeriger hieromtrent de mededeelingen van den Heer Wassink in het Geneesk. Tijdschrift voor Nederl: Indie, 4e Jaarg, aflev. 1—4, bladz. 539 & volgg.)

De zaaddoozen, welke soms voor zandkokers gebruikt worden, springen rijp zijnde met een groot gedruisch open. De platte, vaal geele, op kraanoogen gelijkende en als amandelen smakende zaden werken sterk purgeerend, in Amerika dient men er 1 à 2 als zoodanig den slaven toe; doch is hun gebruik niet van gevaar ontbloot.

ANACARDIACEAE Lindl.

464. BOT. NM. — *Rhus succedaneus* L.

INL. BEN. — Pohon tjap M; Fasi-no-ki Japan.

GR. PL. — China en Japan, van daar naar Java overgebracht.

GEER. — Even als uit de *Rhus vernix* L. vloeit uit dezen boom eene hars, welke met cinnaber en andere kleurstoffen vermengd de Japansche sumak daarstelt en als vernis bewaard wordt; volgens Thunberg levert hij echter zoo weinig, dat het niet der moeite waardig is ze te verzamelen. De olie uit de gekneusde, na de kooking nog warm gemaakte en onder eene pers gedrukte zaden dient tot de bereiding van kaarsen, en verkrijgt de dikte van talk.

465. BOT. NM. — *Mangifera indica* L. (variet. 2).

INL. BEN. — Manga M; Batjang M; Limoes M.

GR. PL. — Oost Indie, thans ook in tropisch Amerika ingevoerd; op Java en elders meestal in tuinen.

GEER. — Van dezen boom wordt de bast, hoofdzakelijk die van den wortel, welke bitter en aromatisch is, tegen diarrhoe, leucorrhoeae, enz. aangewend, of wel slechts zijn bitter, scherp en aromatisch sap daartoe gebezigd. Volgens Blanco dient een afkooksel des wortels als verfstof. Het grove niet zeer sterke hout wordt als bouwhout gebezigd, doch door witte mieren en andere insekten ligt aangetast. Kleederen, welke in indigo eerst zijn blaauw geverwd, doopt de Javaan daarna in een afkooksel van den mangabast, om deze eene groene kleur te doen verkrijgen. Aan de scherpe bittere hars, welke van zelve uit den stam vloeit, kent men eene antisijphilitische kracht toe; alhier gebruikt men ze slechts als lijm. De jonge bladeren wendt men aan bij hoest en aamborstigheid, de oude zullen tot zuivering der tanden dienen en ook gebruikt worden om thee te vervalschen en zwart te kleuren. Het vleesch der steenvruchten, in het algemeen Mangapruimen geheeten, en waarvan door kultuur eene menigte variëteiten zijn verkregen, bezit eenen aangenamen zoeten smaak, waardoor zij op de tafels van Europeanen en inlanders zeer gewild zijn; bovenmatig gebruikt verwekken zij ligtelijk vermeerderde ontlasting en worden vele door furun-

culi of andere huiduitslagen geplaagd. Aan zijne bittere zaden kent men eene wormdrijvende kracht toe; met Blaauwhout vermengd zullen zij eene goede inkt leveren.

466. BOT. NM. — *Mangifera foetida* Lour.

INL. BEN. — Remang S. M; Ambatjang M.

GR. PL. — Cochin-china, de Molukkos, op Java in tuinen.

GEER. — Ook de steenvruchten van dezen boom worden gegeten, zijn echter minder aangenaam dan die der vorige soort en bezitten een wit stinkend vleesch.

467. BOT. NM. — *Anacardium occidentale* L.

INL. BEN. — Djamboe monjet M; Manga monjet M; Djamboe mehdeh M; Djamboe kadjoe M; Djamboe soor Mak; Boewa frangi Amb.

GR. PL. — De Caraïbische eilanden, Mexiko, Zuid-Amerika; op deze eilanden veelal in tuinen.

GEER: — Van dezen in West Indie te huis behoorenden boom bezit de wortel ontlastingsbevorderende eigenschappen, terwijl de zamentrekkende bast tegen spruw aangewend wordt. Uit zijnen stam vloeit eene gomachtige zelfstandigheid, welke zich dikwijls tot eenen vuistgrooten kogel aanzamelt, en in Europa onder den naam van Gomme d'Acajou in den handel gebracht wordt; deze wordt even als de Arabische gom aangewend, terwijl boeken met dezelve bestreken zijnde niet door witte mieren worden aangetast. De bladeren zullen volgens Endlicher hoofdpijn verwekken, doch worden op Java als groente gegeten. De saprijke vruchtdrager (oneigenlijk door velen vrucht genaamd) bezit eene roode kleur, een aangenaam zoetzuurachtig, soms eenigzins wrang vleesch, dat als ooft wordt gegeten of liever het sap er uitgezogen, wijl zij geëet wordende door hun zuur de tanden stomp maken. Door de Negers wordt deze vruchtdrager als een middel tegen maagbezwaren aangewend. Het sap dient dikwijls als limonade; door gisting bekomt men uit hetzelfde eene soort van wijn en azijn; terwijl de Engelschen het gebruiken tot bereiding van punch. De noten, welke vroeger en nog soms in eenige apotheken onder den naam van West Indische Olifantshuizen, *Anacardium Occidentale*, verkrijgbaar zijn, waren in vroegere tijden in Europa tegen geest- en verstands-

zwakte, als ook tegen verschillende borst- en onderbuiksaandoeningen in gebruik, gelden thans nog in Zuid Amerika als een werkzaam middel tegen chronische diarrhoe en worden bij wijze van amulet om den hals gedragen als behoedmiddel tegen chronische oogontstekingen en roode vlekken in het aangezicht.

Even als de Oost Indische, bevatten ook deze noten tusschen hunne twee schalen een zwart zeer bijtend sap, dat op de huid aangebragt spoedig ontsteking verwekt en afschilfering der opperhuid veroorzaakt. De hars, welke uit de noten verkregen kan worden, zal het sterkste der blaartrekkende middelen en boven Spaansche vliegen te verkiezen zijn, wanneer men eene langdurige afleiding beoogt, de prikkeling der piswerktuigen wil vermijden en van het later gebruik eene prikkelende zalf verschoond blijven; ook kan deze hars zeer goed tot daarstelling van gewaste taf (taffetas epispastique) dienen. In Amerika bedient men zich van het scherpe sap, dat tusschen de schalen bevat is, als bijtmiddel tot vernietiging van wratten, likdoorns en zomerspoeten; ook bestrijken de Indiaansche vrouwen er zich het aangezicht mede, om de huid weg te bijten, waardoor zij eene nieuwe teederdere opperhuid terug bekomen en er alzoo jeugdiger zullen uitzien. Het zwarte sap, als ook het melksap des booms benuttigt men nog tot het beschilderen van lijnwaden en deelt dit aan deze eene onoplosbare zwarte kleur mede. De binnenste schaal der noot omvat eene goedsmakende kern, welke rauw en toebereid gegeten, en als amandelen uit een geneeskundig opzicht kunnen gebruikt worden; volgens Bleeker schijnen zij opwekkend op den genitaalspheer te werken. Alvorens ze gebruikt worden moet men ze in water goed afwasschen, om hen van de aanhangende scherpe stof der schalen te bevrijden.

In deze gewesten is de inlander bekend met het gebruik der gom als lijnstof, de geneeskrachtige aanwending van den bast, de eetbaarheid van bladen, vruchtdragers en kernen, alsmede met het blaartrekkend vermogen van het vocht, dat tusschen de schalen bevat is.

468. BOT. NM. — *Schinus terebinthifolius* Radd.

INL. BEN. — 'Tangoelong ketjil M (?)

GR. FL. — Brazilië, Bourbon, naar Java overgebragt.

GEER. — Deze boom, welke eene menigte hars door de spleten der opperhuid uitzweet, en steeds al zijne takken als met kristallen bedekt heeft, zal echte terpentijn opleveren.

469. BOT. NM. — *Bouea oppositifolia* Msn.

INL. BEN. — Goenarjah S; Tjantekkeh S; Gandaria M, J.

GR. PL. — Pegu; op Java veelal in tuinen.

GEER. — Het fraaije, tamelijk sterke en taaije hout wordt soms voor huisbouw gebezigd, doch dient meer tot vervaardiging van scheden van wapens, akker- en timmermansgereedschappen. De jonge bladen en de in het zout ingelegde onrijpe vruchten eet men bij de rijst, de rijpe als lekkernij.

BURSERACEAE Kth.

470. BOT. NM. — *Canarium commune* L.

INL. BEN. — Kitoewah S; Kanarie M; IJal Amb; Nanari Bd; Niha T.

GR. PL. — Oost Indie, de Molukko's; op Java meestal in bebouwde plaatsen en in het wild op den Salakh

GEER. — Uit den stam dezes booms vloeit eene hars, waartrent de meeste schrijvers verschillende opgaven mededeelen. Volgens Willdenow is zij talkaardig, riekt zoo sterk dat zij hoofdpijn veroorzaakt en wordt gebezigd om er fakkels van te maken, welke bij het branden echter zeer stinken. Merat en Lens gelooven dat zij de *Resina Guineae novae*, eene soort van Elemihars, zoude zijn. Volgens Lindley bezit zij dezelfde eigenschappen als de *Copaivabalsem*, terwijl Blanco vermeent men deze hars als berookingsmiddel bij phthisici kan bezigen. Het grove en sterke hout wordt veel bij den huisbouw gebezigd, echter door witte mieren aangetast, en daarom meer tot het maken van doelangs (schenkbladen), roeispanten en brandhout aangewend. De zaden worden op deze eilanden vrij algemeen bij wijze van amandelen gebezigd, bezitten eenen zoeteren smaak dan deze en veroorzaken door hun groot gehalte aan vette olie, wanneer zij niet goed rijp zijn, ligtelijk diarrhoe. Volgens Waitz zijn zij aan te bevelen bij ontstekingachtige ziekten van spijs- en urienwegen en bij vergiftigingen door scherpe plantenstoffen. Met een

weinig sago vermengd, bereidt men er volgens Rumphius het Amboinesche brood van, baggêa en mangêa genaamd, welk brood echter zeer hard en moeilijk verteerbaar is. De olie uit de rijpe en in den rook gedroogde zaden verkregen kan versch zijnde tot het bereiden van spijzen, de oude slechts om te branden gebruikt worden.

SIMARUBACEAE Rich.

471. Bot. NM. — *Quassia amara* L.

GR. PL. — Suriname; op Java ingevoerd.

GEER. — Zie omtrent dezen boom en het lignum quassiao de verschillende handboeken over materies medica.

472. Bot. NM. — *Samadera indica* Grtn.

INL. BEN. — Gatep pait M.

GR. PL. — Madagascar, Oost Indie, in tuinen rondom Batavia.

GEER. — Van dezen boom bezitten bijna alle deelen een zuiver bitter, bijna gelijk aan dat der *Quassia* en *Simaruba*, hoofdzakelijk echter is dit in den bast, welke onder den naam van *Cortex Niepa* in den handel komt, en in de vruchten voorheerschende.

Door de bitterstof worden beide deze deelen ten hoogste gewigtig bij zwakte van het darmkanaal, ziekelijke slijmafzondering van hetzelfde, verminderde galafscheiding, in het algemeen bij vele naziekten welke met zwakheid van maag en ingewanden verbonden zijn. Van Rheede prees een afkooksel harer vruchten aan tegen Aziatische cholera, terwijl Blume met voordeel van hetzelfde heeft gebruikt gemaakt bij remitterende en intermitterende koorts. Ook de wortel en de bladeren zullen als koortswerend middel kunnen aangewend worden. De bast daarenboven, welke scherp, ligt bijtend van smaak is en het speeksel roodkleurt, levert verbonden met die van *Morinda umbellata* het duurzame rood der Oost Indische halsdoeken (*foulards de l'Inde*).

XANTHOXILLEAE Rich.

473. Bot. NM. — *Brucea sumatrana* Rxb.

INL. BEN. — Kandong peutjang S; Kantjiel peutjang S; Kadoija S; Loessa radja M; Katilang J. Waarschijnlijk zijn de voor twee Bruceasoorten door Horsfield aangegevene namen: Kimonjenjen S, Trawalot J, Kipait S en Pati lalar J ook op deze soort van toepassing.

GR. PL. — Sumatra, Java, de Molukkos, China en Cochinchina.

GEBR. — Even als de vorige plant munt deze door een zuiver bitter uit, dat in wortel, bast, bladeren en vruchten bevat is, haar met Simaruba, Quassia en Absijnth gelijk stellen doet en ook even als deze bij atonischen toestand van maag en darmkanaal, remitterende en intermitterende koortsen aanwenden. Bovendien prijst Horsfield een afkooksel van den bast met die der *Cedrela febrifuga* verbonden aan, als zeer heilzaam zijnde in de laatste stadia van dysenterie; ook als wormdrijvend middel zoude deze bast kunnen toegediend worden.

DIOSMEAE Jss.

474. Bot. NM. — *Evodia glabra* Bl.

INL. BEN. — Kisampang S.

GR. PL. — In hooge bosschen van Buitenzorg en Tjanjor.

GEBR. — Het fraai witte hout gebruikt de inlander als bouwhout, de bast en bladeren uitwendig tegen schurft van paarden en andere huisdieren. Volgens Blume kan men zich van een afkooksel van alle Javaanschē *Evodiasoorten* bedienen als een zuiverend en opwekkend wondmiddel.

RUTACEAE Brtl.

475. Bot. NM. — *Ruta graveolens* L.

INL. BEN. — Ingoe M.

GR. PL. — Europa, Japan; naar Java in tuinen overgebracht.

GEBR. — Wordt hoofdzakelijk bij kleine kinderen en door kraamvrouwen alhier gebruikt.

OXALIDEAE De.

476. Bot. NM. — *Oxalis repens* Thnb.

INL. BEN. — Djoekoet tjaliengtjieng S; Dawon assam ketjil M.

GR. PL. — Kaap de goede hoop, Madagascar, Ceijlon, op Java in moerassige plaatsen en slooten.

477. Bot. NM. — *Averrhoa bilimbi* L.

INL. BEN. — Bliembieng beussie S; Blimbieng M; Blimbing boeloe en Bl: boelat M; Baijuan tijade Mak; Tagoerela Amb; Tagorera Bd.

GR. PL. — Oost Indische eilanden, op Java op bebouwde plaatsen.

GEBR. — De fijngewrevene bladeren zal men op Bali bezigen om zich bij hevige koortsen het ligchaam in te wrijven of wel daartegen een aftreksel gedronken worden; ook bezigt men die van deze en de volgende soort tot rijpmaking van langdurige zwellingen. De vruchten, welke aangenaam doch scherp zuur zijn, worden onrijp en rijp zijnde gegeten, meestal echter bij andere spijzen gemengd, dan wel in azijn of in suiker ingelegd. Eene conserf of marmelade van deze in plaats van tamarinde gedronken is zeer nuttig bevonden bij scorbutus en zoogenaamde status biliosus. Het sap der vruchten, waarin veel zuringzuur aanwezig is, kan ook in de huishouding gebezigd worden om linnengoed van roest- en inktvlekken te bevrijden.

478. Bot. NM. — *Averrhoa carambola* L.

INL. BEN. — Tjaliengtjieng S; Bliembieng manies M.

GR. PL. — Als de vorige soort.

GEBR. — Volgens Rumphius wordt de schors dezès booms met adas en poelassarie fijngewreven op den buik gesmeerd om stoelgang te verwekken en roode hond te verdrijven. De saprijke, minder zure en verkoelende vruchten worden meer dan die der vorige soort raauw gegeten, echter ook even als deze toebereid en aan hen dezelfde geneeskracht toegeschreven. Bovendien zou het sap vroeger tegen maculae corneae zijn aangewend en nog gebezigd worden tot het polijsten van ijzer.

BALSAMINEAE Rich.

479. BOT. NM. — *Impatiens balsamina* L.

INL. BEN. — Patjar J. & Bali; Patjar aijer, P. tjina of P. koe-koe M; Lakka ketjil, Lakka ambon, Alhalla ambon en Inne aijer Amb; Mardeni T.

GR. PL. — Oost Indie, Japan, op Java in tuinen nagenoeg verwilderd.

GEER. — Het kruid dezer als sierplant veelvuldig in tuinen gekweekt wordende plant wordt als bedeksel op ligte verwondingen, haar sap met aluin vermengd door de Javanen en Japannezen tot roodkleuring der nagels gebezigd.

COMBRETACEAE Jss.

480. BOT. NM. — *Terminalia catappa* L.

INL. BEN. — Katappang M; Katappang laut M; Telijo Bd; Noessoe T.

GR. PL. — Oost Indie, de Moluksche en Caraibische eilanden; op Java in tuinen.

GEER. — De zaden, welke aangenamer van smaak zijn dan die der Kanarie, worden gelijk hazelnoten en amandelen gegeten. Het hout van den stam is een sterk bouwhout, terwijl de schors en bladeren gebezigd zullen worden tot zwart verwen, vooral om de tanden te kleuren en inkt te maken.

481. BOT. NM. — *Quisqualis pubescens* Brm.

INL. BEN. — Woedanie of Oedanie M, S; Ketjeklok J; Tjekok J; Tjikau J; Soe-tjoen Ch.

GR. PL. — Cochin-china, Java, de Molukko's, op Java vooral in kreupelbosschen en langs rivieroeveren.

GEER. — Van deze plant worden de zaden rijp en onrijp zijnde onder de wormdrijvende middelen gerekend en zoo aan volwassenen als voornamelijk aan kinderen toegediend. Daar zij bij deze laatsten echter ligtelijk braking, hevige hik, duizeligheid enz. veroorzaken, moet men met hunne toediening zeer voorzigtig zijn, te meer daar kinderen deze wegens hunnen naar noten of amandelen gelijkenden smaak gaarne eten; van twee tot

vijf zaden zijn genoegzaam. De inlander wrijft er een of twee van met akkar djaroeng, kintjoer en water fijn en geeft dit aan kleine kinderen te drinken, waarop deze de wormen dood zullen ontlasten. Volwassenen kunnen van de rijpe vruchtjes er vele eten. De bladeren, welke eenen onaangenamen geur en eenen sterkersaardigen smaak bezitten, worden soms als groente gegeten, soms ook als wormdrijvend middel toegediend.

OENOTHEREAE Endl.

482. BOT. NM. — *Jussiaea fluvialis* Bl.

INL. BEN. — Selalassor M; Randa katilan M; Kembang tem-bagaän aijer M.

GR. PL. — Java langs beekjes in bergachtige streken.

GEBR. — In tropisch Azie en Amerika worden de eenigzins zamentrekkende Jussiaca-soorten voor omslagen en pappen gebezigd (Endlicher). Van deze soort zoude men de bladeren met dedak gemengd op Java aan varkens te eten geven.

LIJTHRARIEAE Jss.

483. BOT. NM. — *Lawsonia alba* Lam.

INL. BEN. — Patjar tjina en Patjar koekoe M; Dawon lakka M; Patjar petok J; Inei Mand; Tingi lakka Bd; Tsjinkahoe Ch.

GR. PL. — West en Zuid Azie, Noord Afrika; op Java en omringende eilanden veelvuldig in tuinen.

GEBR. — De wortel dezer plant, welke de Oost Indische Alkanna, de *Radix Alkanna vera* volgens de meeste schrijvers is, is donkerbruinrood en smaakt zacht zamentrekkend; zijne voornaamste bestanddeelen zijn roode kleurstof en galnotenzuur; hij is in Europa nog in sommige apotheken verkrijgbaar en dient tot geelverwen. Volgens Blanco bezigt men hem in Turkije als cosmeticum. Het hout tot houtschool gebrand wendt men op Java bij spruw, enz. aan. De bladeren maken in vele Oostersehe landen een gewigtig handelsartikel uit, daar volgens de gewoonte dier volken men met deze de nagels, de haren, ja

zelfs paardenstaarten en leder (marokijnleder) rood verwt. Ook alhier is deze gewoonte om de nagels rood te verwen zeer in zwang, en vermengt men tot dat einde de bladeren met zwarte mieren, tjabel (spaansche peper), bawang poetih (uijen), enz., wrijft dit alles tot een papje te zamen fijn, en bindt dit op de te kleurene nagels.

In vroegere jaren van uit Griekenland en later ook van deze gewesten wordt gemeld, dat de bladeren en bloemen, ligt zamentrekkend zijnde, heilzaam zijn bij spruw en andere aandoeningen der mondholte, en zij uitwendig bij verschillende zweren, vooral onijchia, en huidziekten worden aangewend. Bij de oudere Romeinsche geneeskundigen komt de plant reeds onder den naam van *Ligustrum* voor, terwijl de oude Grieken haar Cijpros noemden. De geurige bloemen, welke om hunnen reuk de inlanders veelal tusschen hunne kleederen leggen, zullen in Egipte tegen hoofdpijn, bij wijze van vlierbloemen in een zakje genaaid, aangewend worden. De vlugtige olie uit deze laatste verkrijgbaar zal dienstig zijn bij verstijfde en verlamde ledematen.

484. BOT. NM. — *Lagerstroemia indica* L.

INL. BEN. — Thé oetan M.

GR. PL. — Japan, China, Cochin-china, op Java om zijne schoone bloemen in vele tuinen aangeplant.

MELASTOMACEAE RBr.

485. BOT. NM. — *Melastoma polijanthum* Bl.

INL. BEN. — Harendong goenoeng S; Bitoerong itam M; Widadari M; Tjonkodo kir J; Doekdoek en Kadoekdoek Bali; Nau en Aijnahu Amb; Karmandijn Mak; Geroro mavalla T.

GR. PL. — Oost-Indie; op Java, Sumatra, Borneo enz. meestal als kreupelhout in hoogere streken.

GEER. — Volgens Rumphius dient men het sap des wortels toe aan lijders met epilepsie of andere zenuwtoevallen; volgens Hasskarl wordt dezen afgeschraapt, in water geweekt en dit water aan kinderen te drinken gegeven tegen ingewandswormen; of wel men laat zijnen bast 2 à 3 dagen in water weken, wrijft die dan fijn en bindt dit als pap den kinderen

op den buik. De zamentrekkende bladeren kunnen bij diarrhoe, dysenterie en blennorrhoeae aangewend worden. De zoetsmakende bessen, welke bij het kaauwen de lippen en het speeksel zwart kleuren, hebben aan dit geslacht den naam gegeven en zijn eetbaar.

MLJRTACEAE RBr.

488. BOT. NM. *Sijncarpia Vertholenii* Teijsm. & Baudk.

INL. BEN. — Kajoe bessie M.

GR. PL. — Molukko's; op Java in eenige tuinen overgebracht.

GEER. — Deze boom, welke door Rumphius verkeerdelijk als *Metrosideros vera* zoude beschreven zijn, levert het zoo bekende IJzerhout.

489. BOT. NM. — *Eucalyptus robusta* Sm.

GR. PL. — Nieuw Holland.

GEER. — Deze, welligt een der hoogste boomen van Nieuw-Holland, daar hij soms eene hoogte van meer dan 160 voeten bereikt, bezit in den stam vele holten, waardoor zijne jaarringen, doorweven met eene roode of schoon vermillioenkleurige gom, zichtbaar worden. Alle zijne deelen zijn zeer geurig.

490. BOT. NM. — *Psidium guajava* Radd. A pomiferum Radd.

INL. BEN. — Djamboe biedjie M; Dj. kloetoe M; Dj. batoe J; Dj. koeneng J & Bali; Guajava T.

GR. PL. — Oost- en West-Indie, de Molukko's, op Java in kreupelbosschen en veelvuldig in tuinen.

GEER. — De bladeren en wortel van dezen boom waren vroeger onder den naam van *Folia et Radix Guajavae* in Europa officieel, zij zijn eenigzins geurig en even als de bast zamentrekkend. Een afkooksel van den wortel, beter nog van den wortelbast, diende Waitz met goed gevolg toe bij dijsenterie, wanneer reeds alle verschijnselen van ontsteking verdwenen waren door vroegere toediening van kwikmiddelen enz.; ook nu nog wordt het door velen tegen chronische dijsenterie aanbevolen, zoo ook een aftreksel der bladeren, welke als thee, Jamboethee genaamd, bij diarrhoe en dijsenterie in alle stadia kunnen gedronken worden; ook de inlanders bezigen ze gaarne tegen deze ziekten.

Het wecke, echter sterke hout dient voor rijststampers, scheden

van wapens, enz. De aangenaam smakende, aromatische en vleezige vruchten kunnen zonder nadeel in groote hoeveelheid genuttigd worden, zij zijn echter door de menigte zaadjes den nieuwaangekomenen dikwijls lastig en willen bij hen wel eens ligte diarrhoe veroorzaken.

491. BOT. NM. — *Rhodomijrtus tomentosa* Dc.

INL. BEN. — Harendong sabrang M:

GR. PL. — Hindostan, Cochin-china, China; op Java als sierplant in eenige tuinen.

492. BOT. NM. — *Sijzijgium jambolanum* Dc.

INL. BEN. — Jamblang S; Doeat S; Djoeat M; Oebar Mand; Roppa-rappo Mak; Doewé Bm.

GR. PL. — Oost Indie; op Java en Sumatra in tuinen vrij algemeen.

GEER. — Het hout is een goed en sterk bouwhout; de bast, welke gebruikt wordt om het touw van vischnetten fraai wit te wasschen en sterk te maken, kan ook in afkooksel bij diarrhoe dienstig zijn. De bladeren worden raauw gegeten en op de Philippijnsche eilanden gedroogd bij gebrek aan tabak gerookt of onder deze gemengd. De blaauwe, zuurachtig zoete, adstringerende, olijfvormige vruchten worden raauw en gepekeld gaarne door den inlander genuttigd.

493. BOT. NM. — *Carijophijllum aromaticum* L.

INL. BEN. — Tjengkeh M; Boenga lawan en Boegoelawan M; Boehoelawan Amb; Boalawa T; Gomode Td; Tin-sjong Ch.

GR. PL. — Molukko's, Sumatra, op Java in eenige tuinen; tegenwoordig ook overgebracht naar de Mascarenische en Antillische eilanden en den vasten wal van Zuid Amerika.

GEER. — Volgens Rumphius wordt de nagel gebruikt als amulet tegen vijandige kogels, als minnedrank vermengd met kajoe rappat en matjaän, en als een de vleeschlijke lusten opwekkend middel door Chinezen. Het huishoudelijk en geneeskundig gebruik der nagelen en vooral der nagelolie is te bekend om er hier meer over aan te halen.

494. BOT. NM. — *Eugenia Micheli* Lam.

INL. BEN. — Kijangkar S.

GR. PL. — Brazilië, Demerarij; op Java in tuinen.

GEER. — De vruchten van deze en andere Eugéniasoorten behooren in Amerika tot de geliefkoosde ooftsoorten.

495. BOT. NM. — *Jambosa vulgaris* Dc.

INL. BEN. — Djamboe aijer mawar, Dj: aijer en Dj. mawar M.

GR. PL. — Oost Indie, op Java in het wild en in tuinen, thans in bijna alle keerkringslanden aangekweekt.

GEER. — De zamentrekkende bast dezes booms en de scherp aromatische zaden worden tegen diarrhoe en dijsenterie aangewend. De vruchten, welke eenen aangename rozengeur en lekkeren smaak bezitten, worden niet slechts als een geliefd ooft raauw en ingelegd gegeten, maar zijn ook benevens de in suiker ingemaakte bloesems als een verkoelend en bedarend geneesmiddel in gebruik en als ziekenspijze gezocht. De verse zaden zijn ook als homöopathisch genees- en behoedmiddel bij epidemische katarrhen werkzaam bevonden.

496. BOT. NM. — *Cerocarpus aquaëus* Hsskl = *Jambosa aquaëa* Rmph.

INL. BEN. — Djamboe aijer M; Djamboe goelampok anom J; Jamboe djene Mal; Jamboe oewer Bali; Gora jadi T; Roettoen tsjapeo en Roettoe maun Amb; Oewer Bd.

GR. PL. — Molukko's, op Java in tuinen zeer algemeen.

GEER. — De schors des booms met water afgewreven zou als mondspoeling heilzaam zijn tegen spruw der kinderen. De fraaije, als het ware uit was gevormde vruchten hebben een aangenaam zuurachtig, saprijk vleesch en worden veelvuldig raauw of met wijn en suiker gestoofd gegeten; men vindt ze verscheidene bij elkander aan eene fijne bamboes geregen te koop.

497. BOT. NM. — *Barringtonia speciosa* L.

INL. BEN. — Songgom lalakki S; Poetoen M; Kajoe boeton M; Toeton J; Kalappa loepa J; Lali J; Talisseij Mak; Huttum Amb; Modjo T; Tsjing-khi Ch.

GR. PL. — Stille Oceaan en Moluksche eilanden, China, Sumatra, op Java langs de stranden.

GEER. — Uit de takken van dezen fraaijen boom bekomt men is West Indie door insnijding een weinig sap, dat Momin of Toddijwijn genoemd en als pisdrijvend middel gebruikt wordt; ook de bast wordt als geneesmiddel aangewend. De bladeren

kunnen bij wijze van borden dienstig zijn. Uit de schoone bloemen bereidt men eene likeur, welke onder den naam van Eau de Creole bekend is. Het vleesch der vruchten smaakt aangenaam zoet, bijna als abrikozen en wordt als ooft gegeten, zee-lieden bezigen ze vaak om hunnen dorst te lesschen, terwijl zij, volgens van Humboldt en Bonpland, door kinderen zeer bemind zijn, deze krijgen er echter na het eten eene geele kleur van, welke na verloop van 24 à 48 uren zonder gebruik van eenig geneesmiddel weder verdwijnt. De zaden fijngekneusd en in het water geworpen bedwelmen de zich daarin bevindende visschen; gebrand en tot poeder gemalen of wel gekaauwd met de pinangnoot, kruidnagelen en banglaai (*Zingiber gramineum*) worden zij bij diarrhoe en colica aangewend. Uit deze wrijven de Chinezen een slijmig vocht, waarmede zij hunne regenschermen (pajongs) bestrijken, om deze waterdigt te maken; ook perst men er eene olie uit, welke slechts tot branden geschikt is. Volgens Blanco zoude de vrucht een rattenvergift zijn.

498. BOT. NM. — *Gustavia valida* Dc.

INL. BEN. — Poetat S; Poetat goenong S.

GR. PL. — Java, Noesakambangan, Sumatra in bossehen.

GEBR. — Bij gebrek aan andere genesmiddelen bezigen de inlanders de bast en bladeren tegen diarrhoe.

GRANATEAE Don.

499 BOT. NM. — *Punica granatum* L.

INL. BEN. — Delima M; Salioe en Tsja-lieo Ch.

GR. PL. — Zuidelijk Europa en Azie, Japan, Afrika; op deze eilanden meestal in tuinen.

GEBR. — Vermeenende dat het gebruik en aanwending van den wortelbast en de vruchtschil als wormdrijvend middel genoeg bekend is, zoo wil ik hier slechts aanhalen, dat het vruchtmoes aangenaam zuurzoet van smaak en zeer gezond is; dat de bloemen om hunne schoone kleur zeer gezocht en afgetrokken met water geschikt zouden zijn voor hen, welke aan scorbutus, aphthae of andere aandoeeningen der mondholte lijden; dat de vruchtschillen en zaden tonisch en adstringerend werken, en bij leucorrhoe, diarrhoe

en dijsenterie aangewend worden; dat men ze op Java droogt, fijnstampt en met den azijn uit den arenboom verkregen vermengt om eene fraaije schrijfkint te bekomen; verder dat men de onrijpe vruchten eet en daarbij klapperwater drinkt om de tanden fraai zwart te verwen.

ROSACEAE Jss.

500. BOT. NM. — *Rosa damascena* Mill.

INL. BEN. — Kembang aijer mawar S, M; Boenga kembang Mand; Boenga roos Men.

GR. PL. — Sijrie, op Java en elders als sierplant zeer gezocht.

501. BOT. NM. — *Rosa ranunculiformis* Hrt. Std.

INL. BEN. — Als de vorige plant.

GR. PL. — Europa, alhier als sieraadplant in vele tuinen.

502. BOT. NM. — *Rubus rosaefolius* Sm.

INL. BEN. — Bomberettian S

GR. PL. — China, Mauritius, naar Java overgebracht.

GEER. — De geknensde bladeren worden met water bij chronische dijsenterie gedronken, de zuurzoetachtige vruchten worden gegeten

503. BOT. NM. — *Fragaria indica* Andrs.

GR. PL. — Nepaul, op Java in zeer hooge bergstreken.

GEER. — De vruchten dezer plant gelijken veel op onze aardbeien, doch zijn kleiner en nagenoeg smakeloos.

504. BOT. NM. — *Spiraea Lindleijana* Sieb.

GR. PL. — Als sieraadplant in eenige tuinen.

AMIGDALEAE Jss.

505. BOT. NM. — *Prunus laurocerasus* L.

GR. PL. — Trebisonde, van daar naar Europa; op Java in eenige tuinen.

GEER. — Het gebruik der bladeren, aetherische olie en water is uitvoerig in verschillende handboeken over materies medica beschreven.

506. BOT. NM. — *Prunus javanica* Tsmn. & Bndk.

GR. PL. — Westelijk Java.

PAPILIONACEAE Endl.

507. BOT. NM. — *Crotalaria* L. spec 1.

INL. BEN. — Kakatjangan S; Geger soreh M.

GR. PL. — Op Java in het wild en in tuinen.

508. BOT. NM. — *Indigofera tinctoria* L.

INL. BEN. — Taroem M; Taroem kajoe M; Tom J, Bali & T; Nila Ps; Tenarrom Bd; Entoe Men; Tscheen Ch.

GR. PL. — Oost en West Indie, Afrika, Japan, Java, Sumatra en Bali in tuinen.

GEER. — De inlanders beschouwen de wortels der Indigoplant als werkzaam tegen koorts, terwijl zij de bladeren inwendig bij tusschenpoozende koortsen en uitwendig tegen parotitis, phijsconia lienis et hepatis en andere zwellingen aanwenden; tegen dit laatste bezigen zij ook de verfstof. Volgens Blanco zijn vrouwen welke indigo bereiden eerder onderhevig aan longlijden, dan de mannen. Lindleij geeft aan dat een aftreksel der wortels als waschmiddel gebruikt de wormen doodt; dat het sap der jonge takken met honig vermengd aangeprezen is bij spruw van kleine kinderen; dat indigo in poedervorm op wonden of zweren gestrooid deze zuivert; dat de West Indische ziekte, IJaws genaamd, genezen wordt door onslagen met eene oplossing van indigo. Over het gebruik der indigo in Europa is genoeg geschreven.

509. BOT. NM. — *Sesbania cochinchinensis* Dc.

GR. PL. — Cochinchina; bij Bandong op vochtige plaatsen.

INL. BEN. — Tjatjandie S.

GR. PL. — De bladeren en onrijpe vruchten worden gekookt bij de rijst gegeten.

510. BOT. NM. — *Agati grandiflora* Dsv.

INL. BEN. — Toeri burrum S; Toeri meirah M; Sambal J; Kadja toewa Mak; Kallar Bd, en

511. BOT. NM. — *Agati grandiflora* Dsv. B flore albo.

INL. BEN. — Toeri boddas S; Toeri poetih M; Sambal J.

GR. PL. — Oost Indie; op Java en Sumatra meestal bij de huizen der inlanders.

GEER. — De schors van dezen boom, welke zeer bitter is, zoude bij dijsenterie en spruw heilzaam zijn, in groote giften echter een braakverwekkend vermogen bezitten. Men vervaardigt uit dezen verder touw voor vischnetten; gedroogd, fijngestampt en met rijstmeel gemengd bezigen vrouwen hem als blanketsel (bedak), terwijl hij uitwendig bij eene soort van schurft (njerieh bolongan) wordt aangewend. De bladeren worden gegeten en ook op gekneusde plaatsen gelegd, vooral echter zijn de bloemen en jonge peulen eene geliefkoosde groente der inlanders. De gom, welke uit den stam kan verkregen worden, dient bij het inbinden van boeken.

512. BOT. NM. — *Arachis hijpogaea* L.

INL. BEN. — Katjang soeok S; Katjang tana S. M; Katjang tjina M; Katjang jappou M; Thou-thau Ch.

GR. PL. — Zuid Amerika, van daar naar Afrika, Azie en Zuidelijk Europa; op Java in tuinen.

GEER. — De zaden dezer plant worden raauw, gekookt en ge-roosterd gaarne gegeten, zij zijn zoet eenigzins olieachtig van smaak; door uitpersing kan men uit deze eene groote hoeveelheid eener aangename, zachte, vette olie bekomen, welke echter hoofdzakelijk als lampolie benuttigd wordt. Zie omtrent de eigenaardige groeiwijze en vruchtvorming het Natuurk: Tijdschrift van N. Indie, Deel VIII, Afl. 1 & 2. 1855., enz.

513. BOT. NM. — *Lourea vespertilionis* Dsv.

INL. BEN. — Djoekoet walet S; Koepoe-koepoe-an M.

GEER. — Cochinchina; op Java in het stijle gebergte van Be-zoekie op rotsen, doch meestal in tuinen om de sierlijke vorm harer bladeren.

514. BOT. NM. — *Uraria crinita* Dc.

INL. BEN. — Memeongan S; Boentoet seroh S; Boentoet koet-jing M.

GR. PL. — Oost Indie; op Java in Bantam en Batavia in kreupelbosschen.

GEER. — De fijngeknusde bladeren dezer plant bezigt de in-lander bij wijze van omslagen uitwendig tegen opgezetheid van den buik of liever der lever (sakit toemboean).

515. BOT. NM. — *Desmodium triquetrum* Dc.

INL. BEN. — Kitjongtjorang S; Kitjingingorang S.

GR. PL. — Oost Indie; op Java in kreupelhout, op vlakten langs strandplaatsen en in vele tuinen.

GEER. — De bladeren met adas en poelassarie vermengd en met water afgewreven drinkt de inlander bij katarrhale aandoeningen en koorts, terwijl hij ze uitwendig bezigt op herpetische en sijnphilitische huiduitslagen.

516. BOT. NM. — *Clitoria ternatea* L.

INL. BEN. — Kembang tellang M; Boenga biroe M; Boenga nassi M; Boenga kalente M; Saja kotele en Bakijma kotele T.

GR. PL. — Arabie, Oost Indie, de Molukkos, Cuba, Mauritius; op Java in het wild en in vele tuinen om zijne schoone witte en blaauwe bloemen als slingerplant voor prieeltjes gezocht.

GEER. — De wortel zoude braakwekkende eigenschappen bezitten. De bladeren worden door geiten en schapen gaarne gegeten. De bladeren en blaauwe bloemen worden in water eenigen tijd gelegd, totdat dit eene blaauwe kleur aanneemt en dit als oogwater gebezigd bij ligte oogontstekingen vooral van kinderen; of wel zij worden daartoe in de hand fijngewreven, met water vermengd en het sap in de oogen gedruppeld. Ook de bloemen worden gegeten en dikwijls gebruikt om daarmede rijst en gebak te klenren.

517. BOT. NM. — *Mucuna velutina* Hsskl. A fructu albo.

INL. BEN. — Kwas boddas S.

518. BOT. NM. — *Mucuna velutina* Hsskl. B fructu virido.

INL. BEN. — Kwas hiedjoe S, en

519. BOT. NM. — *Mucuna velutina* Hsskl. C fructu nigro.

INL. BEN. — Kwas hiedung S.

GR. PL. — Op Java in het wild en veelal bij de woningen der inlanders.

GEER. — De rijpe en onrijpe vruchten worden afgekookt en bij de rijst gegeten, zijn aangenaam van smaak en zonder eenige onaangename geur. Hasskarl.

520. BOT. NM. — *Mucuna pruriens* DC.

INL. BEN. — Katjang meong S; Raraweha S; Kakara gatel M; Dawon gatel aijer M; Maöho Amb; Maöho abbal Amb; Manguba Bd.

GR. PL. — Caraibische eiianden, Oost-Indië, Malabar, Molukko's, Westelijk Java in vlakten.

GEER. — Van deze, vooral in West-Indië veel voorkomende, slingerplant, welker vruchten dikwijls misbruikt worden om iemand eenen pots te stoven, geeft Pereira de volgende uitvoerige beschrijving: » een afkooksel des wortels of der peulen zegt men » is pisdrijvend en werd vroeger bij waterzucht gebezigd. De haren verwekken op de huid aangebragt een ondragelijk jeuken, » en bij eenige lieden pijn, roodheid, zwelling en zelfs een huiduitslag. Deze uitwerkselen, die door wrijven toenemen, doch » door aanwending van olie verminderen, zijn toetescrijven aan » de mechanische prikkeling der haren. De haren zijn om hunne wormdrijvende eigenschappen vermaard geweest; hunne werking wordt verondersteld mechanisch te zijn, dat is, zij worden » verondersteld de ingewandswormen te doorsteken en te kwellen » en ze op die wijze te noodzaken zich los te laten. Tot ondersteuning dier verklaring verhaalt de Hr. Chamberlaine, dat hij » eenige der haren wierp in een kalebas die met zeer groote *Ascarides lumbricoides* was gevuld, en dat na korten tijd de dieren » begonnen door een te kruipen, waaruit blijkt dat zij zeer werden gekweld; ze met een vergrootglas onderzoekende ontdekte » men, dat de haren in hunne lichamen staken. De reden waarom zij op het slijmvlies des darmkanaals gewoonlijk niet werken, is toegeschreven aan de slijm die dat vlies beschut. In » een geval volgde diarrhoe op het gebruik eener zeer groote dosis van het electuarium, en in een ander enteritis, nadat die bereiding eens was genomen, doch het is zeker dat deze veroorzaakt werden door de werking der haren. *Mucuna pruriens* is » hoofdzakelijk vermaard geweest bij *Ascarides lumbricoides* en » *Ascarides vermiculares*, zij was niet even dienstig bij *Taenia solium*.

» De wijze van toediening was in siroop of honig als electuarium, opgevolgd door jalappe of sennebladen.»

Volgens Lindleij wordt een sterk afkooksel der wortels van deze plant met honig zoet gemaakt door de inlandsche praktici toegediend bij gevallen van *cholera asiatica*.

De bladeren worden op Java gebezigd om er handgrepen van

wapens mede te wrijven, ten einde deze zwart te maken. Gualtier roemt de aanwending van de haren der peulen tegen breeden lintwormen.

521. BOT. NM. — *Mucuna nigricans* Std. Nom.

INL. BEN. — Goengsieng gedeh S; Parran ketjil M; Parran mette M; Mahoa panteij Amb.

GR. PL. — Malabar, Cochinchina, Java in bosschen.

GEER. — Rumphius meldt dat hij niet weet dat deze vruchten gebruikt worden; volgens hem houdt Clusius ze voor eetbaar, doch niemand der inlanders wil ze eten.

522. BOT. NM. — *Erijthrina spathacea* Dc.

INL. BEN. — Dedap wangi M; Dedap sungiet M; Dedap bong J.

GR. PL. — Rondom Batavia, zeldzaam aangekweekt.

523. BOT. NM. — *Erijthrina secundiflora* Hsskl. A inermis Hsskl.

INL. BEN. — Dedap mienjak M.

524. BOT. NM. — *Erijthrina secundiflora* Hsskl. B aculeata Hsskl.

INL. BEN. — Dedap tjoetjoek S; Dedap tis J; D: doerie en D: tjangkrieng M; Tjangkring doerie J; Dedap malajoe Mand; Walantakka Men.

GR. PL. — Beide op Java en elders veelvuldig aangeplant.

525. BOT. NM. — *Erijthrina fusca* Lour.

INL. BEN. — Dedap M; Tjangkring M. J; Tjanging Bali; Dedap serep J; Gelala aijer M; Kanne Mak.

GR. PL. — Op vele Oost Indische en Moluksche eilanden langs de stranden, aan rivieroeveren, enz.

GEER. — Alle deze *Erijthrina*soorten (522 tot 525) worden op deze eilanden veelvuldig aangeplant, zij dienen tot omheiningen van tuinen, om dat zij het snoeien goed verdragen, tot stutten voor verschillende slingerplanten, als sirih, peper, enz. en eindelijk daar zij spoedig en hoog opgroeijen en eenen dichten schaduw verspreiden tot beschaduwning van nieuwe plantsoenen, als van koffijtuinen, muskaatnoottuinen enz. Uit hun week en ligt scheurend hout zaagt men planken tot beschutting van huizen; met water afgewreven wordende zoude het toegediend worden tegen haematurie en andere aandoeningen der pisafscheidende werktuigen.

Volgens Rumphius wordt ook de wortel in- en uitwendig toegediend tegen beri-beri. De sterkkriekende bladeren van 522 worden fijn gewreven en bij hoofdpijn van kleine kinderen dezen op het voorhoofd gelegd. Wanneer kleine kinderen aan koorts en lijden baadt of wascht de inlander hen dikwijls met de bladeren van 523 en 524, of wel druppelt hen het sap der bladeren in de oogen; dit laatste wordt ook bij kraamvrouwen gedaan. Met de bladeren van verschillende soorten van dit geslacht wordt eene pap gemaakt, welke den kinderen op den buik gesmeerd wordt tegen ingewandswormen. Die van 525 geeft men aan paarden te eten, welke droezig zijn. Eindelijk worden de jonge bladeren als groente gegeten en de takken aan de deurstijlen der stallen gebonden, bij wijze van amulet, tegen groote sterfte van paarden en rundvee.

526. BOT. NM. — *Wisteria floribunda* Nutt.

GR. PL. — Japan, op Java in vele tuinen.

GEBR. — Deze sieraadplant wordt vooral op Japan en ook alhier dikwijls rondom de woningen aangetroffen.

527. BOT. NM. — *Phaseolus caracalla* L.

INL. BEN. — Katjang monjet M.

GR. PL. — Oost-Indië, bij Batavia op drooge plaatsen en langs de wegen.

GEBR. — Hare vruchten worden rijp en onrijp zijnde gegeten.

528. BOT. NM. — *Dolichos* L. spec. 1.

INL. BEN., GR. PL. en GEBR. — Onbekend.

529. BOT. NM. — *Abrus praeceatorius* L.

INL. BEN. — Aroij saga S; Sogo-toentong J; Kondori ketjil M; Aijlaroe pidjar Amb; Aijlaloen Ilt; Kajoe lale Bd; Ide-ide malakko T; Tjontsjo Ch.

GR. PL. — Oost-Indie, van daar naar Afrika en Amerika overgebracht; op Java in kleiachtige gronden en in tuinen.

GEBR. — De wortel van deze slingerplant wordt in vele warme landen in plaats der zoethoutwortel gebezigd. De bladeren worden in aftreksel bij verschillende verkoudheidsziekten der kinderen, vooral bij hoest, toegediend; in de handen fijngewreven wrijft men bij tand- en kiespijn daarmede de lijdende deelen; terwijl volgens Rumphius men bij spruw eenen gorgeldrank ge-

bruikt, bestaande uit een afkooksel van sagabladen en zoethout-wortel. De fraaije scharlakenroode, met eene zwarte vlek voorzienene zaadjes bezigt men men veelal tot halssnoeren en rozenkranzen; zij worden in sommige landen bij wijze van linzen gegeten, doch zijn een slecht voedsel, daar zij niet zelden hevige buikpijnen, benaauwde ademhaling, stuipen en zelfs den dood veroorzaken; fijngestampt bezigt men ze bij het solderen van goud; terwijl eindelijk Blanco opgeeft, dat zij met water en wijn afgetrokken toegediend worden bij epilepsie en hartziekten.

530. BOT. NM. — *Abrus melanospermus* Hsskl.

INL. BEN. — Aroij sikottok S; Aroij sihaijam S; Aroij tali-ai-joenan S.

GR. PL. — Java.

GEER. — De ranken worden zonder toebereiding als touw bij waterwerken aangewend; aan de lucht blootgesteld breekt het spoedig, terwijl het vochtig gehouden lang goed blijft (Hasskarl).

531. BOT. NM. — *Pterocarpus indicus* Wld.

INL. BEN. — Angsana M; Lingoo en Lingoa M; Kajoe sono J; Sono kling J; Pattene Mak; Tsjendana Bg; Narra Bi; Sana en Na Tm; Nala Amb.

GR. PL. — Oost Indie en eilanden, Molukkos. Op Java vooral in het oostelijk gedeelte veelvuldig.

GEER. — Zoo uit een huishoudelijk als uit een geneeskundig oogpunt heeft deze boom groote waarde. Zijn stam levert een zeer fraai geaderd en sterk hout, dat door inlanders en Europeanen hoog geschat en vooral gebezigd wordt tot vervaardiging van scheden voor krissen en andere wapens, hoofdzakelijk echter voor fijnere meubelen. Het sap, dat door insnijding van den bast gewonnen wordt, gelijkt, gedroogd zijnde, op kino, is zeer zamentrekkend, en komt in den handel onder den naam van Oost Indische kinogom voor. Dit sap wordt vooral aangewend tot het polijsten en donkerrood kleuren van meubelen, is inwendig toegediend heilzaam bij chronische diarrhoe en dysenterie en wordt in het tandvleesch van kinderen ingewreven, wanneer dit eene witachtige kleur (sakit baroessoe) aanneemt. De bast wordt tot touwwerk voor vischnetten bereid, terwijl een afkooksel inwendig gegeven wordt tegen chronische diarrhoe en

bij wijze van mondspoeling tegen spruw. Rumphius haalt nog aan, dat de Maleijers en Makasseren de bloemen zeer beminnen en op de bazars verkoopen, terwijl men in de Molukko's soms het hout als reukwerk bezigt.

532. BOT. NM. — *Milletia sericea* Wght.

INL. BEN. — Toewa gatel S, M.

GR. PL. — Java.

GEER. — De bast, ook de geheele stam, wordt fijngestampt met water geklopt en in het water geworpen tot bedwelming van visschen; zelfs kleine kaaimans worden tijdelijk door dit gift bedwelmd. Eene kleine hoeveelheid van den bast of de bladeren wordt gedroogd, tot poeder gewreven en aan kleine kinderen tegen ingewandswormen toegediend.

533. BOT. NM. — *Dalbergia purpurea* Rwdt.

INL. BEN. — Toewa djenoh S.

GR. PL. — Batavia, Sumatra, Lampongs in kreupelhout.

GEER. — De rankende stam bezigt men even als die der voorgaande als vischvergift.

534. BOT. NM. — *Dalbergia angustifolia* Hsskl.

INL. BEN. — Toewa lalur S.

GR. PL. — Zuidelijk Bantam in boschrijk gebergte.

GEER. — Drie à vier bladeren worden met adas, poelassarie en water fijngewreven en dit zoo uit- als inwendig gegeven tegen vermoeidheid, rheumatische en andere beenpijnen.

535. BOT. NM. — *Geoffroija surinamensis* Murr = *Andira retusa* Kth.

GR. PL. — Suriname; naar Java overgebracht.

GEER. — Deze boom levert de als braak- en purgeermiddel bekende cortex *Geoffroijae fuscus*.

536. BOT. NM. — *Caesalpinia sappan* L.

INL. BEN. — Kajoe sappan M; Setjang S, J; Tjang Bali; Sapa Mak; Soepan Bi; Lolan Amb; Soenia T; Roro Td.

GR. PL. — Over de geheele O. I. Archipel, veelvuldig in vlakten.

GEER. — Het hout van den stam en wortel van dezen op Java veelal tot omheining van tuinen aangeplantten en stekeligen heester is bekend onder den naam van sappanhout, Oost-Indisch verf-

hout, valsch sandelhout, lignum sappan; volgens Wildenow is het het Brazilienhout, lignum Braziliense Dit hout, dat bijzonder hard is, bezigt men voor nagels in prauwen, voor lijsten van kasten en voor stoelen; veelvuldiger echter wordt er eene verfstof uit bereid en is het daarom een handels-artikel. Inwendig wordt het in afkooksel soms als bloedstelpend middel toegediend, terwijl een koud aftreksel vaak als oogwater tegen katarrhale oogontstekingen van kinderen wordt aangewend.

537. BOT. NM. — *Poinciana pulcherrima* L, A flore coccineo.

INL. BEN. — Patrakombala burrum S, en

538. BOT. NM. — *Poinciana pulcherrima* L, B flore flavo.

INL. BEN. — Patrakombala konneng S. Voorts dragen deze beide variëteiten nog de volgende namen als: Setjang tjina M; Kembang koepoe koepoe M; Bonga merak M; Bonga tsjana M; Trang doenia M; Kembang dwang J; Kembang potromengolo J; Koka en Koeban hadji Amb; Saija tsjina T.

GR. PL. — Oost-Indie, van daar naar de West-Indische eilanden overgebracht; op Java vindt men beide veelal als sieraadplanten in tuinen.

GEBR. — Van den wortel, welke op Java ook als roode of roodgeele verfstof wordt aangewend, betwijfelt Rumphius de vergiftige eigenschappen, welke men op Ceilon er aan toekent, terwijl hij aangeeft dat inlandsche doekoens hem in aftreksel te drinken geven aan kinderen lijdende aan stuipen, vallende ziekte, enz.

Volgens Lindleij kent men hem tonische en aan de bladeren ontlastingbevorderende eigenschappen toe. Omtrent de om hunne schoone kleuren bij inlandsche feesten zeer gezochtte bloemen zegt Geiger: » de bloemen zijn officineel, zij hebben » eenen aangename geur en eenen zeer bitteren, eenigzins aromatischen smaak; op de Antillen worden zij als krachtig koortsmiddel aangewend, ook zullen zij tegen chronische borstaandoeningen en vergiftigingen nuttig zijn. Volgens Ricord Madiana bevatten deze bloemen: looizuur met een weinig extraktiefstof en slijm, weeke benzoëzuurhoudende hars, roode kleur-

» stof, gom, looistof, plantenvezels, enz.”

Ook Blanco haalt aan, dat zij als febrifugum worden toegediend in warm water met suiker.

539. BOT. NM. — *Tamarindus indica* L.

INL. BEN. — Assam djawa M; Sunda assam J; Tschamba Mak; Tamalakki Bd.

GR. PL. — Oost Indie, Arabie, Egipte, Senegambia; op Java zeer algemeen, vooral langs de wegen en in tuinen.

GEER. — Het sterke, grof geaderde, door insekten niet aangetast wordende hout is geschikt voor bouwhout, doch wordt, omdat het zeldzaam in groote hoeveelheid verkrijgbaar is, meestal op dit eiland slechts voor fijnere meubelen gebezigd; op Timor en Bima gebruikt men het tot den scheepsbouw. De bladeren bezigt men soms om aan andere groenten eenen aangename zuren smaak mede te deelen. Het aangenaam zuursmakende vruchtmoes dient tot ditzelfde einde, doch wordt ook met suikerwater bij wijze van limonade gedronken en gekonfijt gegeten. Het bezit zacht laxeerende en zweetdrijvende eigenschappen en is vooral bij gestoorde galafscheiding zeer heilzaam. Arabieren, in groote woestijnen reizende, nemen veelal daarvan mede om hunnen dorst te lesschen en mengen het soms met sandelhout en cederhout. Volgens Rumphius bezigen de Maleijers nog de oude zwarte tamarinde met komijn gemengd bij wijze van een' zetpil, om spoedig ontlasting te bevorderen. Eindelijk dient het pulpa ook tot reiniging van zilverwerk en tot het wasschen der handen.

540. BOT. NX. — *Cassia fistula* L.

INL. BEN. — Kajoe radja M; Tanggoelie S & J; Bongoe alas J; Kajoe doelang Bali; Oette manoe en Pappé pauna Amb.

GR. PL. — Indie, Egipte, in Zuid Amerika vermoedelijk ingevoerd; in deze gewesten vooral in de Lampongs, Bezoekie en Bali.

GEER. — Het geelachtige, knoestige en moeilijk te splijtene hout is zeer duurzaam en dient soms voor stijlen van huizen, ook tot scheden van wapens. De bast des booms kaauwen sommigen met sirih en kalk bij gebrek aan pinangnoten. De bladeren en vruchten fijngewreven smeert de inlander op den buik van kleine kinderen, om de ontlasting te bevorderen. Het zoetachtige vruchtmoes werkt laxeerend en is heilzaam bij vele ontstekings-

ziekten. Eene pit der lange vrucht fijngemalen en met suiker en water ingenomen helpt volgens Hasskarl tot spoedige ontlasting bij verstoppingen.

541. BOT. NM. — *Cassia alata* L.

INL. BEN. — Kateppeng badak S; Kateppeng bener S; Kimanilla S; Dawon koepan M; Dawon koerap M; Galingang Mand; Matta tekkel Men; Kant-schoa Ch.

GR. PL. — Oost Indie, Java in kreupelbosschen vooral met vochtigen bodem, Sumatra, de Molukkos, Australie, Amerika.

GEBR. — De wortel, bast, doch vooral de onaangenaam riekende en bittersmakende bladeren, folia Cassiae herpeticae, worden met water, azijn of wel citroensap fijngewreven en uitwendig bij scabieuse en herpetische uitslagziekten, doch vooral bij herpes circinnatus (koerap) aangewend, wanneer de aangetaste plaatsen niet te groot zijn, dikwijls met even goed gevolg als die van *Rhinacanthus communis* N ab E. Zij kunnen ook ter vervanging van senneladen in aftreksel als purgeermiddel worden toegeediend in giften van een half tot een onc op acht ons water; eindelijk zouden zij ook pisdrijvende eigenschappen bezitten. De vruchten worden rijp en onrijp raauw genuttigd.

542. BOT. NM. — *Cassia sulphurea* DC.

INL. BEN. — Kateppeng S. M; Trembaloe J.

GR. PL. — Mauritius, Oost-Indie.

GEBR. — Het hout dient voor krisscheden.

543. BOT. NM. — *Cassia marginata* Roxb.

INL. BEN. — Boengboengtellang S.

GR. PL. — Java.

GEBR. — Het zaad gestampten met bijvoeging van eenig water op den buik ingewreven bevordert bij verstoppingen (sakit medjem) spoedige stoelontlasting. Hasskarl.

544. BOT. NM. — *Cynometra cauliflora* L.

INL. BEN. — Namnam M, S; Poekie andjing M; Lammoet Amb.

GR. PL. — Oost Indie, de Molukko's, op Java in tuinen.

GEBR. — De aangenaamsmakende zuurzoete vruchten worden raauw en op verschillende wijzen toe bereid als lekkernij gegeten.

545. BOT. NM. — *Bathinia tomentosa* L.

INL. BEN. — Tali kaudjoh S; Koepoe koepoe bener S. M.

GR. PL. — Op Java in lagere bergstreken, Ceijlon.

GEBR. — Het hout, dat sterk, vast, wit en fijn is, dient voor handgrepen en scheden van wapens, indien men stukken kan bekomen welke lang genoeg zijn; voor handgrepen heeft het de goede eigenschap, dat deze zeer vast aan de wapens blijven zitten; de bladeren gebruiken, volgens Blanco, de arme Indianen bij gebrek aan azijn, terwijl Lindleij nog opgeeft dat de gedroogde knoppen en bloemen door de indische practici bij sommige dijsenterische aandoeningen aangewend worden.

546. BOT. NM. — *Casparea castrata* Hsskl.

INL. BEN. — Kandajakan S.

GR. PL. — Buitenzorg, de Philippijnen.

GEBR. — Omtrent deze plant meldt slechts Blanco dat de bladeren zuur zijn.

547. BOT. NM. — *Saraca arborescens* Brm = *Jonesia asocca* Rxb.

INL. BEN. — Kembang dêdesh M; Kitakko S.

GR. PL. — Bengalen, Sumatra, Java, Moluksche eilanden, op Java vooral bij Malang en veelal in tuinen.

GEBR. — Deze boom wordt vooral om zijnen schoonen kroon van donkergroene bladeren en zijne fraaije oranjekleurige bloemen aangeplant.

548. BOT. NM. — *Jonesia declinata* Z & M.

GR. PL. — Preanger regentschappen.

549. BOT. NM. — *Dialium Indum* L.

INL. BEN. — Ranjie S; Koerandjie, Karandje en Karandjang J.

GR. PL. — Op Java in lagere streken.

GEBR. — Het sterke hout bezigt men voor molens; de bladeren gestampt en eenige dagen in water geweekt dienen tot schoonmaken van roestig ijzer; het moes der vruchten (*Tamarindplum*) is alleraangenaamst zuur en wordt gaarne gegeten.

550. BOT. NM. — *Haematoxylon campêchianum* L.

GR. PL. — Campêche (Mexiko), naar de West Indische eilanden, Bengalen en Java overgeplant.

GEBR. — Levert het als verfstof en geneesmiddel bekende lignum Campechianum.

MORINGEAE RBr.

551. BOT. NM. — *Moringa pterigosperma* Grn.

INL. BEN. — Kellor M, J; Kelo T; Oegekolo T.

GR. PL. — Malabar, Ceijlon, Java, de Moluksche eilanden, Afrika, Egijpte. Op Java veelal in tuinen als omheining of tot stutten voor slingerplanten.

GEBR. — De dikke knollige wortel dezer *Moringa* bezit zoo uit- als inwendig eene groote gelijkenis met den Mierikswortel en wordt ook even als dezen gebezigd. Wanneer hij met water of azijn sijngewreven wordt en op eenig lichaamsdeel gelegd, verwekt hij na eenigen tijd roodheid, na langer verwijl zelfs blaren; het is daarom, dat deze en door den inlander en door Europeanen vaak in plaats van mostaardpappen of spaansche vliegpleisters wordt aangewend en vooral bij kinderen goede diensten bewijst. Ook de bast en de bloemen zullen door eerstgenoemden als zoodanig gebezigd worden. Het kaauwen van een weinig van den wortel zou volgens Rumphius het bord tegengaan, terwijl hij in groote giften gebruikt strangurie en abortus zal veroorzaken. De bladeren en jonge vruchten, welke in veel minderen graad scherp zijn, worden afgekookt als groente (sajor assam) door velen gegeten; eerstgemelde priist Horsfield als een mild diureticum bij slijmvloeyingen der pisbuis aan, terwijl Rumphius vermeldt zij met kalk sijngewreven tegen herpes aangewend worden. De rijpe nootaardige zaden zijn in Europa nog in eenige apotheken voorhanden onder den naam van Behen-noten, *Nux behen*, *Glans unguentaria*, *Balanus mijristica*; vroeger werden deze als braak-en purgeermiddel gebruikt. Uit dezelve perst men eene vette, reuk-en smakelooze olie, welke als Behen olie, *Oleum Behenis*, naar Europa gebracht wordt en ingenomen, even als elke andere vette olie, ontlastingsbevorderend werkt; meer echter, daar zij niet ligt ransig wordt, uitwendig tot inwrijvingen en zalven wordt gebruikt; ook giet men deze op welriekende bloemen, van welke zij de reuk aanneemt, en wrijft dan daarmede het hoofdhaar in of bereidt met dezelve Jasmijn- en andere vluchtige oliën. Linnæus leidt van dezen boom het *Lignum nephriticum* af, dat door Hernandez en Monardes het eerst in Europa als heilzaam tegen

niersteen en werd bekend gemaakt; door de meeste schrijvers wordt echter verondersteld dit hout van eenen anderen boom afkomstig is.

MIMOSEAE RBr.

552. BOT. NM. — *Adenanthera pavonina* L.

INL. BEN. — Saga kajoe M; Saga pohon M; Kondorin M; Tjai S & J; Aijlaloe Amb; Tsjong-fi-di Ch.

GR. PL. — Oost-Indie, de Molukko's, Java in vlakten.

GEER. — Het roode en sterke hout dient den Javaan tot bouw-hout, in Bengalen wordt het Rukta chundun of rood sandel-hout genoemd en fijn geschaafd als donkerroode verfstof benut-tigd. De van hunne roode schil ontdane zaden kunnen afgekookt bij wijze van erwten gegeten worden en zullen aangenaam van smaak zijn. De fraaije zaden dienen verder tot het kleinste gewigt der goudhandelaars, aaneengeregen worden zij als halssnoeren door vrouwen en kinderen gedragen, en tot meel gestampt bij het soldeeren van gouden voorwerpen gebruikt.

553. BOT. NM. — *Mimosa pudica* L.

INL. BEN. — Djoekoet kamaloean S. M; Djoekoet bohrang S; Aroij reba bangon S.

GR. PL. — Dit sierlijke en zeer gevoelige plantje groeit op Java veelvuldig langs de wegen, in weilanden en aan rivier-oevers.

554. BOT. NM. — *Acacia arabica* Wld.

GR. PL. — Senegal, Egipte, Arabie, Hindostan. Is van Egipte naar Java overgebracht en komt goed voort.

GEER. — Deze boom levert de bekende Arabische gom.

555. BOT. NM. — *Acacia Farnesiana* Wld.

INL. BEN. — Nagassarie S; Tjakra tjikri Bat; Sario-sit J; Dje-poen J.

GR. PL. — West-Indie, Zuidelijk Europa, Noord Afrika, Timor, Java op drooge vlakten en in tuinen.

GEER. — De bladeren, bast en wortel worden, vermengd met bawang meirah, fijngewreven of gekookt ingenomen door de Inlanders wanneer zij neiging tot braken gevoelen, doch niet kun-

nen braken. De kogelvormige, zeer geurige, oranjegeele bloemhoofdjes zijn door hen zeer bemind; in Europa zijn deze onder den oneigenaardigen naam van Antillencassia, Fleurs de cassie sêches, in den handel en worden in aftreksel bij gestoorde spijsverteering, zenuwachtig maaglijden, enz. toegediend, meer echter om hunnen geur in parfumerien en in likeuren gemengd. De jonge peulen, welke eenen knoflookachtigen reuk en scherpen smaak bezitten, bevatten onder hunne buitenste schil eene groote hoeveelheid eener klevrige lijmachtige stof, welke de inlander bij oogandoeningen in het oog druppelt. Naar eene analijse van Ricord Madianna bevatten deze hulzen zetmeel, looistof, galnotenzuur en extraktiefstof, slijm, sarcacolla, bladgroen en in alcohol oplosbare olie, cerin, houtvezels, enz. Het pulpa der vrucht is volgens Blanco zeer goed bij eene soort van wonden in de ooghoeken, welke veelvuldig op de Philippijnsche eilanden worden waargenomen.

556. BOT. NM. — *Acacia leucocephala* Lk.

INL. BEN. — Kamalantienga S; Peteh tjina M.

GR. PL. — Tropisch Amerika, op Java in tuinen.

GEBR. — De jonge vruchten of liever zaden worden als groente bij de rijst genuttigd.

557. BOT. NM. — *Inga leucoxijlon* Hrt. Bog.

INL. BEN. — Kitokkeh S; Kimerak S; Kiwangkal S.

GR. PL. — Bij Batavia in bebouwde plaatsen, enz.

GEBR. — Deze boom levert een schoon, inwendig zwart en sterk bouwhout; zijne schil en bast fijngestampt bezigt men bij het baden als zeep.

558. BOT. NM. — *Inga purpurascens* Hrt. Bog. = *Albizzia stipulata* Bnth.

INL. BEN. — Djundjieng S.

GR. PL. — Buitenzorg, enz.

GEBR. — Het hout is sterk, ligt en fraai en lijkt veel opdat van Soeren (*Cedrela febrifuga*), het wordt door de witte mieren niet aangetast en voor kano's, bouwhout, planken enz. gebezigd. De bast wordt gestampt en even als die van Kihiang (*Leucaena odoratissima* Hsskl.) tot het bedwelmen van visschen en het waschen des ligchaams gebruikt. Hasskarl.

ALPHABETISCH REGISTER

DER GEBRUIKELIJKSTE

INLANDSCHE PLANTENNAMEN.

A.

Akkar poeloe ron 153 (1).

» tjamakka 48.

» treba 301.

» wangie 28.

Allang allang 26.

Amies mata 127.

Ampelas 124.

Andong hiedjoe 42.

» meirah 43.

Androwalli 331.

Angrek 57—60.

Angsana 431.

Antannan gedeh 311.

Antsjar 128.

Apokat 149.

Araroet 77.

Aren 101.

Aroij hariang 320.

» kakeedjoan 133.

» ketilan 262.

Aroij kikandel badak 216.

» luksa 133.

» papassang 364.

» saga 529.

» sirareb 323.

Assam djawa 539.

Awii = bamboe 21—24.

B.

Babadottan 157.

Babawangan trisna 53.

Badoerie 213.

Bajem doerie 142.

» meirah 141.

Bajoer 400.

Bakoeng 49—51.

Bamboe ampel 23.

» atter 21.

» djawa 21.

» doerie 22.

» gading 24.

(1) De cijfers wijzen op het volgnummer der plant, niet op de bladzijden.

Bamboe koening 24.

„ tjina 20.

Banglaai 64.

Bangle 63.

Baus 247.

Bebesahran 117.

Bidara 431.

Bientaroh 201,2.

Bintienoe 399.

Bira 84.

Bisoroh 125.

Bliembieng 477,8.

Bobossaren 117.

Bode 115.

Boeboekoean 299.

Boenga knop 139.

Boengboeroetoe 318.

Boenglie 304.

Boentieries 329,330.

Boentoet koetjing 514.

Boewa nona 340.

„ saauw 309.

Boeroet 130, 131.

Bondot 279.

Bonga landap 292.

Brambang oetan 52.

Bretowalli 331.

D.

Dawon boerong 301.

„ gatel 135,136.

„ kaki koeda 311.

„ kamadoe 136.

„ koentoet 181.

„ lada 164.

„ loeloëan karbo 18.

Dawon mangkok 312.

„ maniran karbo 251.

„ patjie patjie 230. 231

„ pittis 216.

„ seetan 135, 136.

„ wedoessan 236.

Dedap 522—525.

Delima 499.

Dilem 224.

Diloewang 118.

Djagong 16.

Djahej 62.

Djalie 17.

Djambej 100.

Djamblang 36.

Djamboe biedjie 490.

„ aijer 495, 496.

„ aijer mawar 495.

„ kloetok 490.

„ monjet 467.

„ wolanda 149.

Djarak 446, 447, 450.

Djariengoe 93.

Djaroeng blaauw 155.

„ boddas 293.

„ boentoet oetjing 295.

„ burrum 154.

„ lalakki 232.

„ kembang landep 292.

„ woengoe 294.

Djattie 239.

„ wolanda 397.

Djeroek 413—416.

Djoekoet gehwor 33.

„ kamaloean 553.

„ seetan 230.

Djurei 210, 211.

Djundjieng 558.
Doeat 492.
Doedoeitan 2.
Doekoe 421.
Doeren 393.

E.

Ella 71.
Etjeeng 34.

G.

Galieboeng boeloe 229.
Galiengum 354.
Gambir laut 241.
Gammat oetan 378.
Gandaria 469.
Gandaroesa 300.
Gandasohlie 74.
Gandoola burrum 138.
Ganglot 449.
Gatep pait 472.
Geger soreh 507.
Gellang 373.
Gindjeh 200.
Gingiang 325.
" burrum 324.
Girang 324.
Glaga 26.
Gloego 354.
Goengsing gedeh 521.
Gomoetoe 101.
Gompong 196.

H.

Hamproe badak 204.

Hamproe lemah 151.
Handullum boddas 296.
" burrum 298.
" hiedjoe 297.
Hanjeulieh 17.
Hangassan gedeh 73.
Hanjehreh 17.
Hanjoewang burrum 43.
" hiedjoe 42.
Hantap 394, 395.
Harendong goenong 485.
" sabrang 491.

Hariang 319.
Harras 237.
Hatta gedeh 12.
Hoëh 103.
" karokrok 103.
" selang 105.
Hoci gadong 45.
" lielien 44.
Hoenie 137.
Hoeroe batoe 150.

I.

Ielat 30, 31.
Ingoe 475.
Ipo 128.

J.

Jamblang 492.
Jawer ajam 143.
" kottok 143.
Jottan lumboet 164.

K.

Kadjar kadjar 85.

- Kadojo 316.
Kadongdong batoe 313.
 " laut 313.
Kalitoetan 181;
Kajoe angien 116.
 " bessie 488.
 " dagdar 205.
 " lalakki 305;
 " maas 451, 452.
 " manies 147, 148.
 " poering 451, 452.
 " sono 531.
Kakapassang 152, 383.
Kala antong 205.
Kalappa 109.
Kamanden aroij 194, 195.
Kamierie 445.
Kamoening 410.
Kananga 335.
 " oetan 337.
 " tjina 336.
Kanarie 470.
Kandong peutjang 473.
Kandrie 455.
Kanjehreh 455.
Kapas besaar 387.
 " lumboet 386.
 " meirah 386.
 " taun 387.
 " tjiendeh 214.
Kapoelaga 70.
Kapoendong 462.
Kapok 392.
Karet 123.
Karoendoeng 276.
Karok 115.
Karumbie 439.
Kasoengka 112.
Kassoh 27.
Katappang 480.
Kateppeng 541, 542.
Katigret 144—146.
Katilan 73.
Katjang meong 520.
 " monjet 527.
 " tana 512.
Katjapiering 186—189.
Katoek 456.
Katoempang 251.
 " burrum 140.
Kattilajoe 426.
Kawoeng 101.
Kawohroh 384.
Kellor 551.
Kemang 466.
Kembang ajjer mawar 500, 501.
 " boegang 241—243.
 " dêdesh 547.
 " mata harie 166.
 " pagi soreh 144—146.
 " poekoel ampat 144—146.
 " sapatoe 379—382.
 " sedep malam 37.
 " sisier 254.
 " tellang 516.
 " tembaga 207, 208.
Kendal 252.
Ketimo 398.
Kiamis 147.
Kiara 121—123.
Kibadjeta poetih 411.
Kibangbara 243.
Kihooëh 427—430.
Kijangkar 494.

Kikoejah 212.
Kikoetjoeboeng 265.
Kilalajoe 426.
Kilanglit 316.
Kiloetoeng 203.
Kimalakkian 454.
Kimerak 557.
Kimoeka 461.
Kimonjenjen 284.
Kingkilaban 190.
Kingkit 409.
Kintjoer 68.
Kiradjoen 314.
Kirendang 315.
Kisampang 402, 474.
Kisarjawan 403.
Kiterong badak 196.
Kitjaang 305.
Kitjapie 422.
Kitjiat 121.
Kitjongtjorang 515.
Kitokkeh 557.
Kladie 83.
Kloewat 357.
Kloewie 132.
Koening 65.
 " besaar 65.
 " poetih 67.
Koenjiet 19.
Koenjit 65.
Koentja 68.
Koentjie 69.
Koepoe-koepoean 513.
Koerandjie 549.
Koetjoeboeng 265—268.
 " boddas 266.
 " kassian 267, 268.

Koetjoeboeng soesoen 268.
Kondan 121.
Konneng boddas 67.
 " parrie 67.
 " tamman 66.
Koppi 175.
Koppi wolanda 396.
Koppol 70.
Krokot 373.
Kwas 517—519.

L.

Laban 237.
Ladja 75.
Lagoendie 238.
Lamboetang 425.
Lameh aroj 198.
 " aweweh 209.
Lampas 220, 221.
Lampoejang paliit 63.
 " wangie 64.
Lampoeng 347.
Lankwas 75.
Laus 75.
Leuntja komier 279.
Lida boeaija 40.
Litchi 429.
Loa 120.
Loeloean sapie 47.
Loemboei 35.
Loentas 162.
Lolloh 89, 90.
Lombok 270.
 " seetan 274.
Lontar 106.
Loros setoe 28.

M.

Madja 412.
 Malatti 192—195.
 " oetan 247.
 Mamangkoka 312.
 Mamaniran 435, 457.
 Mandalika 131.
 Manga 465.
 Mangies 405.
 Mangostan 405.
 Manienjo oetan 111.
 Marra 438.
 Memeöngan 514.
 Mengando 328.
 Menting 462.
 Miana 223.
 Mindi 418.
 Mochoen boddas 176.
 " kahoeroewang 178.
 Moendoe 406.
 Moentjang 445.

N.

Nagassarie 555.
 Namnam 544.
 Nampoe 88.
 Nanangkaän 435, 457.
 Nanas 56.
 " sabrang 54.
 " wolanda 54.
 Nangka 129.
 " wolanda 338.
 Nila 508.
 Nopal 370, 371.

O.

Oar 35.
 Oebie 259.
 " djawa 259.
 " djindral 448.
 " gadoeng 45.
 " kajoe 448.
 " lilien 44.
 " tangan 44.
 Oedoe lada 453.
 Oeja-oeja-an 127.

P.

Paddie djawa 19.
 Pakoe 4—6.
 " haadjie 14, 15.
 " katakka 3.
 " kidang 10.
 " lëar 7, 8.
 " minjangan 1.
 " tijang boddas 11.
 " tijang gedeh 10.
 Pala 333.
 Pandan 95—98.
 Pangais monjet 12.
 Pangi 357.
 Pantjahan 453, 454.
 Papaija 360.
 Papareh 363.
 Parahoeloe 71, 72.
 Patjar 479.
 " aijer 479.
 " koekoe 479, 483.
 " tjina 420, 479, 483.
 Patjing 76.
 Patoek gagak 32.

Patoek manoek 288—290.

Patok bêbek 329, 330.

Patrakombala 537, 538.

Patta toelang 434.

Pengawar djambi 9.

Penjalin 105.

Peteh tjina 556.

Pinang 100.

Pisang 80.

» oetan 81.

Pitjoeng 357.

Poekie andjing 544.

Poeleh pandak 199.

Poelie 209.

Poeloes badak 135.

» malêla 136.

» aroij 441.

Poessar 131.

Poetat 498.

Poetoen 497.

Poetrawalli 331.

Pohon oepas 128.

» tjap 464.

Pompohrang 304.

Posponidro 78, 79.

R.

Rak nassi 218.

Ramboetan 428.

Ramokêkes 126.

Randoe 392.

» allas 348.

Raneh 13.

Ranjie 549.

Raraweha 520.

Roekem 355, 356.

Rottan 103.

» itam 105.

S.

Saaij 118.

Sabbeh burrum 78.

» konneng 79.

Saga kajoe 552.

Sajor klappa 15.

Sampie 92.

Sambodja 206.

Sango boeana 317.

Santen 177, 178.

Sarraij 102.

Saroenie 172.

Saechun badak 18.

» lûlus 48.

Selassie 220—223.

Selangkar 325, 326.

Semangka 362.

Semboeng aweweh 161.

» lalakki 160.

Sendag 311.

Sengang burrum 141.

» tjoetjoek 142.

Senteh woelong 88.

Sentoel 422.

Sereh 29.

Seroet 443.

» tjina 253.

Setjang 536.

» tjina 537, 538.

Sidagorie 388, 389.

Singoegoe 242.

Sirie 114.

Sirikajja 339.

Siwalen 106.
Soedoe 432, 433.
Soekkoen 132.
Soelatrie 407.
Soemboeng 160, 161.
Soentie 64.
Soeren 423.
Soesoerra 432, 433.
Sogo toentong 529.
Sokka 177—179.
Songgom lalakki 497.
Sowangkoeng 102.

T.

Taai aijam 169, 170.
 » boerong 328.
Takka laut 46.
Tali andjieng 440.
 » kandjoh 545.
Taliengkoep 442.
Tallus 83.
Tambakkoan 255.
Tambako 264.
Tandjong 310.
Tanggoelie 540.
Tangkil oetan 111.
Tangkolloh 398.
Tangoelong ketjil 468.
Tapoes 444.
Taratteh 350, 351.
Taratteh ketjil 219.
Taroem 508.
 » aroij 217.
Tasbeh 78, 79.
Tatempëan 292, 302.
Tatter 275.

Tatter goenoeng 171.
Teboc 25.
Temoe koentjie 69.
Temoe tis 67.
Terong korrie 261.
 » tjina 277.
Thé 404.
 » oetan 484.
Tiemboel 132.
Tikal baloeng 319, 434.
Tiroe boddas 86.
Tjabelh djawa 113.
 » gedeh 270.
 » prahoe 113.
 » rawiet 274.
 » tjina 271.
Tjakra tjikri 417.
Tjaloemampang 89.
Tjamara 116.
Tjampakka 341—345.
Tjangkoedoe 182, 183, 197.
Tjangkring 524, 525.
Tjangkoeang 94.
Tjaricang 87, 88.
Tjantjang 156.
Tjatjandie 509.
Tjekok 481.
Tjelegor 32.
Tjembaul 278.
Tjengkeh 493.
Tjentjenettan 269.
Tjerlang 401.
Tjermeh 459.
Tjetjerennean 458.
Tjeulie badak 369—371.
Tjikoer 68.
Tjiploekan 269.

Tjoelang 420.
Tjoewawoet 19.
Tjoklat 396.
Toedjoe 347.
Toemboeng kanjoet 180.
Toeri 510, 511.
Toewa 532—534.
Tom 508.
Tommo 67.
Tommon 296—298.
Totongoän 227.
Trebeh djapan 301.
Trembaloe 542.
Tsjakkar bebek 329.

Wareng 240.
Wargoe 107, 108.
Wariengien 122.
Waroe 385.
 " landak 383.
 " laut 385.
Wawoeloetan 460.
Wiedjien allas 286.
Wiroe 107, 108.
Woedanie 481.

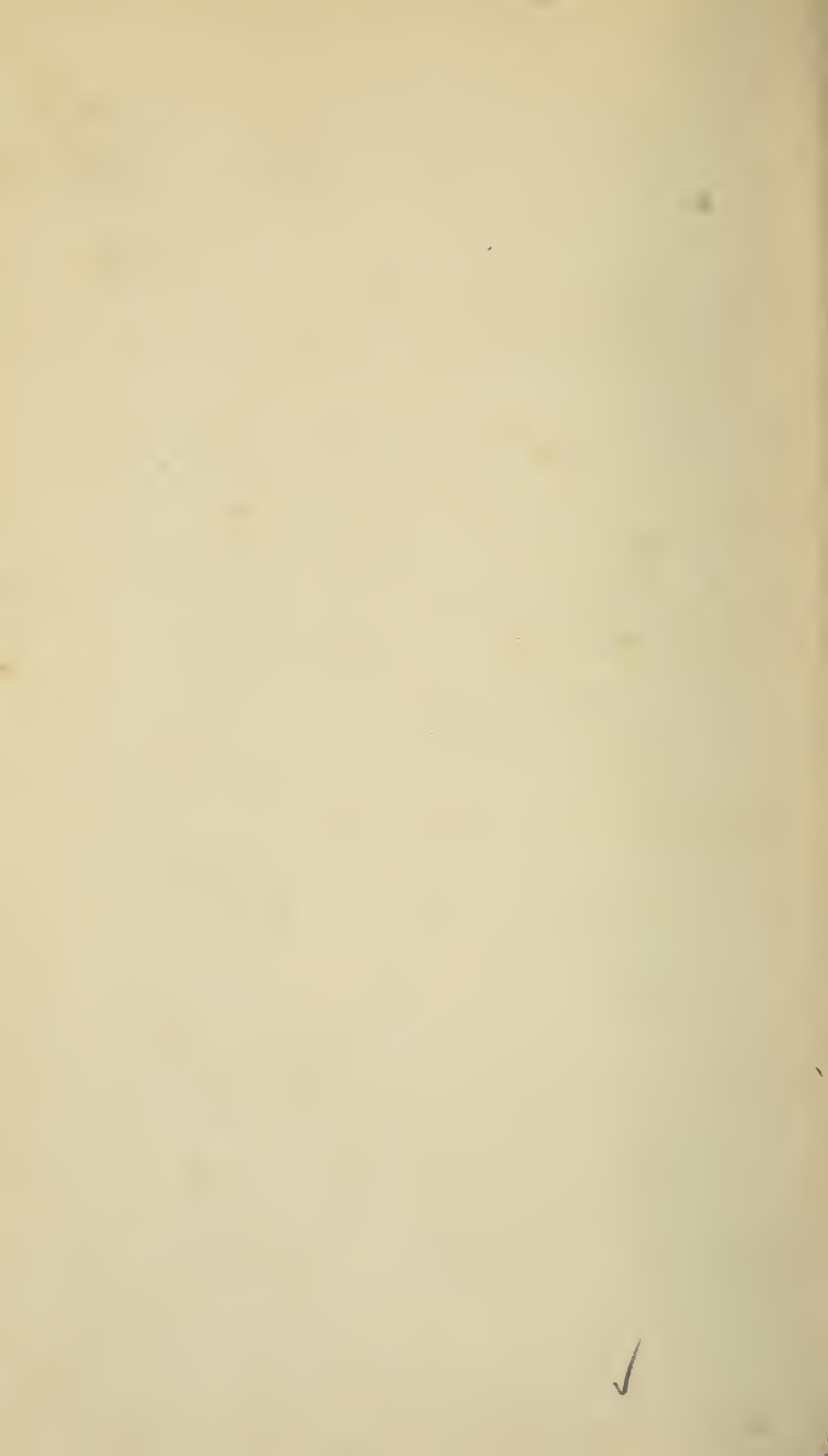
Z.

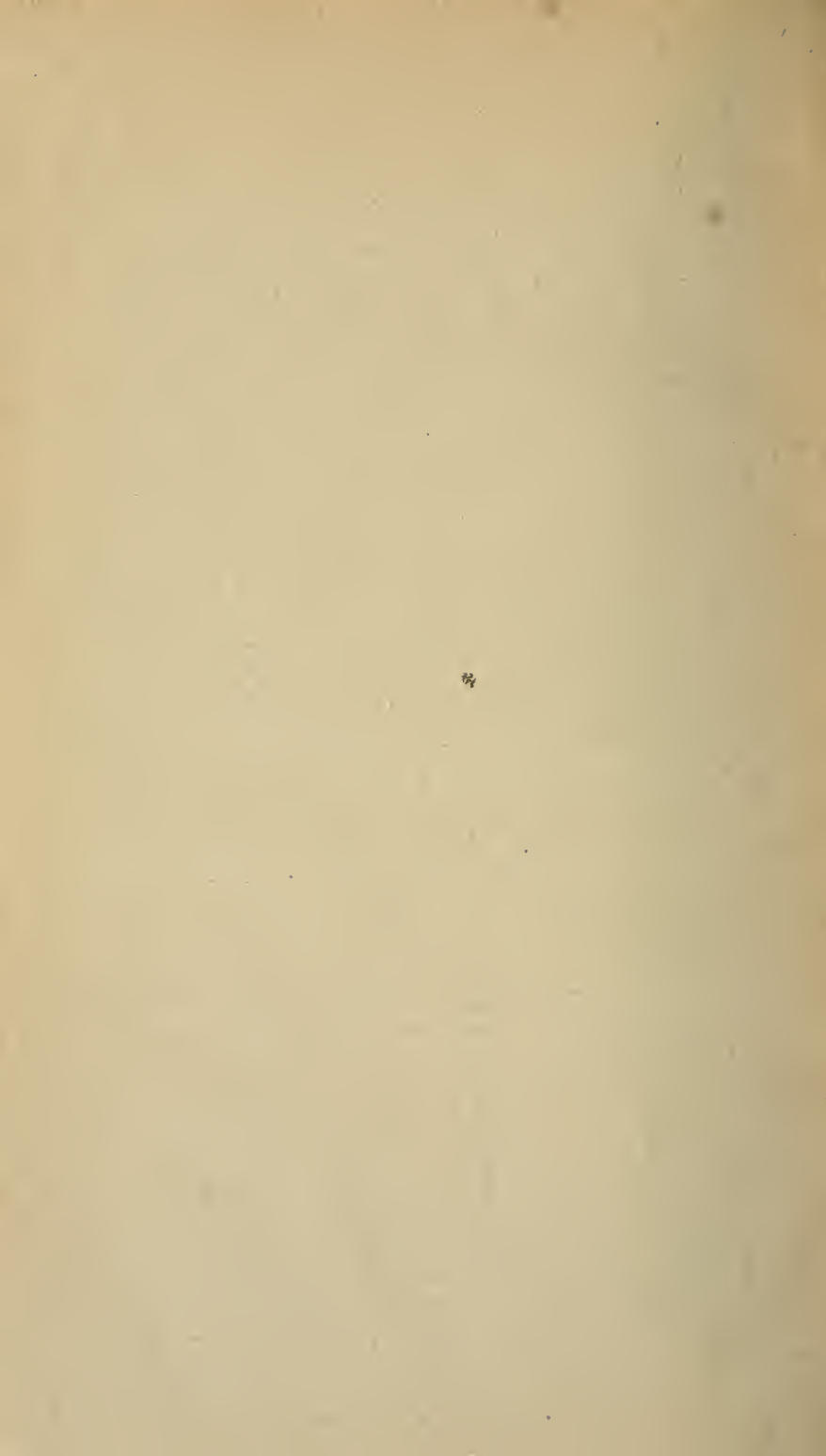
Zalak 104.

W.

Wadorie 213.

New York Botanical Garden Library

QK 354.7 .F5

Filet, G. J./De planten in den botanisch

gen

3 5185 00060 1425

